

COMMUNISMUS
ÉS
MAGÁNTULAJDON

KERESZTÉNY-TÁRSADALMI
SZEMPONTBÓL.

ÍRTA

BAKSAY KÁROLY

PÜSPÖKI SZENTSZÉKI JEGYZŐ

VÁ CZ, 1891.

NYOMATOTT MAYER SÁNDORNÁL.

ELŐSZÓ.

e füzet tárgya, mint azt a cím is jelezi, azon fontos társadalmi kérdés, fenntartandó-e a magántulajdon, vagy pedig behozassák a vagyoni-közösség, mint ezt a communisták akarják? Szólunk tehát az »enyém és tied« kérdéséről, mely minden embert legközelebből érint, arról, hogy te, szíves olvasó! jogosan bírsz-e mindazzal, amit sajátodnak nevezesz. Mert ez idő szerint már ez is tagadásba vétetik, lopásnak nevezik a tulajdont, — azt, hogy neked van házad, kerted, sőt gyermeked! S ha így visszariadsz tőlük, akkor mint csábító szirének lengenek körül, s el akarják hitetni veled, hogy boldog leszel, ha vagyondról a közösség javára lemondasz, elvisznek az álmok országába, hol minden tejjel-mézzel folyó, hol a gyűlöletes különbség gazdag és szegény között nem létezik, hanem megvalósul a »szabadság, egyenlőség és testvériség!« Óh, ne higyj ámitásaiknak, — nem téged akarnak ők, — hanem vagyonodat!

S kik azok, akik ezt akarják? Egy nagy népsztyál emberei, a proletárok, a semmittevők és a semmivel sem bírók óriási tábora! Hatalmuk annyira

megnövekedett, hogy csaknem kitörni készülnek; a réteg, mely a társadalom eme forrongó elemeit még visszatartja, napról-napra vékonyabbá lesz, s te nem gondolod, hogy lábaid alatt egy Aetna dühöng, — s mint a gyermek a mélység szélén, párnáidon nyugodtan alszol! . . .

Vedd e kis füzetet, mint egy ébresztő hangot, fogadd úgy, mint a sötétségben egy halvány fény-sugárt, mely a kereszténység napjából vétetett, ragadd meg, mint egy óriási téveteg barlangban Ariadne vékony fonalát, s ha fárasztó türelmedet nem sajnálva e könyvecske által figyelmessé leszel a társadalom aggasztó helyzetére, akkor már célom el van érve, — egy emberrel több lesz a jobb eszmék derék harcosai között!

ELSŐ FEJEZET.

A communismus fogalma és a socialismushoz való viszonya. — A tulajdon meghatározása.

Minden tévely között, melyek az újkori társadalom testében emésztőleg dúlnak, s célul a társadalom újjá alakítását tűzték ki maguknak, leggyökerebb változtatást követel a communismus. Ez épen azért, hogy túlságosan rajong egy szerinte eszményi állapot iránt, hol a létező magántulajdon minden hátrányaival együtt eltűnnék, s hol a földi boldogságból minden embernek egyenlő rész jutna ki, — egyoldalúvá, képzeleti ábránddá válik, mely eszményire való törekvésében megfeledkezik a valóságról, s ekként az emberiség boldogságára a legalkalmatlanabb eszközzé lesz, s rajongásában önmagát semmisíti meg!

Mi a communismus?

Hogy e kérdésre megfelelhessünk, szükséges megfigyelnünk azt az alap-elveket, melyből a communisták kiindulnak. Ezen elv az egalitát, a föltétlen egyenlőség elve minden ember között. Természettől fogva minden ember egyenlő, — nudus in nuda humo születik mindenki, mint Plinius mondja. Minden különbözőség tehát, mely az emberek között idők folytán keletkezett, nem más, mint belekontárkodás a természet nagy művébe, az erőszak és csalás következménye, s mint ilyen alapjában rossz és elvetendő. Természet szerint

nincs joga egy embernek sem a másik fölött uralkodni, s minden eszköz, mely ennek létrehozására szolgál és erre alkalmas, — eszköz a kárhozatra.

A pénz: — az aranyborjú ököljoga; a kereskedés: — törvényesített rablás; a tulajdon: — szentesítéd csalás! Vallás, egyház, állam, Isten és a társadalom, mind csak arra szolgálnak, hogy az egyenlőség az emberek között lerorítassék és a természetes szabadság bilincsekbe veressék. A szabad és független »én« fel-lázad minden ellen, ami őt korlátozni és határolni van hivatva, azért minden ilyennek megsemmisítésére tör.

Ámde, ha a communistikus »én« eme határtalan gögijében és őzjögésében gondolatilag lerontva látja maga előtt a korlátokat, s megsemmisítve minden létezőt, — mibe fogjon az után? Ha új intézményeket alkot, ezek őt megint csak korlátozni fogják! Bár hányszor is megújítja a rombolás és újra építés nagy munkáját a társadalomban, e sisiphusi törekvésében végre is valami pozitív, valami tevőleges előtt kell megállania, ami már csak azért is, mert valami és tevőleges dolog — szükségkép csak őt, a föltétlen szabadságot igénylő »én«-t fogja akadályozni, így jut el a communismus a föltétlen tagadás elvére! Mindazon tervek, melyek a communistikus, képzelt társadalomban bizonyos rend fentartása végett kigondoltattak, csak látszólag bevezetett tervek, mert bensejökberri hordják a bomlás csiráját, külsejükön pedig a tarthatatlanság bélyegét!

Ezen merő tagadás, s a bevezettség hiánya jellemzi legkiválóbban a communismust, s ez különbözteti meg más tévelyektől. Kétségtelen dolog, hogy mindazon törekvések, melyek akár egyházi, akár állami téren a fennálló rend lerombolására irányulnak, a communismus elveivel teljesen rokonok, de sem egyik,

sem a másik faj. amennyiben határozott czélt tűzött ki maga elé, s annak megvalósítására törekszik, — még nem maga a communismus. Épen ezért a communismus lényegét nehéz meghatározni; nélkülöz minden (ártalmat, minden tevőlegességet. Az »én« korlátozottságának homályos érzéséből kiindulva nyugtalanul küzd a létező intézmények ellen, positiv alkotásra nem képes, de erre nem is gondol. Ezen általános jellege után tehát Périnnel¹⁾ a communismust így határozhatjuk meg: »a communismus nem egyéb, mint föltétlen tagadása minden egyenlőtlenségnek a társadalomban.«

S mi a czélja mégis e rideg tagadással?

Czélja az élvezet, ennek könnyítése, ennek általánosítása. Hogyan, a tagadással akar élvezethez jutni? Igen, a communismus tagad, mert a fennálló korlátok neki nem tetszenek, s főként akadályozza őt azon nyomasztó körülmény, mely szerint a vagyon, amely eszköz az élvezetre, mások kezei között van, s ő legszebb almai mellett üres kézzel mit se tehet. Tagadja tehát a tulajdon szentségét, s bebizonyított dogma gyanánt hangoztatja, miszerint a magántulajdon vétek a társadalom ellen, melyei a természet nem akar, s mely csak jogtalanul, mások megrablása arán keletkezett. Visszahelyezendő tehát minden ember ősi jogaiba, melyekből gáládul kisemmizve van. De ha elvetetik a gazdagok vagyona, mennyi adassék abból az egyes szegénynek? Egyenlően kellene kiosztani, de ha tulajdonjoggal kapja meg azt az illető, akkor csakhamar létre jön ismét az egyenlőtlenség és egyik embernek a másik által való kizsákmányolása!

¹⁾ Ueber den Reichthum in der christlichen Gesellschaft, Regensburg. 1868. I. rész, 513. l.

Ez tehát nem czélja a communismusnak. Ő nem akar egyenlő tulajdont, ellenkezőleg az egyenlőséget éppen abban keresi, hogy minden ember egyenlően nélkülözi azt! Birtokoljon tehát mindenki együttesen, közösségben, úgy amint kezdetben volt, s úgy amint a természetnek megfelelő!

Kell, hogy azon ős állapot visszahozassék, mikor még az emberek teljesen szabadok, teljesen egyenlők, egyenlően boldogok voltak a földön. Akkor nem nevezte senki a föld javainak több, vagy kevesebb részét kizárólagos tulajdonának, a közösségé volt az, az emberiségé, nem az embereké egyenként, az egyes ember csak élvezte azt, a használat mindenkinél egyenlő volt. Az élvezet legyen tehát egyéni, mert más nem is lehet, — de ennek alapja, a tulajdon, legyen közös, s a közösség munkája által létrehozott haszonból minden tagnak egyenlő élvezet biztosíttassék. Ezen haszon-élvezet azonban kell, hogy mindenkire nézve tökéletesen egyenlő legyen azon okból, minthogy egyik embernek sincs több joga élni és a »szerencse« javait élvezni, mint a másiknak.

A communismus ezek szerint földi paradicsomot akar elővarázsolni, szerinte ez nem veszett el, — hanem még föl nincs találva! De föltalálható az a communismus behelyezése által. Czélja tehát az élvezet, — s eszköze a közös tulajdon. S ebben jegecedik meg a communismusnak fönnebb ecsetelt homályos zürzavara. S habár e szempont sem merítheti ki egész valóságát, kiemeli mégis a legjellemzőbb oldalát, azt, melyről tárgyalni akarunk. S e tekintetben így adhatjuk a communismus meghatározását: »A communismus nem más, mint a proletárság társadalmi törekvése az általános vagyon-közösség behozatala által és a teljes egyenlőség elve mellett,

minden embernek egyenlő földi élvezetet állandóan biztosítani.«

Egy szó van még e meghatározásban, mely világitásba helyezendő, t. i. a »proletárság.« Hogy ezt mért hangoztatjuk itt, a továbbiakból jobban ki fog tűnni, itt csak azt akarjuk kiemelni, hogy a communismus annyira magán viseli az értetlenség bélyegét. miszerint érette csak az emberi művelődés legalsóbb fokán álló, s többé-kevésbé elzüllött néposztály lelkesedhetik, csak a proletárságban tenyészhetik az buján, vagy kivételesen egyes nagy emberek tévedt képzeletében.

Ezek után a communismus fogalmával valamennyire tisztában lehetnénk, czélszerűnek mutatkozik azonban mégis röviden megfigyelni azt a viszonyt, melyben az a socialismushoz áll, hogy ekként a fogalom még élesebb legyen.

A socialismus összfoglalata azon jelenleg létező elméleti és gyakorlati kísérleteknek, melyek czélja a nemzetgazdaság mostoha viszonyaiból keletkezett ínségen a társadalom bizonyos osztályainak javára segíteni. ¹⁾ A socialismus mint ilyen, nem utópikus ábránd önmagában, mint ezt a communismusról állítottuk, de fajulhat ilyenné. A socialismus inkább elmélet, habár a leggyakorlatibb czéllal, a communismus nem is elmélet, csak romboló törekvés. Gyűlölni ép úgy gyűlöli a társadalom mai szervezetét, mint a communismus, annak ép úgy, mint ennek, követői leginkább a társadalom »elnyomott« osztályából kerülnek ki, százezrek készségesen rajonganak mindkettőért, mindkettő jobb létet ígér, de mégis a socialismus magasabb színvonalon áll, ő építeni akar,

¹⁾ Reischl, Munkáskérdés és szocialismus, Budapest, 1876. 2. 1.

nem pusztán rombolni, mint a communismus, vannak rendszerei, tudományos fők búvárlataiban bővelkedik, célja a munkás osztály sorsának javítása, jellege, hogy a műhelyek számára akar evangélium gyanánt szerepelni, míg a communismus a proletárok, a semmittevők nyomorának religiója. A socialismus általában véve az Individualismus sarki ellentéte, s mint ilyen oly mértékben jogosult, a mily fokban az Individualismus elvetendő. Legalsóbb fokában azonban a socialismus is ölelkezik a communismussal; az u. n. social-demokraták ép úgy rombolni akarnak mint a comrnunisták. A socialismus képes politikai pártot alkotni, — a communismus erre nem bír vergődni. Mint nemzetgazdászati rendszer ellene van a magántulajdonnak — de nem oly (okban, mint a communismus. Ez teljes ellentéte annak, gyökeresen meg akarja szüntetni a magántulajdont, a socialismus elvileg csak annak társadalom-ellenes kinövéseit akarja lenyesegetni, de túlmegy a határon; a communismus nyíltan kimondja a vagyonsközösséget, — a socialismusnak csak utógondolata ez és belőle önkényt következik. A communismus szerint a mai magántulajdon csalás és erőszak eredménye, a socialismus szerint ez természetes fejlődés, de rossz.

Végre — ami fő — a socialismus a magántulajdon helyett állami tulajdont akar, a communismus inkább köztársasági szellemű, a vagyont önkeblében akarja megtartani és nem egy felsőbb hatalomra bízni, kezelés végett. A socialismus az egyedek versenye ellenében az állam versenyét akarja ültetni, a communismus versenyről nem akar hallani, ő oly állapotot akar teremteni, ahol a gyilkos verseny helyett dolgozik minden egyes a közösség javára, honnan ő is kinyerendi részét az élvezetre.

A communismus fogalmáról és annak a socialismushoz való viszonyáról szólva, e fejezet nem volna teljes, ha mellőznők magának a tulajdonnak és tulajdonjognak meghatározását, amelynek tagadása, illetve teljes újjászervezése képezi épen a communismusnak alapját, kiindulási pontját és sajátlagos jellegét.

Mi a tulajdon? Oly kézzel foghaló kérdésnek, illetve fogalomnak tűnik ez fel első tekintetre, melynél fölös dolognak látszik, csak egy pillanatig is időzni. Azonban nagyon csalódik az, ki ekkép vélekedik. Nem mindig a legvilágosabb dolog az, amely hozzánk legközelebb áll, — amint pl. ez a tulajdonnál észlelhető. És nem csekély fontosság rejlik abban, hogy e fogalom tisztán előállíttassék. A tulajdon ellen irányzott ferde nézetek legnagyobb támpontjukat abban nyerik, hogy máskép fogják fel azt, — mint valóban helyes volna! s alig van kérdés, melynél a kiindulás helytelensége, egy *ποῦτον ψεῦδος*. súlyosabb következményekre vezethetne, mint épen a tulajdon kérdésénél! A legtöbb tévely úgy vallási, mint bölcséleti, politikai és társadalmi, valamint nemzetgazdasági stb. téren a kiindulás parányi hópelyhéből keletkezik, de a rossz talajra épített, habár helyes következtetések is, az eszmék önerejénél fogva csakhamar lavinaszerű omladékká fejlődnek, melyek sokszor az egyház, az állam és társadalom alaposzlopaikat megingatni alkalmasak.

Dr. Weiss ¹⁾ így határozza meg a tulajdont: »A személynek a szükségletek kielégítése által nyújtott uralma a dolgok felett.« Ezen meghatározás lényegében összeesik Ahrens felfogásával, aki a tulajdon

^{1u)} »Zür Lehre von Eigenthum.« Megjeleni »Zeitschrift für gesammte Staatswissenschaft 33. évfolyomásnak első füzetében. L-22 l.

elméletei közül, melyekről ezen értekezés negyedik fejezetében fogunk megemlékezni, a személyiség elméletét védi. állítván, hogy a tulajdon személyi, és természetesi joga minden embernek, s az ember csupán azért, mert ember, mert személy, minden külső akarati cselekvés — mint szerződés, foglalás stb. — nélkül igénybe vehet annyi tulajdont, amennyi az ő észszerint való szükségleteinek megfelel.¹⁾ Ahrens maga így adja a tulajdon fogalmát: »Tulajdon azon dolog (Sache), mely az emberi élet fõntartására és kifejlesztésére mint eszköz és föltét szolgál.«

Mint láthatni, e két meghatározás azon szükségget veszi alapul, melynél fogva az ember a létfontartás ösztönével ragaszkodik az anyaghoz, mint fõnmaradása eszközéhez. Ezekkel szemben a Rau-Wagner-féle nemzetgazdászattanban,²⁾ hol liberális szempont uralkodik és szerzõ maga is mint berlini tanár az állami, vagy inkább a törvény-elmélet híve, a tulajdon meghatározását így adja: »A magántulajdon nem egyéb, mint egy bizonyos személynek a jog (törvény) által engedett tökéletes jogi uralma a külsõ dolgok fölött, az ezen uralommal törvényesen összekötött korlátozások és kötelezettségek előzetes kikötése mellett.« Szerinte tehát a tulajdon nem egyéb, mint a törvény által teremtett jogviszony az emberek között.

E meghatározásokat mi azon körülménynél fogva, mely szerint bennök egy általunk el nem fogadott elmélet nyer kifejezést, magunkévá nem tehetjük, czélszerübbnek vélve a tulajdon fogalmát olykép adni, mely felül áll minden elméleten, s csupán azon hozzá-

¹⁾ V. ö. Ahrens H. Naturerrecht, Braunschweig 1846. 265. 1.

²⁾ Allgemeine, oder theoretische Volkswirtschaftslehre, Lipse és Heidelberg 1876. 504. 1.

tartozandóság kifejezésére szorítkozik, melybe a tulajdon kerül, midőn a személy által jogilag elfoglaltatik. Ez alapon nem volna kifogásunk Stöckl¹⁾ nézete ellen: »A tulajdonjog nem egyéb, mint azon jog, melynél fogva egy külső dolgot másnak kizárásával bírunk, a fölölt tetszés szerint rendelkezünk és azt saját belátásunk szerint használjuk.« Azonban e meghatározásnak ismét az a hibája, hogy sokat mond. Lehet valami az én tulajdonom, a nélkül, hogy a felett minden pillanatban szabadon rendelkezhetnem, így történik ez a csecsemőnél, a bérbeadónál, akiknek jogát a tulajdonhoz elvitatni nem lehet, kik azonban a szabad rendelkezésben erősen korlátoztatnak.

Helyesebbnek véljük azért így alakítani a meghatározást: »A tulajdonjog nem egyéb, mint gyökere és alapja a szabad rendelkezésnek valamely külső dolog felett.«²⁾

Maga ez az uralom a dolgok felett lehet átmeneti, vagy állandó, a dolog melyre kiterjed, lehet valamely anyagi jó, vagy személy is, mint pl. a szolgák és átvitt érteményben mindazon személyek, kikre valamely hatalommal bíró személynek joghatósága kiterjed.³⁾ Ismét valamely tulajdon lehet egyéni, vagy közös, aszerint, amint a tulajdon csupán egy, vagy több személyhez egyaránt tartozik. . . Jól meg kell különböztetnünk a tulajdont (Eigenthum) a birtoktól (Besitz). A jogtudósok, bölcselek és erkölcstanárok igen eltérő véleménynyel vannak e tekintetben. Altalában véve mégis a különböző vélemények leg-

¹⁾ Dr. Stöckl Albert: A bölselet tankönyve, magyarul Zafléry, illetve Répássy Jánostól. Eger 1885. III. 182. l.

²⁾ Lásd Aschenbrier Antal dr.-nak kéziratban levő művét: De jure proprietatis, — tanítványai kezei között. 1. lap.

³⁾ L. Július Costa-Rosetti Jézus társasági atya »Philosophia Moralis«-ában, Innsbruck 1886. 362. l.

többje bizonyos *ténylegességet*, mint jellemző tulajdonságot csatol a birtok fogalmához, a tulajdon alatt többé-kevésbé bizonyos eszmei, jogi vonatkozást tételzván fel. Linsenmann,¹⁾ Stöckl²⁾ Fichte³⁾ birtok alatt a dolog fölött való tényleges uralmat értik. Fichte különösen körvonalozza a birtok és tulajdon fogalmát, midőn — saját álláspontja szerint helyesen, kijelenti, hogy a »birtok« akkor válik »tulajdon«-ná, ha a jog elismerése hozzájárul. Maga Kant is »provisorisch« és »definitív« tulajdont különböztet meg, amaz alatt értve a birtokot, mely még csak kezdetleges valami, emez alatt a voltaképeni tulajdont, hozzá számítva már a jog, az állam elismerését.⁴⁾ Ahrens már, főként Savigny⁵⁾ ellenében, aki a ténylegességet annyira túlbecsülte, hogy a birtoknál jogot nem, csak pusztá tényről látott, a birtok fogalmába a személyiséget is behozza, mondván: »Der Besitz *dasjenige* in der *Potenz* ist — *was* das *Eigenthum* im *Acte* ist.« Ahrens tehát természetjogi szempontból veszi a birtokot is, és azt is nem pusztá ténynek, hanem valóságos jognak nevezi, mely az ember személyiségén alapul

¹⁾ Dr. Fr. X. Linsenmann tubingai kaih egyetemi tanár »Moraltheologie«-jében — Herdernél, Freiburg in Breisgau 1878. — »Besitz« alatt »Körperliche Innehabung«-ot ért, vagy más szavakkal: »Die *faktische* Ausübung der Herrschaft über eine Sache« 507. l.

²⁾ i. m. 183. l.

³⁾ I. H. Fichte »System der Ethik« II. Band, II. Abtheilung. 64. l. Lipcse 1853.

⁴⁾ Azon nézet, hogy a birtokot csak a jog — vagyis a törvény — teszi tulajdonná nem fogadható el, mert ez annyit jelentene, hogy az állam forrása minden jognak és hogy ő, természeti jogok nem léteznek, hanem csak az államban és az állam által válnék az ember jogi személyllyé, amely nézet egészen kereszténytelen. Itt csak a birtok és tulajdon különbözésének megvilágítása végett hoztuk ezt fel.

⁵⁾ Dr. Friedrich Carl von Savigny berlini jogtanár, »Das Recht des Besitzes« Giessen 1837. — című munkájában a birtok — Besitz — fogalmát széles tudományos képzettséggel nem kevesebb mint 224 lapon tárgyalja, a római jogot véve zsinórmértékül.

és a személyi jogban alapuló praesumptio által védetik, ezen elv szerint: quilibet praesumitur bonus, donec probetur contrarius.

E szempontból kiindulva Ahrens a birtok meghatározásánál kiemeli a használatot, mely a személyiséghez tartozik, s a személyiség és a birtok viszonyát van hivatva jelképezni és így körvonalozza a birtokot: A dolognak tényleges elfoglalása (Innehaben) oly végből, hogy azt egy, vagy más célra *felhasználjuk*.¹⁾

Szembe állítván ekként a tulajdon és a birtok fogalmát, általános benyomásunk az, hogy a tulajdon mindig feltételez *jogi* vonatkozást a dolog és személy között, a birtoknál ellenben a *tényleges elfoglalásra* van fektetve a főszűly, a jogi vonatkozásnak részbeni, vagy — pl. Savigny szerint — teljes kizárásával. A tulajdonban tehát mindig rejlik valamely jog; kérdés merül fel ennél fogva: van e különbség a tulajdon és a tulajdon-jog között? (Ahrens után²⁾) e kérdésre így felelhetünk: Más a tulajdon és más a tulajdon-jog, — ez utóbbi inkább csak eszmei vonatkozása az embernek azon anyagi eszközökhöz — tulajdon, — melyek az ő észszerinti kifejlődéséhez szükségesek, — a tulajdon pedig e jognak egy bizonyos személyt illetőleg való ténylegesülése, reális megvalósulása. A tulajdon tehát már maga is jog, kinek-kinek sajátlagos joga az életfentartás eszközeihez, — a tulajdonjog pedig *jog ezen jogra*, vagyis, ha a személynek ezen anyagi eszköz tényleg birtokába került, joga van arra, hogy e birtoklásban, vagyis eltulajdonításban senki más által ne háboríttassék.

¹⁾ Naturrecht 269. 1.

²⁾ i. m. 242-243. 1.

Még világosabban szólva; A tulajdonjog nem egyéb, mint abstract tulajdon, a tulajdon pedig nem más, mint concret tulajdonjog! ¹⁾ — Egyébiránt később e megkülönböztetést még használni fogjuk.

Az előre bocsátottakból kitetszőleg tehát, lehel birtok, tulajdon nélkül, ²⁾ de tulajdon nem lehet tulajdonjog nélkül. Más ismét a haszonélvezet és más a birtok, minthogy a legtöbb dolognál meg lehet különböztetni az előnyt, a hasznot, magától a dologtól és élvezhetjük valamely dolog hasznát, gyümölcseit a nélkül, hogy azon dolog a mi tulajdonunk, vagy ami még kevesebb, csak birtokunk is volna.

Sokféle a szempont, melyből az általunk imént meghatározott tulajdon kérdése tárgyalható, s mondhatjuk, hogy e kérdésnek kimerítő tárgyalása kötelet vehetne igénybe, — ez azonban itt nem lehet feladatunk. Történelmileg pl. tárgyalhatók mindazon, változások, melyek szerint a tulajdon idők folytán alakult és átalakult; jogi oldalról részletesen meg lehetne állapítani azon praktikus követelményeket, melyek a tulajdonnal államjogi és magánjogi szempontból összefüggenek, a statisztika feladata volna számokban kimutatni, miképen oszlik meg a tulajdon tényleg a: emberek között; nemzetgazdasági szempontból lehet tárgyalni azon föltételeket, melyek alapján a tulajdon a társadalom céljainak legmegfelelőbbben volna berendezhető és alakítható. ³⁾

Erőnkent fölülmúlja ezen feladatok akármelyikét is magunkra vállalni, mi csak azt az egy pontot emeljük ki a tulajdon kérdései közül, vájjon *elvileg* elfogadható-e

¹⁾ V. ö. Franz Hitze »Kapital und Arbeit, und die Reorganisation der Gesellschaft«. Paderborn 1881. 100. 1.

²⁾ L. Stockl i. m. III. 183. 1.

³⁾ Béla Weiss: Zur Lehre vom Eigenthum 4. 1.

a communismus, vagyis a tulajdon közössége, vagy pedig a magántulajdon intézménye ennek elébe helyezendő. E kérdést is nem annyira nemzetgazdászúti szempontból akarjuk vizsgálni, mint inkább a keresztény kath. vallás álláspontját jelezni a communismussal szemben és a magántulajdon mellett, mert épen a magántulajdon ellen indított meg századunkban az elvi harcz, s úgy a communismus, mint a socialismus ellentétbe helyezte magát vele. Azonban, mint jeleztük, — a socialismus e kérdésben nem azonos a communismussal, útjaik eltérők, azért mi itt a socialismusra sem terjeszkedünk ki, hanem megelégszünk a communismus tarthatatlanságát, mint mondottuk, csakis a tulajdonjog terén és csupán *elvi* szempontból tehetségünkhöz képest kimutatni. E törekvésünk belejátszik a társadalmi kérdésbe, mely manapság aggódba foglalkoztatja úgy a jókat, mint az emberiség selejtesebb tömegeit. Amazok fenkölt érzülettel és legnemesebb vágyódással küzdenek az ösztársadalom javának előmozdításán, emezek mintegy ösztönszerűleg a kenyérhiány nyomasztó hatása alatt, a vezérek nagyot sejtető szólamainak varázszerű hangjai mellett!

A socialis kérdés — a tulajdon kérdése! Mit tevődnének a tömegek a lét bölcseleti problémáival, ha nem kiáltana a gyomor táplálékért, ha nem követelne didergő testök ruházatot, jó lakást és biztos családi tűzhelyet? Hisz az »enyém és tied« kérdése körül forog egész fönmaradásunk, s vájjon csoda-e, ha a szűkölködők nagy sokasága az élet és önfentartás ösztönei által hajtatra fenyegető állásba helyezkedik, — s az igazság és jog nevében követeli, amit a szeretet, vagy inkább ennek hiánya és ellenaz önzés, tőle megtagadott?! Az oroszlan

és a legtöbb vad állat csak azért annyira vérengző és oly kegyetlen, minthogy az éhség gyötrelme élet-halál harcra készti őt!

Ha mindig az volt a kath. egyház és hitelveinek feladata, hogy égből nyert tanaival világosságot lámasszon a sötétségben támolgó emberi észnek, hogy legyen a nemzetek világossága és megnyissa a vakok szemeit,¹⁾ úgy kiválóan manap szükséges, hogy a kath. egyház lanai a megélhetés sürgős kérdésében is kifejtessenek!

Az egyház nem elmélet, hanem *gyakorlat*; tanai az embert nem elvontan, hanem mint az élet ezernyi gondjaival küzködőt tekintik, s az emberből keresztényt alkot a nélkül, hogy megszüntetni akarná benne az embert!

¹⁾ Jóslat Krisztus urunkról Isaias, 42, 6-7

MÁSODIK FEJEZET.

A communismus történeti áttekintése.

I. Régibb jelenségek a francia forradalomig.

Az emberiségben mindig meg volt azon törekvés, hogy tisztába jöjjön önmagával, s a lét ezer oldalú kérdései kutatásának mindig legfontosabb és legérdekesebb tárgyát képezték, így különösen azon eszmék, melyek a különböző communistikus ábrándok és kísérletek rugóit és közös tárgyát képezik, sem nem újak, sem valami esetlegességnek nem köszönik létüket, hanem azok nyomai egész a legrégebb időkig visszavezetnek. Az emberiség érezte, hogy e földi szenvedések és nélkülözések az ő végrendelgetése nem lehetnek, azért a jelennel soha megelégedve nem lehetett, hanem keresve-kereste a boldogabb időszakot, vagy a múltban, vagy a jövőben. Egy aranykorra minden nép visszaemlékezik, a görög és latin remekírók oly szívesen időznek ezen idők rajzainál, — így a múltra nézve; s a jövőben, a nagy békefejedelem üdvöt, engesztelést hozó birodalmának varasa, a létesítendő világbéke, mind csak ezt fejezik ki! S vájjon a boldogok szigetéről szóló hitregék, a Phaeákok országáról szóló félig tréfás, félig bánatos költői képek, a tündérországról mesélő népmondák, nem mutatnak-e oda mindannyian, hogy

az emberiségben a vágy egy szebb és jobb haza után soha ki nem aludt, soha meg nem fog szünni!')

Ezek azonban igen békés képzelmi ábrándok, melyek magukban véve bővebb tekintetet alig érdemelnek. Fontosabbak azon concret jelenségek, melyekben és melyek által ezen képzelmi jólét megvalósítása terveztetett, s melyek a tulajdon kérdésével, mint amely a földi boldogság kérdésével többé-kevésbé összeesik, szemlátomást összefüggenek.

A vagyontársaság, vagy a magántulajdon kérdése azonban csak lassanként válik elvi jelentőségűvé. Akkor, midőn az emberek kevesebb számmal voltak, s a természet bőven ellátta őket az életre szükséges dolgokkal, nem volt indokolt az enyém és tied között oly éles megkülönböztetést tenni, mert ha egy helyen fölemésztették barmaik a kövér legelő fűvét, tovább vonultak más vidékre jobb tanyát keresni. Épen azért vagyontársaság! *tünetekkel* előbb találkozunk az emberiség történetében, mint vagyontársasági *elvekkel*. A keleti népeknél már a legrégibb időben tényleg volt bizonyos communismus. ez azonban nem volt sem vallási alapokon nyugvó, sem pedig a megélhetés politikája által kikényszerített. Az egyszerűbb erkölcsök, a szűkebb körű élet-nézet távol tartotta őket nagyobb vágyaktól és így nem volt olyannyira okadatolva náluk a földi vagyon után való törekvés. Amint azonban szaporodik és fejlődik az emberiség, s lassanként a nomád népek állandó lakó-helyeken letelepülnek, azonnal kezd elválni a tulajdon, a különböző családok, törzsek és nemzetségek szerint. A magántulajdon eszméje azon-

¹⁾ V. ö. Reischl »Munkáskérdés és Socialismus.« Budapest 1876.— 156. l.

ban nem fejlődhetett ki az emberek közt mindjárt kezdetben minthogy az emberi egyedek önállósága, az »én« fogalma és kizárólagossága még nem volt elég erős.

Amily mértékben növekedett és erősödött azonban az emberekben az önállóság és egyediség tudata, ép úgy tágult az a szoros összeköttetés, melyben az előtt az emberek egymással állottak és melyben az egyed úgy szólván nem érvényesült és fölolvadt; az egyes elkülönözte magát az egésztől, az összeségtől, tekintetét és gondolatait csak azon dolgokra irányozta, melyek hozzája legközelebb állottak, övéire, gyermekeire, családjára gondolt csak, annak javát kereste, s így az összetartozandóság, amit vesztett külső kiterjedésében, megnyerte a család belső életében, így jött el azon korszak, amelyben az ellentét az összesség és az egyes részek között mindig erősebben és erősebben kifejlett, s előbb a családi, majd később az egyedi tulajdon szétválasztatott.¹⁾

Az egyediség ilyenmő érvényesülésével szemben csak mintegy visszahatás gyanánt találkozunk első ízben a vagyonsközösséggel *elvi* szempontból. És pedig legelőször is állami érdekek látszottak azt követelni, hogy a szabad polgár egyéni hatásköre ekkép korlátoltassék. Ezen felfogás megfigyelése a görög államhoz vezet bennünket. Minden görög államban azon elv lett érvényesítve, vagy legalább elismerve, hogy a magán érdekek egész az egyesek tagadásáig alávetettek a nyilvános hatalomnak. Sőt az állam anynyira beleavatkozott a tisztán személyi vonatkozásokba, hogy az manap még egy despotikus kormány-Torma mellett is alig volna keresztülvihető. A hellén

¹⁾ V. ö. Ahrens Rechtsphilosophie, d. Geschichte des Eigenthums 276. 771.

államokban az állam volt az eszmei, az ideális fogalom, minden alá volt rendelve e fogalomnak!

Nézzük csak a platonikus államot, melyet Plátó, e fenkölt gondolkodású görög bölcs, a »Köztársaság«-ról írt munkájában rajzol. Ő nem akart ebben holmi eszményi, kivihetetlen állapotokra mutatni, ellenkezőleg azt, amit e műben előad, tényleg megvalósítani szerette volna és célja volt gyakorlatilag képezni a kedélyeket arra nézve, hogy ezen eszme létrehozathassék és a görög állami életben alkalmazásba vé tessék! Akkor még a tudomány nem volt az élettől. a mindennapi követelményektől elválasztva, ellenkezőleg a tényleges életből volt az merítve és annak közvetetten szolgálatában állott. Alapgondolata e műnek az, hogy az egyén föltétlenül alárendelendő a közérdeknek és a közhatalomnak, s hogy a közszellem, arányosság és összhang minden néposztályok és rendek között eléressék, le kell rontani a magántulajdon kizárólagossága által épített válaszfalakat, le minden oly eszközt, mely által a polgárok némelyike az állam rovására hatalmassá lehet, behozandó a nőközösség, birtokoegyenlőség és a nyilvános gyermeknevelés!¹⁾)

Plató annyira meg volt győződve ebbéli elveinek kivihetőségéről és szükségességéről, hogy midőn az árkádiaiak és kyrenaeusok őt törvényhozójuknak felkérték, nyíltan kijelentette nekik, hogy kívánalmuknak hajlandó engedni, de csak azon egy föltét alatt, ha a magán-tulajdon intézményét eltörölni készek.²⁾) Magát a vagyonközösséget olykép kívánta Plató

*) Kautz Gyula értekezése Budapesti Szemle 1861. és 1862. évfolyamában: A socialismus és communismus rendszerei. L. 1861. évf. XXL füz. 83. 1.

²⁾) Dr. Valentin Mayer: Das Eigenthum nach den verschiedenen Weltanschauungen. Freiburg in B. 1871. 7. 1.

létesíteni. hogy az állam tagjai három rendet képezzenek, az uralkodók, katonák és kézművesek osztályai, melyek közül az első kettőnek, hogy a vagyon- és rangbeli egyenlőség megóvassék, megfelelő birtok- és rsaládközösségben kell élnie. Aristoteles »Politika« című jeles művében ugyanezen elvek hangsúlyozóinak. Szerinte az állam két, társadalmi fokozatilag egymástól nagyon távol álló osztálya között, a rab-szolgák természetűtől vannak arra rendelve, hogy az állam céljaira felhasználtassanak, azért ezeknek féken tartására — minthogy különben is vagyontalanok — semmi különleges eszközre szükség nincsen, ellenben a szabad polgárok között feltétlenül szükséges a jog- és birtokegyenlőség föntartása, nehogy közülük egyik-másik az állami hatalommal szemben elhatalmasodjék.¹⁾

Pythagoras maga is csak azokat fogadta be társulatába, — a magasabb fokokban — akik magán vagyonukról lemondottak. Ugyancsak az ő iskolájába tartozó Hippodamus, töredékekben ferimaradt munkájában egy sajátszerű, birtokközösségen alapuló atkotmány van fejtegetve, mely elvek Abderai Hekateos és Tambulos, s több más görög írónál is előfordulnak.

Egyébiránt eléggé ismeretes Lykurg spártai államalkotmánya és társadalmi szervezete, közös gyermeknevelési, kereskedelem-tiltó intézményeivel, melyek célja volt a népeiséget megtartani az ősi, hagyományos állapotok körében, egyszerű, sok szükségét nem ismerő életmódjában, s megóvni azon sokféle bajtól, mely a kereskedő és üzleti szellemű népeknél elkerülhetetlenül elő szokott fordulni.

¹⁾ Reischl, i. m. 157. 1.

Másik célja volt a lykurgi törvényhozásnak: eltörölni a tulajdon különféleségét a végből, hogy egyik polgár se jöhessen előtérbe gazdagsága folytán a másik fölött.

Ugyanazon vagyonközösség, mely Spártában bizonyos fokban megvalósult, Aristoteles ítélete szerint még nagyobb fokban meg volt Krétában. Ott — úgy mond a stagirita bölcs — annak, ami szaporulat gyümölcsben és barmokban keletkezett és a nyilvános jövedelmekből megtakarított — egy jó része a közös isteni szolgálatra és minden más állami kiadásokra volt szánva. Másik része azonban közös étkezésre fordított, úgy hogy mindenki, férfiak, nők és gyermekek e közös vagyonból nyerték életfentartásukat. Sőt itt is, ép úgy, mint Görögországban, oly messzemenő intézkedéseket engedett meg magának a törvényhozó, hogy ezek által a személyi legbensőbb viszonyok közé is beavatkozott.

Chalcedoniai Phaleas, Philolaus, Korinthusi Pheidon törvényeiben hasonlóan jellemző volt a polgároknak a vagyonban való egyenlősítésére való törekvés, sőt Solon, a híres törvényhozó, még az athéni népnél is, mely pedig műveltségben, s ennél fogva az egyedek önállóságában és szabad mozgékonyságában is, más görög államokat jóval fölülmúlt, olynemu intézkedéseket honosított meg, amelyek szelídebben ugyan, mint pl. Spártában, de mégis annyira belenyúltak az egyéni és tulajdonjogi viszonyokba, hogy ha azokat ma alkalmaznák valahol, zsarnokságról beszélénk.¹⁾

Mіндеzen dolgok eléggé bizonyítják azt, hogy a tulajdon viszonyok rendezése bizonyos közösségi jel-

¹⁾ V. ö. Val. Mayer i. m. 9. l.

lemre bírt a görög és a szomszéd államokban, s hogy a görög írók műveiben található communistikus vázlatok nem voltak pusztán eszmei ábrándok, hanem a/ok legalább részben a tényleges élet valóságába is átvitettek . . .

Jóllehet az itt érintett vonásokban communistikus törekvésekre ismerünk, még sem találhatjuk meg azokban az újabbkori conimunismus valódi előképeit.

Hellasban a vagyonközösségi elveket állami érdek követelte, s e szempontból mondhatjuk, hogy e communismus fölülről lefelé haladó iránynyal bírt, s teljesen nélkülözte az újabbkori communismusnak alulról felfelé, a társadalom kormányzó közegei és a főnálló intézmények ellen való zabolátlan törését a nép legalsóbb elemeinek. Ily törekvéseket a római társadalomban szemlélhetünk először, mely sok tekintetben előképe, prototypje az újabbkori társadalmaknak.

Mint ismeretes, a római társadalomban az egyén egész más állást foglalt el, mint a görög államban. Itt a személy, mint mondtuk, föltétlenül alá volt vetve az állami érdekeknek, s ha az állam java úgy kívánta előtte hódolnia kellett minden személyi jognak. Rómában más volt az állapot. A szabad római polgárnak jogai voltak az állammal szemben is, a magánjog minden téren erősen ki volt fejlesztve, s a tulajdon tekintetében is föltétlen úr volt a birtokos. Az egyes embereknek nemcsak az volt megengedve, hogy tetszés szerinti vagyont és gazdagságot gyűjthesenek, hanem az is, hogy a megszerzett tulajdon fölött önkényesen rendelkezzenek, egész annak szánszándékos megsemmisítéséig.¹⁾ Gondoljunk csak arra, hogy

¹⁾ V. ö. Mayer i. m. 11. 1.

az úr akkor ölhetette meg rabszolgáját, mikor akarta, az ő gonosz önkényének minden, mi csak keze ügyében volt, — egész az emberi személyig — föltétlenül alá volt rendelve.

Nem egyéb ez, mint az egyediség túltengése, maga az Individualismus minden következményeivel! Később rá fogunk térni azon bajok ecsetelésére, melyek az egyéni jog túlterjengésével járnak, de itt is hangoztathatjuk már, hogy az egyediség túluralma ép oly félszegség, mint az, ha az összesség kedvéért az egyén teljesen elnyomatik. Egyén nélkül nincs társadalom, — de az egyén is csak a társadalomban és a társadalom által létezhetik, kell tehát, hogy e két tényező, az egyén és társadalom egymást el ne nyomja, hanem kölcsönösen kiegészítse. S e tekintetben a liberalismus, mely nem egyéb mint az Individualismus kifejtése, ép úgy félszeg, mint a communismus, mely az összesség hitvallása! Összhang legyen e kettő között, a végletek kölcsönösen egyenlítettessenek ki, akkor lesz béke és virágzás, különben harcz és rombolás következik.

E béke nem lehetett meg a római társadalomban, mert az egyéniség elve mellett, az állami elv is ki volt fejlesztve és pedig e kettő egymással ellentétesen. Az egység és összesség eleme itt harczban állott egymással, s amint az egyesnek meg volt adva a korlátlan rendelkezés vagyona fölött, úgy az állam is fentartotta magának a jogot, az egyedi tulajdon fölül szabadon intézkedni, ha érdeke úgy hozta magával.

A római társadalomban tehát nem volt meg az érdekek harmóniája, hanem az egyéni és társadalmi — állami — jogok dualismusa. így történt, hogy egyrészt az egyed nem lévén eleven vonatkozásban és érintkezésben az összességgel, a tulajdonjog föl-

tétlen, önkényszerű rendelkezési joggá fajult, —viszont más oldalról az általánosság, a közösség jogai fejlődtek ki élesen, s ha e két jog összeütközött, a harcban mindig győztesnek kellett lenni a közjognak, s ennek a magánérdekek minden céljaikkal szükségkép feláldoztattak. A római törvények nem igen tudnak arról, hogy abban az esetben, ha a magántulajdon a közérdek szempontjából felhasználtatott, — az állam köteles lett volna azt pótolni, ellenkezőleg az állam kisajátítási jogával élhetett a magántulajdonnal szemben minden kárpótlás nélkül, ha pl. nyilvános utak készítése a magántulajdon kisajátítását megkívánta.¹⁾

A tulajdon-viszonyok ily alakulása, különösen az Individualismus féktelen uralma mellett, — mely, mint mondtuk, az állami joggal szemben oly erősen kifejlett, daczára az állam, itt jelzett beavatkozási jogának — nem csoda, hogy bizonyos tekintetben már a római nagy birodalom szenvedett azon társadalmi bajokban, melyek a tulajdonnak visszaszétosztódásából, s az egyedek önző hírvágyából természetesen kifejtene és következnek, s amelyek az újkor népei fölé a communismus és socialismus ellenséges áramlatait oly mértékben fölidézték, hogy a népeknek félniök és rettegniök kell a romboló vulkán hirtelen kitörésétől. Communistikus törekvésekre valának az agrariai törvényekért folytatott lusák, a Grachusok forradalmi, Catilina összeesküvése.²⁾ A vagyonnak kevés hatalmasoknak kezében való összehalmozódása, hozzávéve még a római földesúrnak a birtok és rabszolgái fölött való féktelen hatalmát,

¹⁾ V. o. Mayer i. m. 13. lap.

²⁾ L. Kautz i. m. Budapesti Szemle XLI. füz. 1861-ik évf. 82. 1.

aki nem hitte, hogy rabszolgája is olyan emberi lény, mint ő maga, kinek jogai vannak, mint ő neki, kinél a felebaráti szeretet nagy következményű törvénye az önző egoizmust meg nem lágyította, s ekként nála a szív minden jobb indulata el volt zárva, — létrehozta azt a hatalmas és nagy válaszfalat, mely a római társadalmat néhány száz gögös úrra és sok millió rabszolgára változtatta!

Amott a féktelen tobzódás minden gyönyöreivel, — emitt a legkétségbeesettebb nyomor; amott milliókat költenek egy ebédre, — emitt százezreknek nincs betevő falatjuk! Szigorú és rettentő ítéletet mond maga felől a római társadalom akkor, midőn a gazdagok uralmát és vagyonát csak akkép mentheti meg a pórosztály és rabszolgák pusztító karjai ellen, hogy csak egyetlen alkalomra húszezer lázadónak ontja életét.¹⁾

Ily és hasonló jelenségek a római társadalomban az állapotok beteg voltának kétségtelen bizonyítékai melyek forrását, ha nem is egyedül, de nagy részben a tulajdonviszonyok elfajulása képezte. A világnak minden gazdagsága össze volt halmozva Rómában, — de csak kevesek kezeiben, — a nép legnagyobb része proletariátusba süllyedett, mely jó részt csak a

¹⁾ V. ö. Mangold Lajos: Az ó-kor története. Budapest, 1880. 285. L. »Az itáliai pórosztály elszegényedése és az államlét alapjának vele járó megromlása, a birtoknak, *gazdagságnak* és hivataloknak összehalmozódása az optimátes és a nobilitás kezében, . . . a megvásárolható városi csöcselék fenyegető szaporodása, legjobban mutatták, hová vezet a nemesség önző és pajtáskodó kormányzata. Ők . . . a már égetőkké vált bajokkal sem törődtek. Sőt ama társadalmi és gazdasági válsággal sem gondoltak, mely az ültetvényeseknek rabszolgákkal való gazdálkodása folytán utóbbiak roppant száma által az urak *jóságát* és életét fenyegette, mint ezt az Enna város vidékén kitört első sicíliai rabszolgalázadás bizonyítja, mely csak két év után és ekkor is csak akkép volt elnyomható, hogy a lázadók közül 20,000 keresztre lőn feszítve . . .«

nyilvános gabnakiosztásokból szerezte meg táplálékát és csak vesztegetésből szerzett magának pénzt. S ha így sem tudott kijönni, — a »Panem et circenses«-féle ismeretes jelmondat hangoztatása mellett, ingyen követelt magának kenyeret és élvezetet. Alig volt kétezer család az összes római birodalomban, amelynek birtoka volt, ezek elmerültek az élvezetben, a nép pedig éhezett, így lett a társadalmi forradalom állandóvá és mindig véresebb jellegűvé, — csupán a despotismus és a militarismus karjai között találhatta meg a híres római köztársaság újra a békét, amely azonban a sír békéje volt és a halál nyugalma!¹⁾

Ha már most a római birodalomról, amelyben sok oldalról hasonló jelenségeket szemléltünk az újkori társadalom communistikus mozgalmaihoz, — tekintetünket másfelé irányítjuk, úgy találjuk, hogy vagyonszociális nézetekkel ezentúl jó időn keresztül leginkább csak vallási téren találkozunk és pedig részint bizonyos tévtanok következményei gyanánt, melyek a magántulajdonnal ellentétes állást foglaltak el, részint magában a kereszténységben, a szeretet vallásának jeles tüneteként.

Josephus Flavius jelentése szerint Palaestinában és Syriában, s különösen a holt tenger nyugati oldalán a Krisztus előtti második században terjedt el az essenusok felekezete. Számuk körülbelül 4000-et tett ki. Náluk minden közös volt, az életfentartásra szükséges dolgokat egy közös kincstárból kapták, amely egy kezelőnek felügyelete alá volt helyezve, s amelybe minden új tagnak feláldoznia kellett összes vagyonát. A betegek, szűkölködők és idegenek részére gondnok volt rendelve, aki a közös tárházból

¹⁾ V. ö. Franz Hitze: »Die Sociale Frage« Paderborn 1877. 18—19. 1.

elvitte hozzájuk a szükséges élelmet és egyebeket. Napfölkelte előtt közös imát végeztek, amely után mindenki sietett a főnök által számára kijelelt munka után.

Testvéreknek nevezték egymást, s határozott céljuk volt a vagyonszövetség által távol tartani maguktól a társadalomban előforduló két szélsőséget, u. m. a szegénységet és gazdagságot. S oly szigorúan ügyeltek arra, nehogy valaki külön vagyont gyűjthessen magának, hogy amit egy közölük egész napon keresztül munkájával megszerzett, este köteles volt a társulat közös pénztárába beszolgáltatni.

Úgy tíz óra tájban összejöttek közös étkezésre, amely igen egyszerű vala, minthogy a húst és bort vallási elveik tiltották. Este közös vacsora volt, imával kezdve és végezve. A házasságtól tartózkodtak, azért, hogy a társaság fönmaradjon, idegen gyermekeket fogadtak fel maguk közé, kiket aztán erkölcsök és szokásaik szerint fölneveltek és tagokká avattak. Ha valaki ezen kívül közéjük akart sorakozni, három évi próbaidőt kellett kiállania. Felekezetük azonban nem sokáig tudott fönmaradni, mert csakhamar több ágra szakadva a gyakori belviszályok következtében széteszoltak, s részint a keresztények közé olvadtak, részint a zsidókhoz visszatértek.¹⁾

Akkor, midőn az essenek felekezete sikertelenül kereste önkebelében az egoismus ellenszere gyanánt a vagyonszövetség egy nemét előteremteni, midőn a római társadalom végvonaglásban lévén benne a számító önzés kegyetlensége az újkori communismus rémjeleneteit előidézte, s az egész ó-világ fölé a

*) L. Zschokke Hermann »História Sacra antiqui testamenti« Vindobonae 1884. 365. 1.

pusztulás előjelei mint vészterhes felhők vonultak elő: megjelent a kereszténység napja, s e felhők mögött a szent communismus szivárványát keltette föl. E communismus nem volt sem vallási ábránd szüleménye — mint az essenusoknál, sem a társadalmi bajokból és a tulajdon-viszonyok elfajulásából keletkezett beteges visszahatás, mint a római birodalomban, — hanem a felebaráti szeretet önkénytelen megnyilatkozása, a kereszténység igazi szellemének, mely a túlvilági közös boldogságra vezérli az emberi, — visszfénye. Nem más ez, mint a szeretet közlékenysége — mely »nem irigykedik« és »nem keresi a magáét«, mint Szt. Pál apostol mondja.¹⁾

Az első keresztények vetélkedve rakták vagyonukat az apostolok lábaihoz, hogy azok rendelkezzenek föltte tetszésök szerint a közösség javára. Nem kényszerítette őket erre senki, még csak vallási tanaik sem parancsolták ezt, — külső eszközök nem is lettek volna erre alkalmasak, — egyedül csak a belső, szent meggyőződésből származhatott ez. »A hívek sokaságának pedig egy szívök, egy lelkök vala és senki közölük azokból, amiket bír vala, semmit sajátjának nem monda, hanem mindenök közös vala.«²⁾

Ilyen communismus valóban eszményök lehetne a nép boldogítására törekvő újítóknak, — de gondoljuk meg, hogy ez még a kath. egyházban is csak kezdetben volt lehetséges, midőn a keresztények száma még csekély volt, s az apostolok éber szemmel őrködtek felettük. S mégis daczára annak, hogy az első keresztények a felebaráti szeretet melegétől

¹⁾ I. Cor. 13, 4-5.

²⁾ Ap. csel. 4. 32.

voltak áthatva, úgy annyira, hogy nem engedték, »hogy csak egy is szűkölködjék közöttük«¹⁾ mégis találkozott már ő közöttük is csaló, Ananias és felesége Zafira, akik csalárdul eladván mezejüket, árának csak egy részét vivék az apostolokhoz, s e mellett azt színlelték, mintha az egész összeget felajánlották volna!

Íme alig néhány száz igen jámbor keresztény között már felütötte az önzés hydra fejét és a csalást az ájtatosság meze alá rejtette!

Ti újkori idealisták, álljatok meg e tünemény-nél egy pillanatra, s gondolkozzatok, vajjon képesek volnátok-e ti az egész emberiséget egy nagy családdá egyesíteni, s benne a vagyonszövetség által mindenki részére egyenlő boldogságot létesíteni! Elmélkedjete az azon egy kissé, vajjon ki lehetne-e azt vinni a romlásban elmerült, önző, hitetlen néppel, ami nem maradhatott fenn a vallásos keresztények között! Ami azonban lehetetlennek bizonyult a külső nyilvános életben, — a zárdák szűk falai között többé-kevésbé megvalósított! A kereszténység azon tana, hogy „a földi tulajdon csak múlandó anyagi eszköz az élet föntartására, amelyhez lélekben ragaszkodni nem szabad, — különben önsúlyával lehúzza a föld porához és méltatlanná teszi az örök életre, — alapul szolgál a szerzetesi élet behozására, hol az egyes nélkülöz minden magántulajdont, s így nincs, ami őt lelki céljainak elérésében gátolná, hol az önkényes szegénység fogadalma, s a lemondás magasztos elve ismét a közöslét, a communismus bizonyos nemét valósítja meg.

Magánvagyonukról lemondanak a szerzetesek,

¹⁾ Ap. csel. 4. 34.

külsőleg, s lelkük legbensejében a földi dolgok után való törekvést a szabadon magukra vállalt szegénység, a *fogadalom* által zabolázzák meg. Hozzá még elvonulnak e világtól a zárda sötét magányába, hogy ott ájtatos elmélkedéssel és a halál gondolatával, az örök életre való készülődéssel foglalkozzanak. S mégis mily sok nehézségbe ütközött idők folytán a szerzetesi intézmény föntartása! A nagy fegyellemmel folytatott közös munka, a takarékossgal párosult szorgalom, közös szegénység helyett csakhamar közös gazdagságot hozott létre, s a vagyonról való lemondás csak látszattá vált, — amennyiben a szegény szerzetes tulajdonképen dúsgazdaggá lett a szerzetben! A földi eszközök szaporodtával felébredtek a földi vágyak, s a szerzetházakban a lelki elmélkedések és a csendes nyugalom helyét a tobzódás és fényűzés foglalta el. Ekkor lépett fel Assisi sz. Ferencz,¹⁾ s új eszme gyanánt elvként mondotta ki, hogy a szerzeteseknek közösen sem szabad birtokolni, s a szegénység nemcsak az egyes szerzetest, hanem a szerzetet is, mint ilyet, kötelezze! Vájjon lehetséges volna-e az egész emberiséget ily szerzetesi életre kényszeríteni? Első tekintetre mindjárt nevetségesnek tűnik ez fel, — s a communisták mégis magát a szerzetesi intézményt is önmaguk terve mellett érvül akarják felhasználni! Mily balgasága ez az emberi észnek?! . . . Egyébiránt erre még később visszatérünk.

A ker. kath. vallás élettörténetében még egy kiváló történelmi jelenséggel találkozunk, melyről hallgatnunk nem szabad, ha a communistikus kísérletek

¹⁾ Született Itália Umbria nevű tartományának Assisi nevű városában 1182-ben, medialt 1226-ban október 4-én. V. ö. Vascotti: História Eccl. II. 171. 1.

átnézetéről tárgyalunk. Értjük a Jézus-társaságbeli atyák híressé vált államát Dél-Amerika Paraguay nevű tartományában. Ismeretes, hogy az újonnan felfedezett világrészekben főként az akadályozta a kereszténység elterjedését, hogy a bevándorlóit európaiak a benszülőtteket embertelenül kizsákmányolták és azok bizalmával rútol visszaéltek. Hogy hasonló okok ne gátolhassák a térítés nagy munkáját, a Jézus-társasági atyák kieszközölték a madridi kormánytól, hogy a még meg nem hódított indiánok közt királyi fenhatóság alatt álló, de különben egészen az ő vezetéseikre bízandó telepeket alkothassanak, ahová különös engedélyök nélkül egy európai ember se léphessen be. Így keletkeztek 1610. körül a világhírű reduktiók Paraguay-ban, melyek 3500—4000 leiekből álló telepek voltak, s számok lassanként harminczegyre emelkedett. Ezekből keletkezett az atyák vezetése alatt azon mintaszerű keresztény köztársaság, melyet máig bámulattal emleget mindenki, s hol a vallásosság és erkölcsösség mellett jólét és megelégedés honolt. A községek élén két jezsuita állott, egyik a vallási, másik a polgári ügyeket intézve. A férfiak hajlamaik szerint adattak és képeztettek ki különféle mesterségekre. A nők fonással és szövással foglalkoztak.

Mindegyik családnak egy darab föld hasított ki, e mellett volt egy közös terület, az u. n. Istenmezeje, amelynek jövedelméből az özvegyek, árvák, nyomorékok eltartattak, s közhasznú intézetek állítottak fel. A napi munka közös imával kezdődött. Ének és zene vidította őket munkaközben. Ünnepeik szintén a vígság és ájtatosságnak voltak szentelve. A büntetés állott: megintésből, vezeklés és megveszszóztetésből. De ezekre szükség nem gyakran volt,

mert a benszülött indiánok nem sajátítván el az európaiak romlott erkölceit, meglehetősen ártatlanságukban szépen megmaradtak.

Ezen sajátyszerű államalkotás egyedüli a történelemben, s mondjuk ki, hogy ez csakis itt és így volt lehetséges! Az el nem rontott vadnépet a kereszténység felölelte magához, s bölcs mérsékletével, alárendeltségi elveivel, csodaszerű dolgokat művelt, melyekről Buffon, Montesquieu államférfiak, sőt maga az istentagadó Voltaire is a legnagyobb elragadtalással tudtak csak megemlékezni.¹⁾

A bámulatos alkotást Pombal és Aranda spanyol ministerek ármánykodásai semmisítették meg.

A kereszténységnek ezen áldásos, szent communismusa mellett, amely épen nem hasonlítható össze csak legtávolabbról is a tulajdonképeni újkori communismussal, mint megannyi ferde hajtások és torzképek mutatkoznak a vallási tévtanok felfogásai a magántulajdonról és a fékevesztett, zabolátlan néptömegeknek meg-megújított kísérletei a magántulajdonnal ellentétben.

Ami az előbbieket, vagyis a vallási tévtanokat illeti, meg kell említenünk itt az ősi gnosticizmust és a manicheizmust. Amazok a Krisztus utáni második században azt hirdették bizonyos Marcellina nevű asszony vezérsége mellett, hogy a lélek üdvössége nem áll egyébből, mint a szellemnek a legfőbb monas, a legfőbb egységgel való egyesüléséből, s hogy ezen egységnek a földön is legyen visszfénye, közösnek kell lenni minden dolognak — még a nőnemei sem véve ki;²⁾ — az anyag minden rossznak forrása és eredete,

¹⁾ Lásd: Rapaics R. Egyetemes Egyháztörténelem. Eger, 1886. 3.

²⁾ Vascotti Historia Ecclesiastica I. 124. 1.

maga a sötétség szelleme uralkodik abban. A manicheusok szintén rossznak tartották az anyagot, tartózkodtak a munkától és szegénységben éltek, megtiltották azt, hogy valakinek háza, pénze, földbirtoka legyen. A pelagiánusok elkerülhetetlennek tartották az üdvösségre azt, hogy minden vagyonról tényleg lemondjon az ember. A waldensek és albigensek Dél-Francziországban, a XIII. században Krisztus után, azt hirdették, hogy a szegénység — mely alatt Bossuet szerint a vagyonközösséget értették — Krisztus által mindenkinek meg van parancsolva. A lollardok, begghardok, wicleffiták többé-kevésbé ellenségei voltak a magántulajdonnak. Ez utóbbiak különösen azt tanították, hogy a földi birtokok tulajdonosai halálos véték által kiesnek a birtoklásból és tolok a vagyon szabadon elvehető.

Segarelli Gellért, rajongó és tudatlan fiatal ember, az apostolok szegénységét akarván utánozni, eldobta magától minden vagyonát, s a tétlenek és elégedetlenek nagy seregét vonva maga után, úton-útfélen hirdette, hogy az igazi szentség szegénység nélkül nem képzelhető, — s mindenféle asszonyokkal vegyest, kiket nővéreiknek neveztek, koldulva csatangoltak ide, s tova, mígnem vezérök, Segarelli 1300-ban Pármában kivégeztetett.

Azonban a szikra, melyet Segarelli ekként elvetett, daczára az ő kimúltának, a hamu alatt tovább is lappangott, s nem sokára nyílt lángra kapott, midőn Fra Dulcino — Segarelli tanítványa — Piemontban erőszakosan akarta mestere eszméit érvényre juttatni és vallási, cornmunistikus parasztháborút támasztott, melynek élén az u. n. Paterenusok állottak. Maga e rajongó tömeg oly kíméletlenül pusztított mindent, mi útjában állott, hogy az állami hatalom csak nagy meg-

feszítéssel volt képes a széles körben elterjedt mozgalmat elfojtani.

Midőn ezek nagy nehezen leveretlek, feltámadt a »szabad szellem testvérei és nővérei«-nek felekezete, mely az egyház és társadalom gyökeres átalakítását tűzte ki célul magának. Vissza kell — úgy mondának — állítani az emberiség ős állapotát, le kell rontani minden válaszfalat, melyeket csak az előítélet hozott létre az emberek között. Ami az erkölcsöt illeti, az oly emberre, ki Istennel, lélekben egyesült, nem ragadhat semmi szenny, és bármit cselekszik tiszta marad: Behozandó tehát a nőközösség, melyet eddig is csak az előítélet tilalmazott.¹⁾

Ami a polgári és egyházi intézményeket illeti, ezeknek csak az eddigi, szabadság nélküli állapotban volt értelmök, — a szabad szellemek országában meg kell szűnnie minden társadalmi korlátnak, amely eddig az embereket egymástól elkülönözte, azért a magántulajdon helyébe a vagyonszövetségnek kell lépnie!

E pantheistikus vallási tévely követői azonban nem sokáig tudtak fenmaradni, lassanként beolvadtak a husziták táborába, s ezzel együtt létezni is megszűntek.

Nem sokára azonban ismét keletkeztek, főként német földön, vallás-társadalmi lázongások, amelyek mindig határozottabban léptek fel abbeli követeléseikkel, hogy a vagyonszövetség behozandó, vagy legalább a birtok aránylagosabb felosztása eszközrendelendő.

A XV. század elején e mozgalmak tisztán politikai jellegűek voltak, míg a XVI. században a vallá-

¹⁾ V. ö. Welzer-Welte Kirchen-Lexikon I. kötet 390. l. »Gemeinschaft der Güter« cím alatt. Maga ezen cikk Fuchs német tudós tollából jelesen értekezik az ide vágó történeti eseményekről.

sos színezet mezét öltötték magukra. Kiindultak abból az elvből, hogy a teremtés szerint minden ember egyenlő,¹⁾ — tehát nem szabad előnyben lenni egyiknek a másik fölött. Niklashauseni Böheim János hirdette ezt először Németországban a XV. században, követelvén, hogy amint minden ember testvér, úgy kell, hogy kiki saját kezeivel keresse kenyerét és senki se bírhasson több vagyonnal, mint más! — Ugyanezen elvekkel állott elő Angolországban bizonyos John Ball nevű egyén, hirdetvén, hogy múlhatatlanul el kell érkeznie a vagyonközösség idejének, amikor meg fog szűnni a nemes és nem nemes között ^{^T}aló különbség, így terjedtek a romboló eszmék a XV. századon keresztül és átvitettek a XVI. századba. E század elején, mielőtt még a vallás-újítás forgetege kitört volna, 1516-ban bocsátotta közzé hírhedt művét Morus Tamás,²⁾ angol kancellár. Ő mélyen fájalta azon társadalmi sebeket, melyekben kora szenvedett, gyökeres orvoslási módot keresett tehát azok eltávolítására. S mivel a földkerekségén nem tudott találni országot, melyben az állami kormányzat utánzásra méltó volna, saját képzeletében alkotott magának egy államot, melyet Utópia szigetére helyezett. A latin nyelven kiadott műben a magántulajdon intézményéről következőleg nyilatkozik: Hol a magántulajdon elve áll fön, ott se igazságosság, se közjólét nem lehetséges, — különben igazságosságról kellene beszélni ott, hol a legjobb a legrosszabbal párosul, vagy jólétről ott, hol minden csak kevesek

¹⁾ A nép ajkán kezdett ily eb hasonló dal hangzani:
»Als Adam pflügt¹ und Eva spann,
Wer war denn da der Edelruann?«

ld. Wetzer-Welte i. h.

²⁾ Wetzer-Welte i. h. 393. 1.

közt van felosztva és ezek legtöbbször igen szerencsének, — a többiek pedig nyomorultak! Az állam üdve egyenlőségen és közösségen alapszik, — ép azért a magántulajdon eltörlése múlhatatlanul szükségesnek mutatkozik . . .

Vagyonközösség nélkül kénytelen az emberiség legjobb és legnagyobb része szegénységben és a mindennapi kenyérért való aggodalomban sínylődni, — e terhet lehet ugyan könnyíteni, de eltörülni a jelzett eszköz nélkül nem! Azért: egyedül csak a magántulajdon eltörlésében fekszik a mód arra, hogy a földi javak egyenlően és igazságosan osztassanak fel az emberek között, s ekként minden halandó boldoggá tétessék.¹⁾

Találóan nevezi Kautz²⁾ Morus Tamás ezen művét államregénynek, mert csakugyan regényes dolgokat mesél, s annyira eltévelyedik a képzelet elméletiségében, a tényleges élet legegyszerűbb nyilvántartásait oly kézzel foghatólag figyelmen kívül hagyja, hogy szerző maga sem tartotta gyakorlatilag kivihetőknak.

Morus Tamás elveinél időzve, nem folytathatjuk elbeszélésünket a nélkül, hogy a korra melyben ily eszmék születtek és komolyan hangoztathattak, egy pillantást ne vetnénk. Az írók csak képviselői a kor szellemének, — azért e korszemlemben kell keresnünk és mélyebben kutatnunk az általok képviselt eszme-irányzatok alapjait. Az ember saját korának, melyben születik és él, jellegét magán viseli, az általános felfogás befolyásolja őt, s a kor gyermeke nyilatkozik e befolyás

¹⁾ Idézve: Samter Adolf: »Gesellschaftliches und Privat-Eigenthum« című munkájában. Lipcse, 1877. 40. 1.

²⁾ Budapesti Szemle XLI, füzet 85. 1.

hatása alatt legtöbbször a nélkül, hogy ezt maga is észzevenné!

Mióta az új-kor kezdett kiválni a közép-korból, s a renaissance eszmék és az újítás viszketege mellett a régibb idők hagyományait lerázni akarták magukról az emberek, nem figyelték meg, hogy az elmohosodott külsővel elvetették maguktól az arany tartalmat is! Lázás szellem fogta el a társadalmat.

E szellem áramlata vallási tέρre is átsapott, — s a XVI. század vallás újítói csak képviselői voltak az általános újítási törekvésnek. Nem lehet kételkedni, hogy Luther Márton, vagy Calvin János képesek lettek volna oly nagy hadsereget maguk mellé toborzani újítási törekvéseikben, ha bele nem dobják magukat a kor eszmei áramlatába, s vitetni nem engedik magukat az áram czéltalan hullámai által! Luther maga sem tudta hol fog megállapodni! Így lőn, hogy vallás elveiben — elvek nélkül haladt, s ma még nem sejtette, mit fog holnap tagadni, vagy állítani!

Vajjon az észzelviség tana Luthernél nem a kor-szellem kinyomata-e vallási térén? S viszont Luthert nem méltán lehet e okolni azért, hogy az istentelen újításoknak, a pogány szellem újra ébredésének vallási támaszt adott, s ezzel a később bekövetkezett rombolást vallási térén szentesítette? Az eszmék csak oly szigorú következetességgel fejlődnek, mint a természet bármily jelenségei, s ha egyszer kimondattak, útjokban, mint a kidobott kő, — meg nem állíthatók.

Luther tana a szabad vizsgálatról, mely minden felsőbb tekintélyt tagadva az embert önmagát teszi bíróvá a vallás dolgaiban, — lassanként más térén is kezdett magának érvényt szerezni, s a zabolázatlan fürkészás a történelmi jogok támadására vezeteti, s lerontani törekedett mindent, mit az előbbi kor szentet

és jót csak alkothatott. A vágy új elvek szerint rendezni a társadalmat általánossá lett, az elégtelenség a régivel, ennek feldúlásában nyilatkozott, így keletkeztek és burjánzottak a népboldogító új eszmék, a folytonos törekvések új társadalmi rend után! Alkotni akartak új rendet, — ha ugyan maga a rendezés nem lett volna minden rendnek gyökeres felforgatása! ¹⁾ Az 1525. év szomorú, véres napokat hozott Németország nagy részére. — Luther lazító iratai, fanatikus vezérférfiainak a »keresztény szabadság« érdekében véghezvitt izgatásai mind inkább gyűjtő hatást kezdettek gyakorolni a sok tekintetben elnyomott s épen azért elégtellen parasztságra. A bibliai vizsgálat következtében számos hirdetői akadtak oly féle elveknek, mint a zsidóknál voltak, pl. hogy minden ötvenedik évben visszahelyeztettek a földi birtokok előbbi tulajdonosaik, vagy azok utódaiknak kezeibe, így nem csoda, hogy ezen lazító eszmék, melyek már akkor a bibliából vettek maguknak példát, csak szaporodtak akkor, midőn a reformátorok a bibliát népkönyvvé tették.²⁾ A fent jelzett évben kiadták a frank és sváb parasztságot tizenkét pontozatba foglalt követeléseiket,³⁾ kijelentvén, hogy ezt az evangéliumi szabadság nevében teszik! Azonban az egyszer fanatizált nép nem könnyen tartható meg a bölcs mérséklet terén. Münzer Tamás Thuringia Altstadt nevű városában hirdette lazító, forradalmi elveit. Arról volt szó, hogy felállítassék a szellem uralma testvéries közösségben. Az egyházi és világi uralom, a zsarnokságnak e két kép-

¹⁾ L. XIII. Leo papa »Quod apostolici« kezdetű körlevelet Kiadott 1878. év decz. 28-án.

²⁾ Wetzler Welte IV. 390. 1.

³⁾ Részletesen előadja e tizenkét pontozat tartalmát Mayer Valentin »Dab Eigenthum« etc. című művében a 29. 1.

viselője, mely az Üdvözítőt is keresztre vitte, eltör-
lendő, s azon nagy mélység, mely a vallási szabad-
ság és a politikai jogtalanság között tátong, — a
polgári egyenlőség és az általános testvériség nagy
elvei által töltendő be. Münzer elég következetes volt,
hogy ne maradjon meg az általános testvériség han-
goztatása mellett, épen azért kimondotta, hogy beho-
zandó a vagyonszövetség is, mely szükséges anyagi
alapja minden más egyenlőségnek és szabadságnak.
Ők a dolgot egész komolyan vették. Münzer vette
kezébe a közös vagyon feletti kormányzatot, s kiosz-
totta a munkát és jutalmat. Kormányzata azonban
igen rövid volt, Münzer csakhamar elfogatott és kivé-
geztetett. Utána Leydeni János szabó lett az új Sion-
nak, mely már ekkor Mühlhausenbe tétetett át, ki-
rálya.

Ő az asszony- és vagyonszövetséget tovább is
hirdette azon alapon, mivel a szentek egysége azt
követeli, hogy semmi korlát ne válassza el az embe-
rüket egymástól. Maguk a parasztok rabolva, gyil-
kolva, gyűjtogatva járták be a vidéket, s az úri kas-
télyokat és kolostorokat százával rombolták le. Csak
nagy erőfeszítés és tömeges vérontás után sikerült
a dühöngő parasztokat megzabolázni! Oh mily ellentét
ez az igazi kereszténység szent communismusával
szemben, melyről előbb szólottunk. Luther tana az önző
individualismusra alapítva, csak parasztlázadásokat
tud felmutatni, amelyek elnyomására 130,000 pa-
rasztot kellett kivégezni,¹⁾ — az evangéliumi szabad-
ság, testvériség és egyenlőség legnagyobb gúnyjára!

Midőn az újabbkori communismus ezen elője-

¹⁾ Hapaics Egyetemes Egyháztörténelem III 30. 1. V. ö. Keischl
i. m. 161. 1.

lenségei mindjárt a XVI. század elején erőszakosan elfojtattak, egy időre nem találkozunk a történelemben hasonló irányú kísérletekkel egész a francia forradalomig a múlt század végén. A közbeeső időszakban e törekvések visszatereltettek az elmélet terére, s itt az irodalomban számos képviselője akadt a communistikus elveknek. Kautz Gyula részletesen elősorolja e műveket általunk többször használt értekezésében, nekünk itt rövideg okáért elég leendő a fontosabbak közül egy-kettőt megemlítenünk.

Morus közvetlen utánczója és a hitújítás korszakainak egyik legjelesebb képviselője, Frank Sebestyén »Chronica« című művében a régi görög írók eszméit fejtegeti, dicséri Lykurg államtörvényeit és a pythagoreusok intézményeit, s a szegények elnyomására alkalmas társadalmi rend helyett oly újítások behozatalát sürgeti, melyek inkább az észszerűbb birtokközösséggel lennének megegyezők. A XVI. századból a XVII-ikbe Campanella olasz dömésrendi szerzetes képviseli az átmenetet, (élt 1568—1639.) aki »Civitas Solis« és »Monarchia Messiae« című munkáiban sürgeti a családi élet és egyéni tulajdonjog megszüntetését. Ide sorozandó Báco: »Nova Atlantis«-a és Harrington »Oceán«-ja; Vairass, francia »História Severamborum« elnevezésű műve, sőt Fenelon könyve: »Voyage dans le Isles du plaisir«,¹⁾ melyek mind a vagyonközösség kérdésével foglalkoznak, nem egyszer földi eldorádót alkotva maguknak és a legnagyobb képtelenségeket komolyan védelmezve.

A XVIII. században Morelly volt az első, ki az

¹⁾ I. Stein L. »Der Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs«, Lipse 1841 435. l.

egyenlőségi elvet és a munka-szervezés eszméjét először kifejtette, követelvén a munkának *élvezetté* való változtatását és a vagyon egyenlőségét akként, hogy az állam gondoskodnék minden egyes ember ellátásáról. A magántulajdonról a többi között így nyilatkozik: »Minden szenvedéseinknek forrása a magántulajdonban van. Kell tehát, hogy a társadalmat egy más alapra fektessük, — s ez nem egyéb, mint a föltétlen vagyonközösség. Legyen minden közös: a lakások ép ügy, mint a szerszámok, — a munka ügy, mint a productio.«¹⁾

Követőjük és tanítványuk a híres Brissot de Warwille 1782-ben odáig jutott, ahová a főbajnok Proudhon, hogy a tulajdon egyenlő a lopással.

Rousseau, amint nevelészet elveiben azt védelmezte, hogy a műveletlen és civilizálatlan, tiszta természeti állapot az embernek legtökéletesebb és legboldogabb állapota, s az ember kizárólag erre az állapotra nevelendő, — ne legyen se keresztény, se polgár, hanem ember:²⁾ úgy társadalmi tanaiban is az ősz természeti állapotot kívánta megvalósítani, ahol a magántulajdon minden rossz következményeivel együtt elenyészne. Az első, — úgymond — aki egy darab földet bekerített és a többieknek így szólt: »Ez az enyém« és az emberek elég könnyen hívők voltak ezt elfogadni, — volt a polgári társadalom megalapítója. Mennyi büntől, háború és gyilkosságtól, mennyi nyomortól kímélte volna meg az emberi nemet az, aki ezt a kerítést ismét lerontván az árkot újra kitöltötte, s a többiekhez így szólott volna: »Ne higgyetek a csalónak, el vagytok veszve, ha csak

¹⁾ Lásd Samter i. m. 41. 1.

²⁾ V. ö. Rapaics i. m. HI. 505-506. I.

egyszer is megfeledeztek arról, hogy a föld senkié sem kizárólag, — annak termése pedig mindenkié.«¹⁾. .. Röviden áttekintvén ezekben a magántulajdon ellen a történetben egész a francia forradalomig előforduló communistikus jelenségeket, e fejezetet nem zárhatjuk be anélkül, hogy magukat e jelenségeket pár szóval ne jellemeznők. Láttuk azt, hogy az ó-korban a föld és telek fölötti uralom az államnál volt túlnyomó az egyesek rovására, s különösen a görög állam vagyonszövetségi irányzatai magától az államtól kerültek ki, s annak érdekében történtek, a közép-korban inkább vallási szempont uralkodik, mint minden téren, úgy a tulajdon kérdéseivel szemben is, a kereszténység felmutatja a szent közösség bizonyos nemét. — a tévtanok pedig legtöbbször ellentétes állást foglalnak el a magántulajdon intézményével, — viszont az új-korban, mint a XXVI. századi zavaroknál láttuk, a vagyonszövetségi elvek lassanként kezdik levetni magukról a vallás színezetét és határozott romboló jelleget öltenek magukra, miglen a francia forradalomban és az újabbkori communismusban, mint látni fogjuk, — a pokoli negatív elve teljesen kifejlik, s a forradalmi szellemmel szövetségbe milliákat és milliákat helyez majdnem kétségbeejtő rémületbe. E tekintetben teljesen osztanunk kell tehát Hildebrand német tudósnak megjegyzését, melylyel a communismus történetét következőleg jellegezi: Az ókori communismus túlnyomólag *politikai* volt; . . . a középkori kitűnőleg *vallásinak és aszetikusnak* nevezhető; csak az újabbkori communismust mondhatjuk tulajdonképp *oekonomiainak azaz gazdaságinak*, mert csak ez alapszik azon elven, hogy

¹⁾ Samter idézett művében a 41. lapon.

minden embernek egyenlő joga van földi boldogságra, s anyagi jólétre.«¹⁾

II. Újabbkori communismus.

I. §. Jelentkezésének okai.

Értekezésünk folyamán²⁾ volt alkalmunk már egy futó pillantást vetni a renaissance kor lázas újítási törekvéseire. Konstantinápolynak a törökök által történt elfoglaltatása (1453.) okul szolgált arra, hogy a görög tudósok és művészek Európa nyugati tartományaiiba vonultak, magukkal hozva egyszersmind az ókori pogány szellemet is, mely daczára a kereszténység elterjedésének, mindez ideig lappangva fentartotta magát közöttük. Az óriási lökés, mely a hatalmas keletrómai birodalom megdöntésével Európa oldalát érte, az egész világrészt felrázta álmából s az újítás szelleme gyorsan végig száguldott felette. A társadalmat bizonyos benső nyughatatlanság, hánykódás és bizonytalanság ragadta meg, a régit már elvetette magától elvileg, — s az új még nem volt kezéinél, amibe foghatolt volna. Bizonyos szülésszerű fájdalmak és vajúdások lepték meg a társadalmat, melyek alatt — fájdalom — addigi békés, vallásos arczulata eltorzult, s a helyes átalakulás teréről lesodortatva, szörnyszülötteket hozott létre, — melyektől aztán önmaga is elborzadott.

Ha betekintünk egy kissé az újabbkori társadalom e fejlődési folyamatába, észrevehetik a kórtüneteket, melyek az újabb communismusnak részint távolabbi, részint közelebbi okait szolgáltatják.

¹⁾ Kautz a »Communismus és socialismus rendszerei« Bp. szemle 1861-dik évf. XLI. füzet. 82. lap.

²⁾ L. 40. lap.

Mint távolabbi okok vehetők a következők:

1. A társadalom lassanként levetkőzte magáról azt az erkölcsi fegyelmezettséget, mely a közép-korban minden embernek és minden társadalmi állásnak bizonyos alárendeltséget parancsolt. A közérdek magasabb törvénye előtt mindenki zúgolódás nélkül meghajolt, tanult megelégedni jogaival és élet-eszközeivel, szerényen és visszavonultan élt azon körben, mely számára az emberek között kijutott. Az általánosan fenállott hűbérrendszerben az életélvek telje, a birtok, szerzési képesség, a politikai önállóság a hűbér urak kiváltságos osztályára volt ugyan szorítva, de ezek mellett a gyámság és szolgálai szerepre kárhóztatott nép kiváltságos urainak védelme, biztosítása alá volt helyezve, úgy hogy daczára függő viszonyának a neki kiszabott körön belül boldogul élhetett. Szűkebb világnézlete miatt e függés neki nyomasztó nem volt, — földes urában pedig megtalálta legfőbb pártfogóját, akitől szűk időkből eltartását is remélhette. Amily nagy mértékben volt egy felől az egyén, ha a nem kiváltságos osztályokhoz tartozott, személyiségének jelentőségéből és érvényéből úgy szólván kivetkőztetve, ép oly nagy mérvben képezte másrésről a rendi, s testületi szervezet, az urat és szolgát összekapcsoló hűbéri viszony, a természetyszerű érdekközösség, mely a kiváltságos és a nem kiváltságos néposztályokat szükségkép egymásra utalta, azon nagy fontossági társadalmi kapcsolatot, mely a középkori államrendszert szervileg megszilárdítja, s a tagok és részek szoros egybefüggését megvalósítja.¹⁾

2. A népek hite megingott abban, hogy isteni előrelátás kormányozza a nemzetek, államok és egyes

¹⁾ Kautz Gyula idézett érkezése XLI. füzet 68 69. lapok.

emberek életét, — s ezzel együtt a főnálló társadalmi állapotok iránt való jámbor odaadás is meg-lazult, s lassanként eltűnedezett.¹⁾

Ennek következtében nem volt többé semmi, mi az embereket sorsokkal való szelíd megnyugvásban visszatartotta volna, s a bizalom e végső alapjának megrendülésével elveszelt az emberek lelkében az élet bátorsága, számításaikban csak a vak esély szélyeire nem szeretik magukat bízni, s ebbéli habozásukban elmúlik a cselekvés drága ideje.

3. A politikai államformák úgyszólván napról-napra kezdtek változni, s így eltűnt azon erős kéz, mely következetes erővel visszatartaná az embereket az elvi álláspontokon és ősi meggyőződéseikben. Az isteni jog és erkölcsi rend üres fogalmakká váltak a népek gondolataiban, a történelmi jog háttérbe szorítottatik azon jog előtt, mely az uralomra jutott pártok irányzatai és árnyalatai által hozatik létre. A nép felség-joga, mely ezen külső, isteni jog helyébe ültetett, — ezt pótolni nem képes, s vég-eredményében egy pár politikai pártvezető elme-szüleményeinek akaratlanul és öntudatlanul hódol. Az egyház legszentebb intézményei durva módon megtámadtattak, vagyona idegen kezekbe adatott, idegen czélokra fordítottatott, — így oltatott ki apródonként az emberek elméjéből és szívéből a jogok tisztelete, s azon erkölcsi kényszer, mely a jogban gyökerezik, a joggal együtt hatályát veszítette. Annyira ment a jogok fogalmában való zavar, hogy tudós, képzett emberek manapság egész komolyan védelmezik, miszerint a mától holnapra változó törvény adja a jogot, holott józanul azt kell mondanunk, hogy megfordítva

¹⁾ Wetzter-Welte II. 726. »Kommunismus« cím alatt.

a törvény zsinórmértéke a jog, a törvény csak alkalmazása, kihirdetése az örök, változhatatlan jognak!

Elválasztották a jogi rendet, az erkölcsi rendtől; de ez által ki is vették alóla a szilárd talajt! Csak Istenben és az ő világkormányzatában, természeti és erkölcsi törvényeiben gyökerezhetik a világi, ideiglenes, polgári törvény, csak onnan nyeri és nyerheti állandóságát és minden erejét!

4. Az iskolai tanítás inkább formai, mint tartalmi, — pedig csak e kettő arányos és együttes kifejtése lehet valódi értékű. A tanuló az elméleti tudás teréről az élet valóságába átmenni nem képes, szellemileg bénult, ítéletében ingadozó lesz, általánosságban és határozatlanságban merül el, erős meggyőződése nem keletkezhetik és üres fővé változik.

Ezen alaki általánosság és korlátozottság azonban rombolólag hat az erkölcsi öntudatra is. Itt is této-vázik, gyenge és ingatag lesz! S ha esetleg szerencsés családi nevelése nincs, vagy különben nem szerezte meg magának az erkölcsi fegyelmezettséget, — az első kínálkozó alkalommal elbukik! Az iskolában többé nem nevelnek, hanem csak tanítanak. E tanítás maga is szerfölött hiányos, hozzá még a napi sajtó táplálja őt e felületességben, hozzá szólni bátorodik oly kérdésekhez, melyekhez nem ért, — s marad mindenkorra alapos készütség nélkül.¹⁾

Ezen okok mellett a leghatalmasabb rugója a communismusnak a mindinkább terjedő vallástalanság. Mióta a XVI. századi vallás-újítás felütötte fejét, szokássá lett a vallást, mint a köpenyeget változtatni, ki- és befordítani! Maga a szabadvizsgálat, melyre Luther tanát alapította nem hogy alkotná, hanem lerontja a

¹⁾ Wetzter-Welte Communismus. 726. 1.

vallást. A XVIII. századbeli encyklopaedisták a gúny fegyverével iparkodtak a vallás és erkölcs legbensőbb alapjait kiirtani!

Mindezen istentelen törekvések elvették a néptől a legdrágábbat, elvették a hitet, s helyette semmit sem adhattak. Nem természetes-e tehát, hogy a romlott alsóbb néposztály így kiált föl: Ti elvettétek tőlünk az *eget*, adjátok vissza helyette a *földet*! Mi követeljük azt a részt a földi javakból, amely minket megillet!¹⁾ . . .

Ezek mellett mint legközelebbi ok szerepel a comunismusnál a *pauperismus*! S e pont bővebb megfigyelést érdemel.

A XVI. századbeli újítások csak kezdete voltak a következő századokban létre jött nagymérvű átalakításoknak. A rendi és hűbéri államszerkezet felbomlásával az egyedek fejlődési köre nyitott meg.

Az egyén kiszabadulván azon kötelékből, melyben addig urának szolgált, önálló megélhetési módok után tekintett körül. A személyiségi jog és polgári önállóság, mely idők folytan többé-kevésbé elismertetett, szükségkép magával hozta az iparszabadságot, s a korlátlan vagyonszerzési és birtoklási képességet. Azonban az emberi jogok kivívása és az elméleti szabadság mellett az alsóbb osztály kezei üresek maradtak. Értelmi korlátoltságának és eszközeinek hiányosságánál fogva nem bírta magát társadalmi szerepre felküzdeni, s így minden szabadsága mellett szegény maradt. Ellenben a tehetősebb osztályok az általános versenyben győztesek lettek, s a mozgó vagyon élénk forgalma, anyagi eszközeiknek nyílgyors megszapordása folytán még hatalmasabbak lettek. Igen helyesen

¹⁾ Stöber: Principien des Socialismus. S. Pollen, 1890 26. 1.

mondja Samter:¹⁾ »Macht ist ebenso eine Quelle neuer Macht, — wie Hilflosigkeit neueres Elend erzeugt.«
Az egyedek harcza, az általános verseny, mely jelszavá lett, arra ösztönözte az embereket, hogy mindenki tehetsége szerint érvényesítse magát mások felé, kiterjessze hatalmi körét; — így vetközött ki a társadalom eddigi tagolt szervezetéből, beállott a bomlás az eddigi egységben, s ha szabad e hasonlattal élnünk, a társadalom-test az eddigi szerves jegecedésből az egyedek atomjaivá olvadóit fel. E parányok végtelen forgalmában aztán a nagyobb tömeg, mint egy csillagot a nap, — magához vonzotta a kisebbet.

A jogegyenlőség öntudatával azonban párhuzamosan keletkezett az anyagi élvezek, a nagyobb kényelem, a földi boldogság után való vágyódás. A polgári rend eddigi egyszerűbb, szükségeket nem annyira ismerő életmódját megváltoztatá, s oly tárgyak beszerzése vált neki óhajtottá, melyeket azelőtt pazar fényűzéshez tartozóknak tekintett. Ha minden ember egyenlően szabad, — kell, hogy minden-ember egyenlően élvezhessen. Vajjon következtethet-e mást a természetes ész, — ha már egyszer eldobta magától a vallást, s az anyagelviségbe sülyedett!? De élvezni, vagyon, birtok, anyagi jólét nélkül nem lehet! Erezni kezdte mindenki, hogy a pénz és a tőke valódi társadalmi hatalom, kelléke, tényezője és biztosítéka a polgári tekintélynek és befolyásnak, az egyéni és állami függetlenségnek és önállóságnak, így keletkezett a lázas szerzési vágy, — így támadt fel az irigység azokban, kik nem élvezhettek, a birtokosok vagyona ellen!

Azon körülmény, hogy a társadalmi versenyben

¹⁾ i. mű 23. 1.

a tőke lett a győztes — létre hozta a capitalismust; az általános élvezetvágy, megfelelő szorgalom és munkásság hiányában, vagy esetleg a munka daczára is, — képezte a proletariátust, így kezdett a társadalom két osztályra válni, mely egymással hadi lábbon áll, s a társadalmat magát végromlással fenyegeti. Felülről ijesztget a capitalismus, — alulról a social-deinokratia,¹⁾ mely lényegében egy a communismussal. A capitalismus szívtelenül kihasználja a birtok, a tőke minden előnyeit.

A tőke *a)* nélkülözhetetlen a termeléshez, mert befektetés szükséges, hogy valamit lehessen létrehozni. — *b)* A tőke sokrendbeli élvezetet nyújt birtokosának. — *c)* Mozgó természeténél fogva könnyen forgatható, kezelése nagyon egyszerű. — *d)* Indirect jövedelmet hoz; ha már egyszer meg van szerezve, akkor nem sokat kell vele törődni, az önmagától kamatozik és napról-napra szaporodik. — *e)* A birtok manapság sokkal inkább van biztosítva, mint a régiebb időkben, midőn háborúk voltak napirinden és az ököljog uralkodott. Végre *f)* az összpontosítás elvénél fogva, mely azt tartja, hogy kevés kézben minél nagyobb vagyont halmozassék össze, a nagy tőke egész hatalommá válik, mely polypkarjaival magához ragadja, — mint előbb mondtuk, — a kisebb vagyont és birtokosát megfojtja. Azon kímélet- és szeretetteljes viszony, mely a régiebb időben hűbérúr és alantas között fennállott, — teljesen megszűnt; helyét az önző egoismus foglalta el, mely a szegényebbet szívtelenül kizsákmányolja. Míg a birtok hatalma a műveltség haladásával növekszik, addig a munkáé, mely a szegény ember egyedüli

¹⁾ Stöber i. m. 1. 1.

tulajdona, — szemlátomást csökken és megfogyatkozik. Ez bizonyításra nem szorul.¹⁾

Világos ugyanis, hogy a műveltség szaporodásával az újabb és újabb feltalálások következtében az emberi munka mindinkább pótolható lesz természeti és állati erők által. Egyedül a szellemi munka tudja fentartani magát az általános verseny közepette is, mert e téren egyrészt kevesebb a mérkőző erő, másrészt pedig a szellemi működésnek tere kimondhatatlan nagy.

A magán vállalkozó következetesen elbukik a gyáripar mellett, hol a gépekben az emberi erőt, a *kézi munkát* természeti erő pótolja. Minden vállalkozó a piacra dolgozik, — s aki legolcsóbban tudja kiállítani a dolgot, legtöbbet képes nyerni a vásáron. Törvény pedig az, hogy mennél nagyobb a gép, mennél hatalmasabb tőkével dolgozik, — annál nagyobbak lesznek a termelési előnyök, annál olcsóbb lesz a productio. E szerint a tőkepénzeseknek mindig kedvezőbb a helyzetük, mint a munkásoknak. S ezen előny mindig fokozatosan növekszik, a gyengébbeknek viszont háttérbe kell vonulniok, míg végre tönkre mennek.²⁾ Ekként központosul a termelés, a productio ugyanazon kézben, ahol a tőke van, s lassanként kisajátíttatik az, ki előbb maga is vállalkozó volt, a sors keserű intézkedése gyanánt el kell szegődnie neki is a gép mellé, hogy csak megélhessen, s lesz maga is munkás, vagy legtöbb esetben proletár.³⁾ A gép óriási tömegekben hozza létre az árút, úgy annyira, hogy a szükséglet csakhamar túlhaladja, —

¹⁾ Samter: 31—32. 1.

²⁾ Hítze: Die Quintessenz der socialen Frage Paderborn, 1880. 11. lap.

³⁾ Ugyanott és 13. 1.

s beáll a »productio anarchiája«, beáll a krízis. Ezen válsággal a kisebb tőke nem bír megküzdeni, ellenben a nagyobb kiállja. Ismét elbukik a küzdők egy része, — így lesz a gyengébbeknek a hatalmasabbak által való »kisajátítása« állandóvá, érvényesül a »sors« szeszélyes játéka, uralomra jut az erősebbek joga.¹⁾ Ekként befolyásolja a gép a tulajdonviszonyokat. A gép hozza létre a szabad zsold-munkásokat, az egyenlőséget a gép mellett, mert mindegyik munkás csak haszontalan, csekély szolgálatokat teljesíthet mellette, amelyekre a gyermek és a nő épen úgy képesek, mint a legerősebb férfi. A gép önmagában véve nemzetközi jellegű, mellette nincs különbség ember és ember között. Rendeltetésénél fogva terjedni kíván az emberi viszonyok szűk korlátain túl, s lerontani alkalmas a nemzetek közt levő válaszfalakat, hogy az általános világpolgárságot hozza létre. Az új eszmék csak segítik ebbéli munkájában. A liberalismus szolgálja azt az általános versenyt által, az állam maga elősegíti az egyetemes tan- és katonakötelezettséggel. A gép tette tönkre a telek uralmát és átvitte azt a pénzre, így a pénz emberei lettek az urak, támadt a pénz-aristokratia, melyről helyesen és jellemzőleg mondja Samter,²⁾ hogy a régi születési aristokratia minden rossz oldalait átörökölte, de nem egyszersmind a jókat is! Nem hiába nevezte Horatius az aranyat: »Summa materies mali«-nak, mert valóban az aranyborjú imádása korunk legfőbb bálványozása!

A birtoknak ezen ököljoga sokkal veszedelmesebb, mint volt a középkorban az erőszak ököljoga. Ezen jog választotta a társadalmi az elnyomók és

¹⁾ Hítze i. m. 11-17. l.

²⁾ i. m. 32. l.

elnyomottak osztályára, mely élet-halál harcban áll egymással, — miként ezt a római társadalomban lehetett szemlélni. A pauperismus igen közel áll a plutokratia fogalmához, mint ellentétes sarkpont a delejességben, mondja Fuchs.¹⁾

A fennen hangoztatott elvek: a szabadság, egyenlőség és testvériség hármasszámú eszméje, éppen az ellenkezőt érte el, mint amit célul tűzött maga elé. Létrehozta az elnyomatást, az áthidalhatatlan úrt, a különbséget ember és ember között, szülte a gyűlöletes »bellum omnium«-ot, »contra omnes!« E harcban leigáztatik a birtok nélküli tömeg, képződnek az újkori fehér rabszolgák, kiknek sorsuk nem egyszer sokkal szánalomra méltóbb, — mint volt a régi rabszolgáké. S a viszonyok hatalma, mely az elnyomottakat alrendű helyzetükben mindig megmaradni készíti, ma sokkal nagyobb, mint volt régebben az egyes uraké, mert sokkal nehezebben lehet ma egy munkából töképezzé, — habár ritka kivételek itt is vannak, mint azelőtt a czéhrendszernél legényből, mester.²⁾ Ide járul még a reménytelenség, mely a munkást mindig aggodásban tartja, vajjon fog-e kapni munkát? és az a tudat, hogy neki állapotából soha, de soha fölemelkednie nem lehet — csak kétségbe nyomasztóbbá teszi reá nézve az élet terhét.³⁾ A földi nyomorral jár az erkölcsi süllyedés, amelyhez, hogy a gyárak mily óriási mértékben hozzájárulnak, elgondolni is borzasztó.

Vajjon csoda-e, ha az ily erkölcsi és anyagi viszonyok között élő emberek a communismus csábító szavaira örömmel hallgatnak; csoda-e, ha fana-

¹⁾ Wetzer-Welte IV. 397. 1.

²⁾ Samter i. m. 33. 1.

³⁾ Almens Naturrecht 301. 1.

tizáltatva, az oltárok és trónok ellen feltámadnak? Mi tarthatja őket vissza romboló munkájukban? ... Azt hisszük, ily viszonyok között a communismust meg lehet magyarázni, habár nem is lehet méltányolni!

2. §. *Az újabb communismus a történelemben.*

Azok után, miket e művecskében más helyen¹⁾ felhoztunk a communismusnak a socialismussal való viszonyáról, nem tűnhetik fel különösnek senki előtt, hogy e két társadalmi tévtan és gyakorlati törekvés a történelemben is találkozik egymással. Kiváltképen a socialismus képviselőinél nem egyszer akadunk communistikus elvekre, ép azért, mert a socialismus szinte oly ellensége a magántulajdonnak, mint a communismus. Ha azonban a magántulajdon elleni gyűlöletben találkoznak, alig lehetséges, hogy ne érintkezzenek a magántulajdonnal szemben levő ellentétes téren, főként miután a magán- és a közöstudajdon elvein kívül még egy harmadik faja a tulajdon szervezetének eddig nem fordult elő a történelemben, s igen nehéz is volna még ezeken kívül egy harmadik, új elvet kigondolni.

Nekünk azonban nem lehet feladatunk oly bőven tárgyalnunk a communismus történetét, hogy az egyes kimagaslóbb történeti alakok életét és működését előadjuk csupán azért, mert habár ő alapjában socialistikus elvek barátja volt, — egyszersmind communistikus törekvései is voltak.

Mellőzendjük ezen oknál fogva még egy Saint-Simon és Fourier rendszerének tárgyalásait is, s ezt annyival inkább véljük indokoltnak, mert más írók,

¹⁾ L. 9. l.

pl. egy Périn Károly, őket nyíltan socialistáknak nevezik és működésükel, valamint elveiket a communismustól különváltun »socialismus« cím alatt adják elő.¹⁾ Maguk az angol munkásmozgalmak, Owen Róbert kísérletei, az u. n. Chartismus,²⁾ továbbá a német socialistikus törekvések szintén nélkülözik a communismus sajátlagos jellegét, a romboló negatiót minden téren, s különösen a magántulajdonnak közössé váló átalakítására irányult elveket, — ugyanazért ezekről nem volna helyén szólanunk. Célunkra teljesen elegendő a francia communismus három fő képviselőjéről, u. m. Babeuf, Cabet és La-Mennais-ről megemlékeznünk, ez utóbbiról különösen azért, mert a communismus nála a vallás jellegét ölté magára és így a mi vallásos, keresztény szempontunkhoz közelebb esik az ő elmélete, — habár maga La-Mennais irataival és föllépésével nem is volt képes oly nagy port felvernü és akkora hatást előidézni, mint a kél előbb említett vezérférü.

A) Babeauf.

Említettük¹⁾ hogy a communismus alapja az »egalité«, mely ha nem is volt még határozottan hangoztatva, de csirájában és alapjában meg volt már a XVI. századi u. n. reformátoroknál.

A féktelen »én«, mely Luthernél annyira felszabadított, hogy még a vallás bírójává is tetetett, s ekként a hit helyébe a tudás, a tekintély elve helyébe a kétkedés szellemét ültette, természetszerű-

¹⁾ Ueber den Reichthum in der christlichen Gesellschaft I. 513, s köv. lapok.

²⁾ Így nevezve az angol munkások által a kormányhoz és parlamenthez benyújtott alkotmány-tervezet (National *charta*) népszerűségétől, Pem I. 568. 1.

³⁾ L. e műben 5-7. 1., ismét a 40., 11. 1.

leg oda törekedett, hogy a korlátokat maga felett megsemmisítse, s önmagát emelje érvényre. Ha ily gondolkodás az emberek közt nagy mértékben kiterjed, meg nem nyugodhatik máshol, mint az egyenlőség elvénel, minthogy szerinte nincs semmi ok, miért legyen az egyik »én«-nek nagyobb hatalmi köre, mint a másoknak, s miért rendellessék alá ez amannak.¹⁾

Az »én« ezen korlátozottságának tudatára legelőször a francia nemzet ébredt; az u. n. harmadik osztály, mely nem tűrhette tovább, hogy felette a nemesség és papság uralkodjék, s egyenlőségi jogainak kivívására létre hozta a francia forradalmat. 1789. év aug. 4-ediki éjjelen született meg a harmadik osztálynak a másik két osztálylyal való jogi egyenlősítése.

Azonban az egyenlőség pusztá jogokkal nem éri be, neki a jogok üres kezekkel semmit sem használnak! A tulajdon nélkülözhetetlen kellék a szabad egyén társadalmi érvényesülésére, így került a kérdés a vagyon nivellálására, — hogy eltöröltessék a vagyoni különbség, mely minden egyenlőségnek sírját megássá. Kiválóan alkalmas talajra akadtak ez új eszmék a francia társadalom legalsóbb rétegében. A francia forradalom legvéresebb kitörései után, mikor már látszólag eléretett a teljes egyenlőség, s a harmadik osztály jogai kivívtak, feltűnedezett a proletariátus, a negyedik osztály, mely daczára az óriási átalakulásoknak ismét függésben érezte magát egyéb néposztályoktól. Ők csalatkoztak reményeikben, nem érhatték el azt, hogy jólétben egyenlők lehettek volna más néposztályokkal,

¹⁾ Ahrens nem kételkedik a reformatiót felelőssé tenni mindazon nagy felforgatásokért, melyeket a francia forradalom magával hozott. A többi között idézett művében: »Das Naturrecht«, a 290. lapon így nyilatkozik: »Die Revolution fon 1789 ist die politische Consequenz der Reformation«.

ők tehát nem többé a kormány-fórum megváltoztatását sürgették, — hiszen a behozott köztársasági államforma meghagyta őket régi nyomorukban, — hanem tulajdon énjöknek kívántak jobblétet és ezen kívánalomnak alárendelték azt a másik kérdést, milyen legyen a kormány forma! Ez már határozottan communistikus elv, neki tetszik a republicanus kormányzat, mert már ebben az egyediségnek bizonyos fokú érvényesülését szemléli, de nem öncél, hanem csak eszköz gyanánt, saját jobb létének megvalósítására.

E tekintetben a nagy francia forradalom, mely a »nagy« jelzői leginkább rombolásai által érdemelte ki magának, határkövet képez a tulajdon ellenes áramlat előző és következő időszaka között. Az előtt a törekvés, mindenkinek egyenlővé tenni az élvezetet, inkább egyes fők tévedt képzeletében volt meg, ellenben a francia forradalom az elmélet teréről a gyakorlatra lépett, s tényleg megvalósítani igyekezett vaskezével azt, amit a hitetlen, anyagelvű bölcselet az elmékben és szívekben már jóval előbb előkészített.

Ekkor lépett fel Babeuf, valódi néven Francois Noel, a communismus első zászló-vivője. Született 1764-ben Saint-Quentinben. Mint tizenhat éves fiú árvaságra jutott és egy mérnökhöz állott be tanítvány gyanánt. Ettől azonban csakhamar eltávozván, különböző helyeken bolyongott és mint ifjú, foglalkozás nélkül való egyén 1789-ben, midőn a forradalom kiütött, készséggel csatlakozott a rendbontókhoz.

Lázító és alkotmányellenes viselkedése és iratai miatt két ízben szenvedett börtönbüntetést. Robespierre bukása (1794. júl. 27.) után Parisba visszatérve, megkezdte a vagyon elleni harcot. Ekkor

vette föl a híres és a nép előtt oly kedves Gracchus nevet, s ugyanúgy, mint ez a régi Rómában a nép jogainak volt szószólója, akként ő is a legalsóbb népréteg érdekeinek szentelte működését. Megalapította a »néptribun« »le tribün du peuple« című lapot,¹⁾ s ebben az elvont egyenlőség alapján támadott jogot és törvényt, alkotmányt és társadalmat, államot és a fönnálló tulajdon-viszonyokat, elszánt hévvel izgatva a népet mindezek ellen, a többi között ezen megkapó érvet használva: Ti semmit sem veszíthettek és mindent nyerhettek!

Feltárta előtte a birtok minden előnyeit, a javak eloszlásával járó minden élvezetet, szóval az egyenlőség legszélsőbb megvalósításával járó képzelt állapotokat. Hízelt a nép minden szenvedélyének, felhasználta minden eszközt, mely a lázadás felidézésére és a vérszomj kielégítésére alkalmasnak mutatkozott²⁾

A vagyonközösségi eszmék azonban még mindig elég újak voltak arra, nehogy a nép föltétlenül hitelt adjon Babeuf csábszavainak; az alkotmány vezetői még mindig bírtak annyi ellentállást kifejteni, hogy az 1791-iki alkotmány a magántulajdont szent és sérthetetlennek ismerte el és tilalmazott minden fellépést a régi tulajdonviszonyok megzavarására.

Maga a nemzeti convent 1793. évi május hó 18-án halálbüntetést szabott arra, aki az agráriai törvényt indítványba hozni merészelné. Daczára azonban az uralkodó hatalom ily álláspontjának, a legalsóbb néposztály kebelében visszhangra talált jobban és jobban Babeuf követelése, mert hiszen maga a francia

¹⁾ Stein 366. 1.

²⁾ Stein i. m. ugyanott.

forradalom elég példát mutatott már fel arra, hogy a magántulajdon épen nem hozzáférhetetlen!

Hogy ily viszonyok közt Babeuf terveit megvalósíthassa, melyek üdvhozó voltáról ő teljesen meg volt győződve, szövetségre lépett Darthé, Silvain Maréchal és Bounarottival. Az első, komoly, szilárd meggyőződésű, de szűkkeblű férfiú volt, Maréchal cynikus ember, ki előtt sem hit, sem bármi tekintet nem volt szent, rokonszemű egy Diderot-tal, istentagadó és nagy mértékben anyagelvű.¹⁾ Bounarotti volt az, aki Babeuf egész munkálkodásáról és a communismus benső, nyugtalan és elv nélkül való állapotáról huszonöt évvel később egy erről kiadott munkájában²⁾ a legkimerítőbb tudósításokkal szolgál.

A nép hihetetlen módon ragaszkodott hozzájuk és nézeteik gyorsan terjedtek, — mint a tűz a meggyújtott parlag felett, — egész Franciaországban. Ily nagy pártolásnak örvendvén, szükséges volt az elemeket rendezni, azért kilencven tagot választottak maguk közül, kik az országban megyénként mint az új elvek szóvivői és vezérei szerepelnének.

Azon ürügy alatt, hogy vissza kell állítani az 1793-iki alkotmányt, — melyet a köztársaságiak is akartak, — sikerült Babeufnek ezeket is a peuple közé bevonni és velők együtt egy nagy társulattá alakulni.

A republicanusok hatvan vezértagot választottak maguk közül, s ekként a főizgatók száma százötvenre emelkedett.

Elveik leginkább kitűnnek a Bounarotti által részünkre megőrzött manifestumból, mely Stein³⁾ által idézve tárgyunkat illetőleg ezeket tartalmazza:

¹⁾ Périn i. m. I. 516. 1

²⁾ Czíme: La conjuration de Babeuf, Bruxelles 1821.

³⁾ 373. lap.

A francia forradalom csak előfutárja volt egy sokkal nagyobb és komolyabb forradalomnak, amely be fog következni.

Mi nemcsak azt az egyenlőséget akarjuk, mely az »emberi jogok magyarázatában« leírva van, mi azt kívánjuk, hogy ez az egyenlőség *közöttünk* legyen, házunk födele alatt lakozzék. Erre mi egészen odaáldozzuk magunkat. — mi minden átvett, kész dolgot megsemmisíteni akarunk és eltörölni. Nincs többé egyedi tulajdon a földet illetőleg, a talaj nem sajátja senkinek. Követeljük és akarjuk *közösen* élvezni a föld gyümölcsseit, e gyümölcs édes mindnyájunké!

Soká, elég soká tulajdonította el magának egy milliónyi azt, ami több, mint húsz millió embernek tulajdona, — kik az ő embertársaik és hozzájuk hasonlók! — Tűnjelek el, ti lazító különbözőségek a gazdagok és szegények, az uralkodók és elnyomottak között. Elérkezett a pillanat, hogy megalapíttassék az *egyenlők* köztársasága, ez a nagy vendégfogadó, mely mindenki számára nyitva van! Jertek elő, ti nélkülvő családok, üljelek le azon asztalok mellé, melyeket a természet nektek és gyermekeiteknek megtértett! — Francia nép! nyíljanak meg szemeid tenszerencsédnek bősége előtt, ismerd el és hirdesd velünk az *egyenlők köztársaságát!* . . .

Belátták mégis, főként a néhány mélyebben gondolkozó vezérférfiú, hogy a vagyoni egyenlőség csak *anyagi* egyenlőséget szülhet, azért elv gyanánt kimondották, hogy a *szellemi* egyenlőség elérésére is kell törekedni. E célból a gyermekeknek teljesen egyenlő nevelési kell adni, amelyben senki se tanulhasson többet, mint írni és olvasni, — mert a tudományok és művészetek tökéletesítése már ma-

gában véve kárhoztatandó valami és az emberiségre fölölte káros következményekkel bír!¹⁾

Abban a meggyőződésben éltek, hogy az intézmények, amint fenállanak, teljesen rosszak, s hogy csak elfogultság mondhatja azokat szükségeseeknek; — ellenkezőleg, az ember alkotó erejénél fogva ezek helyébe másokat és jobbakat képes állítani. — Kormány, állam, egyház, tudomány és magántulajdon, — egy sem kell többé, — csupán a nemzetgazdászlat karolandó föl, mint amely a nemzetek anyagi jólétét közvetlenül megalapítja és föltételezi. Városok nem kellene, minthogy ezek csak betegségi gócpontjai a nyilvános életnek, s az élhetetlen, tengődő népek számát csak szaporítják!

Ami különösen a magántulajdont illeti, ez, mint intézmény, *bűn* a társadalom ellen. — Az új társadalomban, mely Babeuf elvei szerint felállítandó lesz, a magánbirtok nemzeti vagyonná alakítandó át, s a közösség élvezetébe bocsátandó.

A magánvagyon mégis csak akkor fogna átmenni a társadalom birtokába, ha a mostani tulajdonosok ki fognak halni. Ellenben a községi, alapítványi és iskola-vágyon azonnal a társadalom kezeibe teendő át. Minden embernek egyenlő joga van bármely kényelem és élvezethez, — de viszont mindenki tartozik a társadalomnak megfelelő munkát teljesíteni. Városok helyett a nép mezei községekben fog lakni. Ruházat, lakásról és élelemről a társadalom gondoskodik. A tagok munkaszakok szerint osztályokat fognak képezni. Legfőbb foglalkozás a földművelés lesz. A művészet fölösleges, tudomány is csak annyiban jó, amennyiben közhasznú. Az előljáróság, melyet a nép

¹⁾ Stein i. m. 371. l.

választ, osztja fel a munkát és a jövedelmet. A gyermekek közösen neveltessenek; a házasság érvényben marad, — de fölbontható. A községek, kerületek élén egy-egy főnök áll. viszont az egész fölött egy központi főhatóság, mint igazgató-tanács, működését mindenben úgy irányítva, nehogy a közösség, a commune, csorbát szenvedjen.¹⁾

Ezek Babeuf elvei, melyek mint láttuk oly anynyira tagadólagos irányúak, hogy tovább már a képzetet sem hatolhatott volna el.

Hogy ezen romboló terveiket megvalósíthassák Babeuf emberei, titokban összeesküvést szöttek az alkotmány ellen. Parisban volt gyülekezésük, hol a hegyi párttal szándékoztak egyesülni. Azonban épen akkor, midőn a vezérférfiak a kitérés napja iránt tanakodtak, 1796. május 4-én egy Grisel nevű ügynök által, ki határozott feladattal bírt a csapatokat rendezni és azokra felügyelni, — elárultattak, s a legfőbbek a directorium által részint halálra, részint számkivetésre ítéltettek, Maga Babeuf 1796. május 26-án vérzett el guillotine alatt és ezzel az egész összeesküvés elfojtatott. Bounarotti számkivetésre ítéltetett. Midőn e vezérférfiak a bíróság elé idéztettek, a marseilles éneklése mellett vonultak oda, asszonyok és férfiak nagy tömege által ujjongva kísértetve. Babeuf a bírák előtt oda fordult a hallgatósághoz, s ily szavakat mondott nekik: Ne piruljatok a mi elítél-tetésünk fölött legkevésbé se, hanem kövessetek bennünket fel egész a kálvária hegyig.²⁾ így akarta önmagát a szenvedő Krisztushoz hasonlítani, ki a siránkozó asszonyokat hasonló megszólítással csendesítette el.

¹⁾ Reischl, 186. 1.

²⁾ Périn: Ueber den Reichthum. I. 517.

Ekként játszódott le a francia communismus első alakjában; kitűzött czélját »az egyenlőtlenséget megsemmisíteni és az általános szerencsét helyére állítani«¹⁾ nem érthette el, s a véremberek saját verőkben fojtattak meg.

B) Cabet.

— Előzmények. —

A communismus másik korszaka az 1830-iki júliusi forradalommal kezdődik, s különböző előzetes jelenségek után, melyek teljes kialakulására szükségsek voltak, Cabetnél éri el tetőpontját, aztán kinyúlik egész az 1871-iki végzetes napokig, amikor eddigi utolsó fellobbanása következett be.

Mindazon jelenségek, melyeket ez időszokról mondandók leszünk, vagy már az előbbiben kifejezni alkalmunk volt, csak az egyenlőségi eszme folytonos szemmel tartása mellett helyezhetők teljes világitásba. Az egyenlőségi eszme, egyszer egész varázsával felfogva, mindaddig ki nem aludhatik, míg minden egyes alap gondolatában a történelem által meg nem hiúsíttatik. Ép azért a communismus történetileg járja le magát, elvekkkel és következtetésekkel azt megczáfolni igen, de legyőzni és megsemmisíteni nem lehet.

Stein előadása nyomán,²⁾ aki a communismus ekkori történetére nézve majdnem egyedüli és megbecsülhetetlen történész, az újabb viszonyokat a következőkben rajzolhatjuk:

¹⁾ Stein idézetében a Babeuf-féle kiáltvány 10-ik pontja. Stein 374. l.

²⁾ Lásd i. m. 379 417. l.

Lajos Fülöp trónra léptével (1830. aug. 9.) az ország lakosai csak részben leltek kielégítve. Azok, kik féltették vagyonukat és kiknek a királyság, a különböző szolgálatok és hivatalok által hasznot hozott, meg voltak elégedve, ellenben a nép legnagyobb része elégedetlen maradt, s így fennállott a régi két osztály: az elégültek és az elégületleneké. Kezdetben csak forronglak az utóbbiak elemei, volt bennök bizonyos communistikus irány, de nem határozott. Magukban az elégületlenek soraiban ismét két irány vált egymástól külön. Egyik a köztársaságiaké, mely minden üdvöt a respublikában látott, s a köztársasági kormányformával, mint ilyennel, célját ki is merítette. Másik a semmittevő és semmivel sem bíró proletároké, kik az előző háborúk és az időnként meg-megújuló lázadásokban megtanulták önerejüket ismerni, másrészt pedig az anyagi jólét hiánya mindennap keserű indokokkal biztatta és kísértette őket a fenálló rend megbuktatására.

Az értelmesebb köztársaságiak felhasználták a rajongó alsóbb elemeket, s habár ők nem azt akarták, mit a proletárság, mégis, hogy erősödjenek, velők egyesültek. A proletár nép maga sem tudta mit akar, csak érezte, hogy a mostani állapot neki nem kedvező, s épen az eszmék ezen határozatlansága engedte a legkülönbözőbb elemek egyesülését létrejönni a köztársaság zászlaja alatt. Látta a tudatlan és zúgó-lódó tömeg, melyben sok kiszolgált katona volt, kik fegyver helyett kézműszerszámot fogni vonakodtak, hogy a hatalmasabb osztályok közönnyel tekintenek a szegények nyomorára, s hogy a gazdag a szegényt szívtelenül elnyomja, s mindez ellen a királyi hatalom semmit sem lesz, — ezen okok csak olajul szol-

gáltak a tűzre és alkalmul arra, hogy a communismus vérpiros zászlaja újra kiszegeztessék.¹⁾

Ekként az általános eszmezavarban hiányzott a szervezettség és az egység. E hiány pótlására alakítottatott az »emberi jogok társulata.«²⁾ (société des droits de l'homme), mely a leghatalmasabb és történelmileg legfontosabb egyesületté nőtte ki magát a communismus és republicanisms kebelében. 1834. ápril 14-én Lyonban, mely ép oly alkalmas városnak bizonyult a felkelésre az ott lakó munkások nagy száma miatt, mint Paris, kikiáltották a köztársaságot, azonban a nemzeti gárda által három napig tartó torlaszharcban leverettek. E harcok és érintkezések alatt kezdé érezni a proletárság ép úgy, mint a polgárság, (bourgeoisie) hogy ők tulajdonkép nem egyet akarnak, s így a különválás szüksége mindig élesebben állt elő. A tulajdon eltörlése még nem volt elv gyanánt kimondva, de az emberi jogok társulatának hitczikkelyében volt egy ágazat, mely a »rosszul« szerzett tulajdon eltörlését követelte. Érzette ugyan mindenki, hogy e czikkely a család, egyház és állam ellen irányul, de senki sem akarta eb tudta még meghatározni azt, meddig terjed a »rosszul szerzés« fogalma.

A néhány év alatt többször megújuló forradalmi lényekben lassanként megismerte a polgári elem, hogy az alsóbb munkás-nép felizgatása saját anyagi kárával járhat, — ép ez okból felhagyott a forradalmi elvek pártolásával és a kormányhoz szegődött. Ezzel azonban ki volt mondva a polgári elem külön válása az alsóbb osztálytól. S most a proletárság magára

¹⁾ Reischl i. m. 188. 1.

²⁾ Stein: 387. 1.

hagyatva mohón nézett körül tápláló eszmék után. Ekkor jelent meg Bounarotti könyve, melyről főnebb¹⁾ emlékeztünk, s mely a babeufismus történetét megkapó részletességgel adja elő. A proletár-nép közt kapva-kaptak az ebben foglalt elvek után, a nép hangoztatni kezdte a föltétlen egyenlőség eszméit, s így e mű által szellemileg is megerősödve érettnak kezdte magát érezni önálló működésre.

1835. jul. 28-án Fieschl pokol-géppel akarta Lajos-Fülöp királyt elveszteni. Alibeaud (1836. jun. 25.), Mennier (1836. decz. 27.)²⁾ és Quennisset hasonlóan merényleteket követtek el a király ellen.

1837. május 8-án Lajos-Fülöp minden politikai és köztársasági érzelmű foglyot szabadon bocsátott. Ezek kijóvén a börtönökből, teli gyűlölettel a királyság és minden fenálló rend iránt, az alsóbb népelemekkel egyesültek, s megalapították a »Moniteur republicain« című lapot, melynek jelszava volt: Prudence, courage, perseverance, — unité, égalité, fraternité; célja pedig leölni a királyt és a birtokosokat. E főlap mellett számos hasonjelligű újság szerkesztetett, melyekben a legszélsőbb elvek merészen hangoztattak, különösen pedig a nép tulajdonjoga minden birtokot illetőleg.

A »l'homme libre«, mely lap 1838-ban indított meg, a föltétlen vagyonszövetséget mindazok meggyilkolásával tűzte ki célul magának elérni, akik a népboldogító eszméknek ellenszegülni merészkednének. Nyíltan fellázadt az öröklési jog ellen, melyet csak az előítélet tűrhet meg néhány érdemtelen ficzkó javára a nép legszentebb jogainak megrablásával.

¹⁾ 61. 1.

²⁾ Galletti I. G. A. Egyetemes vilagismerete, fordította Vállas Antal, Pest 1844., 111. 1.

Blanqui, Barbés és Martin Bernard valának e rettenetes elvek vezérférfiai. Céljuk elérésére azonban minden beszéd és reklám elégtelennek bizonyult. Nekik teltre volt szükségük. Összeesküvést szöttek tehát 1839-ben, — azonban május 12-én, nyílt lázadásra kerülvén a dolog a kifejlett torlasz és utczai harcokban a katonai erőnek engedni kényszerültek.¹⁾

Jólehet a külső kitörés eredménytelen volt kitűzött céljukra, mégis nagy volt ezen eszméknek befolyása a prolelárság gondolkozásának megmélyezésére. Mind a republicanismus, mind a megújított babeufismus ugyanegy hatással volt rája, t. i. felébresztette növényyszerű életéből és a tettek mezejére hívta. S daczára annak, hogy a communisták, 1840-től kezdve három főágra szakadtak u. m. a reformisták, travailleurs égalitaires és az ikari communismus embereire, mindazáltal megegyezlek a fő dologban, a tulajdon ellen való gyűlöletben.

Az itt említett icari communismus Cabet elveihez vezet bennünket.

Cabet élete és elvei.

A communismus második kiváló képviselője Cabet. Született 1783-ban Franciaország Dijon nevű városában. Korán ügyvédi pályára adta magát. Már mint ügyvéd nagy tüzzel védelmezte a nép jogait, s oly hírre vergődött, hogy Franciaország egyik legműveltebb választó kerülete őt követjének választotta. Mint ilyen a leghatározottabb köztársasági elveket vallotta, s a kormány ellen intézett támadásokban, valamint

¹⁾ Reischl 189. 1.

a júliusi forradalomban és az utána következett eseményekben élénk részt vett. A hírlapirodalom terén is igen nagy hírnevet szerzett magának.

Mint forradalmi elvekkel bíró egyén 1834-ben Angliába száműzetett. Száműzetése alatt volt ideje gondolkodni eszméi fölött, s ekkor változtatta meg elveit tisztán köztársaságiakból communistikusokká, mert, úgymond, az igazi republicanus nem akarhatja a respublikát önmagáért, hanem csak a nép jóléteért, mely egyedül lehet legfőbb cél! A társadalmat az egyenlőség alapján kell szervezni, — ez volt kiinduló eszméje. E gondolatból csakhamar rájött arra, hogy a nép jólétét egyedül a vagyonszűkösség, egyenlő munka és egyenlő nevelés adhatja meg.

Eszméit, melyek lassanként egész állami ideállá érlelődtek meg benne, a »Voyage en Icarie« — utazás Ikáriában — című két kötetes művében bocsátotta közre. E műben azon meggyőződését, hogy a vagyonszűkösség jobb, mint a magántulajdon, a történelem által igazolja, magát a kereszténységet is úgy tüntetvén fel, mint amely határozottan communistikus irányú. Egész előadása a XVIII. században uralkodott philanthropismust (Rosseau L. J.) tükrözi vissza. A magántulajdonról a többi között így nyilatkozik: A vagyonszűkösség természetszerű, e szerint a földnek felosztatlannak és közös birtoknak kell lennie, mint a világozóság és a melegség . . . A tulajdon csak találmány, tisztán emberi intézmény, mely csak akkor volna hasznos, ha maga a föld minden ember között felosztott volna, mindenki egyenlő részt kapott volna és eresz valószággal elidegeníthetetlen lenne. A magántulajdon behozása, összekötve egyenlőtlenséggel és elidegenítési joggal, — végzetes tévedés a népekre

nézve. A nyomor addig fog tartani, — meddig a tulajdon.¹⁾

A jól kifejtett bölcsészet azt bizonyítja, hogy mennél magasabb az emberi nem fejlődése, annál határozottabban eltűnik a személyi tulajdonból maga az eszme, mely annak alapjául szolgált. Cabet ezen eszméiben a békés communismust képviseli, mely Babeuftól eltérőleg nem rombolás, hanem öntudatos átalakítás útján tervezi a társadalmat communistikussá tenni. Szerinte azt a sok boldogságot, melyet a vagyon, nevelés és ipar egysége és közössége létrehoz, — nem lehet erőszakkal elérni, hanem a felebaráti szeretet művei által, melyet a kereszténység honosított meg.

E művet még Angliában írta Cabet, de csak Parisban adta ki, hol nem is keltett volna nagy föltűnést, ha Franciaországban épen akkor, midőn számkivetéséből ide visszatért, ezen eszmék nem uralták volna a tömegek hangulatát.

Parisban megalapította a »le populair« című lapot, melyet a proletárok rendszeres gyűléseikben és összejöveteleikben mohón olvastak, fölötté elmélkedtek és az értelmesebbek magyarázgattak úgy, mint a legfontosabb katechismusi elveket.

Franciaország azonban, jólehet a communistikus eszmékért nagyon lelkesedett, még nem volt arra megérve, hogy a vagyonközösség, amire Cabet egész megfontolva törekedett, tényleg megvalósíttassék kebelében.

Csakhamar nagy ellenségei támadtak neki egy

¹⁾ Sunter 11. 1.

Louis Blank.¹⁾ Proudhon,²⁾ Lu-Mennais, Pierre Lerouxban, kik habár maguk is ellenségei voltak a magántulajdonnak, s többé-kevésbé coimmunistikus irányúak — a Cabet által szemlélt módozatot határozottan elvetették.

Ily tapasztalatok után jobbnak találta Cabet más hazát keresni eszméinek megvalósítására. A »populaire« című lapban lelkes felhívást intézett a néphez kivándorlásra; aki részt akart venni 600 frankot kellett a közpénztárba befizetnie. Oly nagy volt a nyomulás a kivándorlás fogantatosítására, hogy Cabet felhívását egész elragadtatással fogadták. Akinek pénze nem volt, értékben fizette le a kellő díjat. Az aszszonyok ékszereiktől fosztották meg magukat, mások meg nagy összeg pénzzel járultak a nemes cél-

¹⁾ Louis Blank (szül. Madridban 1813., 1830-ban Parisban települt le) volt az első, ki a »Kormányzati Socialismus« — gouvernemental-socialismus — kitalálta. Eszméje az volt, hogy az egyesek versenye az állam versenye által győzendő le, hogy azt a félszegséget, amelyet az első létrehoz, ez utóbbi helyreigazítsa és az egvensúlyt visszaállítsa. E célból a *nemzeti műhelyeket* kívánta szervezni, — hogy a magánvállalkozók megfékeztesse. Lásd Périn I. 515. l.

²⁾ Proudhon (szül. 1809-ben Besanconban nem communista. Szerinte a Commnismus ép oly félszegség, mint a magántulajdon intézménye. Ez a gyöngébbeknek a hatalmasok által való kizsákmányolása, — amaz megfordítva: a hatalmasoknak a gyöngék által való kifosztása. — Különös, de Proudhon daczára általánosan ismert mondásának: »A tulajdon lopás« — mégis megengedi ezt bizonyos fokig, Szerinte t. i. sem az a tárgy, melyet valaki feldolgoz, sem azon eszköz, melylyel feldolgozza, nem lehet magántulajdon, — csakis használatilag — ellenben az »eredmény«, melyet munkájával létrehoz, az ő elidegeníthetetlen tulajdonába megy át. Ó az u. n. Rente-jövedelmet ítélte el, mely munka nélkül termel. Ezt nevezte tolvajlásnak, mások megrablásának. — Elveit a tulajdonról és a társadalom újjászervezéséről két művében adta elő. Egyik arról szól »Mi a tulajdon« (Qu' est-ce que la Propriété? — Parisban adatott ki, legújabbban 9-ik kiadásban) a másik a »társadalmi nyomor philosophiája«. Mindkét munka fölötte rubbulisticus, összefüggés nélküli, csillogó szóhalmaz, melyből mégis kiérzik a nagy tehetség. Lásd Kautz i. m. Budapest Szemle 1862. XLVI. és XLVII. füzet 381. s köv. lapokon, hol bőven van mindkét munka isméi tetve, -- V. ő. Périn I. 547.

hoz. Még a területei is ingyen kaplak az új világ-részben. Azonban a kétféle kirándulás, melyet Texasba és a Mississippi folyó tájékára eszközölt, nem sikerült.

A szokatlan éghajlati viszonyok mellett legjobb emberei kidőlték oldalai mellől. A nagyobb rész elcsüggedett és visszatért hazájába; akik pedig folytatták útjukat és a kijelölt tartományba eljutottak, csakhamar a legnagyobb nyomornak estek áldozatul, s Cabet maga is legszebb terveit meghíúsulva, műveit romokban szemlélve, megtört lélekkel halt meg S. Louis városában 1856. november 9-én, mint az éhség áldozata.¹⁾

Igazán keserű gúny gyanánt tűnik fel a történelemben, hogy az, aki milliók boldogítását, testi és szellemi jólétét akarta megvalósítani, — maga is mint az éhség mátyrja múlik ki a világból. Ennek szemléleténél újra eszünkbe jut Stein azon találó megjegyzése, melyet máshol²⁾ már előhoztunk, mely szerint a communismus történetileg járja le magát, s ha egyszer — talán nagy rombolások, talán sok vérontás közbejöttével — az ábrándos eszmék kudarcot vallanak, akkor önmagától a semmiségben fog elmerülni.

Ami Cabet egyéb elveit illeti, az ikari communismusban, — így nevezve Cabet fenti munkájáról — a család lényegtelen valami; Cabet szerint a személyi tulajdon eltörlése, az egyenlőség és testvériség keresztülvihető a nélkül, hogy a család érintetnék. Az igazi vagyonszövetség épen úgy megállhat családdal, mint e nélkül. A vallás kérdése is mellé-

¹⁾ 1. Reischl i. m. 208; Périn 1. 512. 1.

²⁾ 30. l.

kes dolog. E kérdés ép úgy, mint a családügy csak akkor vehető majd elő, ha az ikari communismus valahol már tényleg megvalósított.

A köztársasági formát akarja Cabet — de csak átmenetileg (régime transitoire), mert ha megvalósul az igazi vagyonszövetség, akkor nem lesz szükség e, vagy ama kormányra és alkotmányra.

Mindeme nézetek azonban Cabetnél ép oly homályosak, mint a communismus minden előharcosánál, úgy hogy közelebbről Cabet sehol sem fejtette ki miként fogna hál fennállani a hön óhajtott communistikus állam?

C) La-Mennais.

A vallási communismus rendkívüli tehetségű képviselője La-Mennais Felice Róbert volt. Született 1781. június 19-én St.-Maloban, Franciaországban, — igen vagyonos családból, melyet XIV. Lajos nemesi rangra emelt vala. Az egyházi pályát választotta működési teréül, s 1817-ben pappá szenteltette. Mint pap, tudós és szónok, továbbá mint politikai író, korán nagy hírré tett szert, s barátja volt a nagy szellemű Chateaubriandnak, ki szintén Normandiából származott, ahol St.-Malo városa fekszik.

Kezdetben egyháza érdekében a legjelesebb szolgálásokat tette, azonban 1831. körül rálépett azon sikamlós térre, melyen elesett, s mint a XIX. század Tertullianja lassanként az egyház ellen használta fel jeles tehetségeit. Ez okból halála után méltán bukott cherubként énekeltek meg őt.

Ő, — kétségkívül a legtisztább szándékkal és legszentebb meggyőződéssel — az új, alkotmányos szabadság eszméit egyházi térre akarta átvinni, de

buzgóságában tovább haladt a kellő mérséklet halárain. Szerinte a hit nélküli szeretet, melyet Cabet az új communistikus állam alapvonásaként tüntetett le, nem elegendő a kitűzött célra; egyedül a kath. egyház szent és nagy hatalma van hivatva a híveknek nemcsak lelki üdvét eszközölni belső megszentelés által, hanem egyszersmind a külső szabadságot is, a socialis megváltást, az alsó, szenvedő néposztály erkölcspolitikai emelését is főfeladatául tekinteni és megvalósítani.¹⁾ Azonban az egyház úgy, amint jelenleg van, erre nem képes, hanem szükséges, hogy a forradalom által a kereszténység és az állam megújíttassék, s ekként új állam, új kereszténység képződjék, amely fölött a Sz. Lélek ereje fog kiterjeszkedni. A kereszténység, mint egyedüli igaz vallás, képviseli az általános, legfőbb észt, mely előtt az egyes értelemnek meg kell hajolnia. Ezen új, általános, keresztény államban a kér. egyház szent communismusa valósíttatná meg, a fő hatalmat pedig a pápa képviselné, ki a testvéri szeretetben egyesült népeket könnyen kormányozhatná.

E felfogás La-Mennaisnél lényegben összeesik Campanella nézeteivel, kinek műveiről más helyen²⁾ már megemlékeztünk. Campanella és La-Mermais meg egyeznek abban, hogy az általuk tervezett socialis államban a legfőbb hatalmat a pápa képviselje, amannál, mint a »két kard« tulajdonosa, emennél mint az »összesség« értelme. Mindkettő lángoló szavakkal fordul a néphez, mint amely minden felségi jogot magában egyesít, s egy boldog jövő festése által tanítja azt a jelen állapotokkal meg nem elégedni,

La-Mennais és Campanella különböznek mégis anynyiban, hogy ez utóbbi a néperdektől indult ki elveiben, La-Mennais ellenben csak legutóbbi éveiben fordult a néphez és védte annak összes jogait.¹⁾

Róma aggódva figyelt a La-Mennais által hirdett új elvekre, s végre midőn már látta, hogy tanai úgy az egyházra, mint az államra is veszedelmesek kezdenek lenni, — fölemelte tiltakozó szavát. La-Mennais kétértelműleg viselte magát, s látszólag megnyugodott, — de felőle mindig erősebben szárnyalt a hír, hogy régi elveiben megmaradt. Erre a párisi érsek, hogy őt nyilatkozatra kényszerítse, felszólította, hogy köszönő levelet intézzen a pápához, ki megtérése fölött egy hozzá írt brévében örömet fejezte ki. La-Mennais ezt nem tette, ellenkezőleg kiadta »Paroles (Tun croyant« című munkáját, melyben az egyházat árulónak, a királyokat pedig a sálán fiainak nevezi, így haladt mindig tovább a lejtőn, melyre meggondolatlanul lépett. Későbbi műveiben, a »népről«, a »vallásról«, a »múltról és jövőről« stb. határozott communistikus elveket vall, s ugyanazon ábrándokban merül el, melyek a vagyonszétosztás védelmezőinél általános jellemvonást képeznek. Végre is az egyháztól különválva és elidegenülve halt meg 1854. febr. 27-én, 72 éves korában.

Eszméit Pierre Leroux telte magáévá, ki épen úgy, mint La-Mennais a magántulajdon nélkül való társadalmat vallási elvekből kívánja behozni, azonban St. Simon socialistikus eszméivel vegyítve, s belekeverve a legszélsőbb chiliastikus ábrándokat az ezer esztendeig tartó boldog állapotról.²⁾

¹⁾ Wetzel-Welte IV. 3D3. Gemeinschaft dei Guter.

²⁾ Perin I. 513. 1.

E vallás-forradalmi elvek tán még veszélyesebbeknek mondhatók bármily más communistikus irányzatoknál. A leghelytelenebb dolog az, ha a nép szentírási idézetekkel vakíttatik, s a biblia, mely a nép előtt tekintélyben áll, ilykép alacsony törekvések szolgálatára kényszeríttetik. Ezen eljárás annyival kárhuztatandóbb, minthogy a politikai fanatismust vallással egyesíti, s így romboló hatalmát megkétszerezi.¹⁾

Az ily elvek, bármennyire törekednek is hirdetői a népet kellő mérsékletben megtartani, mint egy Cabet az ő ikari communismusában, bármiként is hirdessék is a felebaráti szeretet magasztos jelmondatát: a mérséklethez nem szokott népben a legvégsőbb következményekre vezetnek, mint ezt a legújabb párisi commune örjögésében tapasztalni lehetett, amidőn a forradalom emberei a communistákkal egyesülten létrehozták a romboló öldöklést (1871. márczius 18-ától egész május 28-ikáig), mely a legnagyobb erőfeszítés mellett, tűz és vérben volt csak elfojtható.

¹⁾ Stein 444. 1.

HARMADIK FEJEZET.

A communismus czáfolata.

A communismus előre bocsátott átnézetes történetéből azon meggyőződésre juthattunk, hogy ennek követői tulajdonképen alig tudnak valami tevőleges tételt felállítani, ellenkezőleg ők csak rombolni akarnak mindent egy képzelt boldogabb jövőnek csalóka ábrándjai mellett. Ha már ily tapasztalatra jutottunk a communismus történetébe való pillanatnyi betekintéssel, akkor mintegy fölös dolognak tűnik fel, annak különleges czáfolatába bocsátkozni. Senki sem pártolhat ugyanis józanul oly törekvéseket, melyek első tekintetre magukon viselik a tarthatatlanság bélyegét, s kivihetlenségök kézzel fogható. E szempontból bátran mondhatjuk, hogy a communismust kifejteni, annyi mint megczáfolni! S hogy ezen képtelen társadalmi tévelynek akadtak mégis pártolói a történelemben, s bizonyára még ezentúl is fognak találkozni és pedig nem kevesen, ez onnan van, hogy a történelemben is csakúgy alakulnak a gondolatok, mint az egyes emberekben, s amint az egyes ember tévedhet, akként az egyszer lábrakapott tévely egész áramlatot támaszthat maga körül, s a legnagyobb fokú rajongást ébresztheti követőiben. Mert a tévelynek ép az a jellemző sajátsága, hogy nem a józanság, hanem a rajongásba veri gyökerét, s ezen oktalan rajongás

legtöbbször nagyobb károkat idéz elő, mint amily hasznot a legüdvösebb tanítás létrehozni képes. A víz sima tükörén nagyobb gyűrűket és hullámokat támaszt a bedobott sárgöröngy, mint a kisebb, de szerfölött más értékű fémdarab!

Mégis indokolt dolog a communismust külön is czáfolni! Mert, mint más helyen jeleztük, a communismust épen az értelmi korlátozottság, melylyel a proletárság érette balgatagul lelkesedik, teszi igen veszedelmessé. E homályba és sötétségbe szükség egy kissé bevilágítani, hogy látható legyen a süppedékes talaj, melyre ők a társadalmat újra építeni akarják, hogy kitűnjék, miszerint az ily talajra épített ház önmagától le fogna dőlni, ha még nagy nehezen föl is volna építhető. Mert a communismus *alapjában* épen oly téves, mint *következményeiben* lehetetlen. E két oldalú állítás tehetségünkhöz mért bebizonyítása lesz e fejezet tartalma. Bizonyításunk — főként a második részben — oda fog irányulni, hogy a communismust »ad absurdum« vezessük le; ilyen közvetett, indirect bizonyítási mód legalkalmasabbnak mutatkozik az oly hangzatos, nagy állítások megdöntésére, helyekből a tevőleges részt a nemlegestől kiválasztani nehéz, csaknem lehetetlen. Ily czáfolattal u. i. az állítás a lehetlenségig vezetettvén le, bármily levőleges tartalmat igyekezzenek is annak védői czélzataik közé becsempészni, az egy csapással közvetve mind el fog enyészni.¹⁾

A communismus alapjaiban vizsgálva.

Legnagyobb hibája a communismusnak, hogy első kiindulási pontja mindjárt helytelen. A commu-

¹⁾ V. ö. Thiers Ueber das Eigenthum. Németül Ohcrmayertól. Mannheim 1848, 85. 1.

nismus u. i. *rosszul fogja fel az emberi*, — s így természetes, hogy minden további lépés, melylyel ezen ember boldogítására törekszik, helytelen és elhibázott. Az orvos első feladata, hogy ismerje a betegséget, különben működése czéltalan és legtöbbször czélelles is. Annak, aki, mint a communista, az emberi társadalmat akarja átalakítani, ismernie kell első sorban az embert, minden jó és rossz oldalaival, tulajdonságaival, úgy amint tényleg létezik. Azért az emberi természet megfigyelése kell, hogy alapul szolgáljon minden további bölcselkedésnek. De mit tapasztalunk?

1. A communismus ellenmond az ember *erkölcsi természetének*. Az erkölcsi törvény, mely láthatatlan köteléssel fűzi az embert Istenhez és minden gondolatait, érzelmeit és cselekedeteit szabályozni van hivatva, s mely előtt hódolnia kell az embernek, ha cselekvőleg nem, hát szenvedőleg, — rendel, hogy a természet összes szépségeivel, terményeivel és minden gazdagságával az ember szellemi oldalának alája rendeltessék és az anyagi vagyon és gazdagság engedjen a szellemi gazdagságnak, s ennek szolgálatában álljon. A communismus azonban nem tud semmit az erkölcsi törvényről, nem tud tehát az ember erkölcsi természetéről sem. Ez okból helytelenül fogja fel az egész létet és összekeveri, felcseréli az eszközt a czéllal, midőn a vagyont, mely csak eszköznek van teremtve a lelki élet előmozdítására, — czéllá teszi, s nem egyebet akar durva agyagelviségnél s az anyag alacsony szolgálatánál.

2. Ellenmond az ember *szellemi oldalának*. Úgy van alkotva az emberi szellem, hogy munkálkodásában erejének megfelelő eszközökre van szüksége, hogy kifejlődhessék. Minél hatalmasabb valamely

embernek szelleme, annál több anyagi erőt von szolgálatába, s annál nagyobb mennyiségét az anyagi eszköznek képes feldolgozni. Ha valamely szellemi tehetség ki nem elégítettik, az tespedésre van kárhoztatva, s nem hogy kifejtenék, hanem visszafejlődik. Az ember munkára van teremtve, mozgás, tevékenység az ő eleme, s ha tétlenségben kénytelen maradni, — elernyed, miként a mocsár megposhad, ha soha föl nem zavartatik. Ha már most az anyagi eszköz, a vagyon, az emberek közt egyenlően volna megosztva, akkor az erősebb szellemű embernek hiányzanék az elegendő mód a tevékenységre, — míg a gyöngébb tehetség oly vagyonnal rendelkezne, mely használatlanul maradna, ami csak káros volna mind ő reá, mind a társadalomra nézve.¹⁾

Egyedül a magántulajdon intézményében kereshet és találhat az ember szelleme önmagának megfelelő anyagi eszközt, melylyel szükségleteit kielégítheti, mely által magát külsőleg mintegy megtestesíti, realizálja. Ha tényleg nem rendelkezik annyi tulajdonnal, hogy szellemi törekvésének szabad tere legyen, akkor föltámad benne a szerzés, a megtakarítás ösztöne, mely erősebb minden külső viszonyoknál, s legyen bár, hogy szellemi törekvésében az anyagi eszközök hiánya miatt hosszabb időn át megakadályoztatik, a kitartó, lankadatlan törekvés végre is célhoz vezetí őt és diadalmaskodik a külső nehézségeken. Kiki saját szerencsájének kovácsa, mondja a közmondás. Ismételjük: minél erősebb az ember szelleme, annál nagyobb mennyiségét kívánja az anyagi eszközöknek szolgálatába kényszeríteni! A szellemnek e törekvése, hogy érvényesülni, kifejlődni akar, az

¹⁾ Wetzter-Welte communismus. II. 725. 1.

ember egyik legnemesebb oldala, s nem volna kár-hoztatandóbb merénylet az ember méltósága ellen, mint őt szellemiségében béklyókba szorítani.

Az ember a megélhetés hatalmas ösztöne által az anyagiakhoz van kötve! Sohsem kell felednünk, hogy lelkünk mellett a test is nagy szerepet játszik a mi egészünkben, énünkben. Ha angyalok, tiszta szellemek volnánk, nem kellene magántulajdon, melyhez létünkkel mintegy kapaszkodunk, de így, amint vagyunk, ezt nem nélkülözhetjük.¹⁾

3. Ellenmond az ember *jogi természetének*. Minden ember, aki munkája által tulajdont szerez magának, a munkában kifejtett szorgalom, testi és lelki önmegfejtése, s úgyszólván egész személyiségének megerősítése által mintegy önmagát átönti a megszerzett tulajdonba, s ekként a külső, anyagi dolog, melyet arca verejtékével hasznossá alakított, szellemiségének, személyiségének válik bizonyos tekintetben részesévé, kézzel fogható hordnokává. Innen a ragaszkodás az embernél az általa készített dolgokhoz. Ha nagy nehezen elkészítette azt, amibe bele fogott, örül neki, s csak nagyobb haszon fejében kész tőle megválni. Aki tehát ezt a kapcsot a személy és a külső tulajdon között nem veszi figyelembe, az sérti az ember személyiségét és azon jogi összetartozandóságot, mely a befektetett munka által közte és a külső tárgy között létrejött.

E jogi viszony, ha szabad így szólanunk, legjobban szembetűnik a szellemi műveknél, hol épen azért, hogy az anyag kevésbé van képviselve, az

¹⁾ »Hilfflos in die äussere Natur hingestellt schafft sich der Mensch eine Gütersphäre, innerhalb welcher er seinen Zwecken nachlebt, sein äusseres und inneres Sein erweitert und bereichert. An diese Gütersphäre knüpft sich der Begriff des Eigenthums, und lehnt sich, um uns so auszudrücken der ontologische Beweis für die Nothwendigkeit desselben an.« Béla Weiss: Zur Lehre vom Eitgenthum 1. 1.

alkotott műben több van a szellemiségből, az önműködő ember egyedi »én«-jéből. Ha már most a communismus elég vakmerő volna szentségtelen kezekkel benyúlni az ember ezen egyediségébe és az általa átalakított és hasznossá tett dolgokra rabló kezeit rátéve, azokat »közös« tulajdonnak nyilvánítaná, illetve egyenlően felosztana: ez által legdurvábban mellőzné az ember személyi jogainak becsülését, s a személy, mint jogi alany, lenne általa megsértve.¹⁾

4. A communismus tévesen fogja fel az embert, mert semmit sem tud a *bűnbeesés* dogmájáról.

Tanunkra nézve véghetetlen fontosságú dolog a bűnbeesés hitcikkelyét hangsúlyozni, minthogy *egyedül* csak ennek világa mellett foghatjuk fel az ember romlott természetét úgy, amint az valóságban van. A communismus félreismeri az embert, mert a bűnbeesés tényével nem számol! Innen van, hogy azt a lehetetlen gondolatot ápolja magában, mintha az ember megszűnnék egykor önző lenni, s egyedül a *közjó* fogná őt lelkesíteni. Hogy lesz idő, mikor a »jó« kerül uralomra az emberiségben a most fenálló »rossz« helyett; mikor az ember állandóan béke- és egyesség-kedvelő lesz, kevéssel megelégszik, a dolgot soha meg nem unja, ellenkezőleg az neki »élvezet« lesz, s más emberek iránt önfeledten előzékenyvé változik! Hiú ábrándok, nevetséges önámítások! Tudjuk, hogy a valóságban épen ellenkezőleg áll a dolog.

Naponként szaporodik a gyilkosok, betörők, rablók és uzsorások száma, sőt maga a communismus, melyet czáfogatunk, legkézzelfoghatóbb bizonyíték

¹⁾ I. h.

arra, mily sok reménnyel nézhetünk ezen erkölcsileg jobb, sőt absolut »jó« időszak felé!

A communisták amint valónak hiszik az ős *természeti* állapotot, úgy reménylik, hogy ez ismét vissza fog térni. A paradicsom nincs elveszve, csak nincs még feltalálva! E kettős állítás képezi az áthidalhatatlan úrt a kereszténység és communismus között.

A kereszténység két dolgot állít a communismus e két oldalú kijelentése ellen: a) Hogy az ember soha sem volt tisztán természeti állapotban, hanem kezdettől fogva, midőn Isten »orczájára lehellé az első embernek az élet lehelletét,« már föl is emelte őt magához természetfölötti méltóságra, oly állapotba helyezte őt, mely lényegileg felette állott a természeti állapotnak, s melyre az ember önerejéből soha semmi szín alatt sem vergődhetett volna, — s elvetette a XVI. századi vallásújítók tévelyeit, Luther, Calvin, Bajus, Jansen és Quesnell okoskodásait, mintha az ember ős állapota, a szentség és igazság azon foka, melybe Isten által helyeztetett, az emberi természet *szükségszerű* járuléka lett volna!¹⁾

b) Felállította a bűnbeesés dogmáját, mely szerint az ember ezen ingyenes, természetfölötti állapotból saját bűne következtében kiesett,²⁾ minek folytán értelme elhomályosodott, *akarata a jóra meggyengült*, keletkezett a rossznak kívánása, a rosszra való hajlam, mely az ész ellen támad és ellene állandóan kell küzdeni, létrejött a testi halál, a természet fellázadt az ember ellen, hogy »orczájának verejtékével egye kenyerét, míg visszatér a földbe,

¹⁾ Schmelz „Theologia dogni. cathol.« Viennae 1869. Edit. V. vol. II. 98. l.

²⁾ L m. 131. l.

melyből alkottatott.«¹⁾ Állítja a keresztény vallás, hogy az ekként elveszett természetfölötti kegyelem-állapot egyedül a Krisztus által szerzett megszentelő malaszt által szerezhető vissza, a romlott emberi természetet pedig a segítő malaszt közreműködése mellett sikerül csak legyőzni.²⁾

Aki a bűnbeesés hitcikkelyét bővebb figyelemre méltatja, annak lehetetlen a communismust komolyan venni! De maguk a communisták az által, hogy nem hiszik a bűnbeesést, még nem változtatták meg az ember rosszra hajló természetét; ez tény, amelylyel számolni kell, s tekinteten kívül hagyni nem szabad. Mi megtudjuk fejteni e talányt, ők ezt hiába keresik!

5. A communismus ellenmond az Isten rendelésének. Isten úgy akarta, hogy a különféleség által jöjjön létre magasztos egység a teremtmények között. Ő nem akarta a merő egyformaságot, ellenkezőleg azt, hogy az ő országában különböző hivatások, különböző állások legyenek, égi birodalmában az angyalok kilenez karát állította fel, hogy egymás közt rangra és méltóságra elüssenek, de mindnyájan dicsőítsék őt képességöknek rendje szerint! S a nagy mindenségben nem ezen tarka különféleségre és fenkölt egységre találunk-e?

A nap sokkal nagyobb, mint a hold, az világít és melegít egyszerre, emez világít, de fénysugarai nem hoznak magukkal egyszersmind melegséget is! A csillagok milliárdjai nem egyforma ragyogásúak, az egész állat- és növényvilágban nem találunk csak kettőt, mely egymással mindenben megegyeznék, —

¹⁾ I. m. 199-200.

²⁾ I. m. 396. 1.

mindenütt a legnagyobb tarkaság, a legtarkább különféleség.

S ha ezen sokféle változatosságban mégis az egység és összetartozandóság elvét látjuk bensőleg rejleni, nem kell-e szándékoltnak gondolnunk ezen látszólagos disharmoniát? Az égi testek különböző vonzási körrel bírnak, úgy mindazonáltal, hogy a világűr végtelen tengerében ezen fokozatos különféleség egy összevágó világrendszerre csoportosul, melyben mindegyik résznek meg van saját állása, vagy keringési köre, s útjában a másikba egyik sem ütközik. Ezen fenkölt egység az ezernyi változatban hatotta meg Copernikust, a nagy csillagászt annyira, hogy imádattal hajolt meg a világ-egyetem végtelen szervezője előtt!¹⁾

Mindenütt e bámulatos egység a különféleségben, a szellemi világban ép úgy, mint az anyagiban, az állatoknál ép úgy, mint a növényeknél és ásványoknál, — csak az ember lenne oly sivár egyformaságra kárhozthatva, egyediségének, énjének, szellemi önállóságának lábbal tapodásával?

Nem, ez nem lehet, ez ellen fellázad az ész, e mellett eltompul a képzelet! Rendnek kell lenni az emberiség sorai között! Ugyanazon méltóságra emelt ugyan Isten minden embert, egyenlően megváltott és megszentel, — ugyanegy törvény szerint fog felettünk ítéletet mondani, — de ezzel nem akarja lerontani a rendet, mely azt követeli, hogy legyen felső, közép és alsó, melyek egymás mellett, egymásra utalva, egymás által érik el rendeltetésüket. »Infima per média, média per summa, ad suos quaeque lines

¹⁾ V. ö. Thiers i. m. 108. 1.

debent pervenire« mondja bölcsen uralkodó XIII. Leo pápa.¹⁾

Hasztalan törekesznek a communisták az általános egyenlőség elvét hangoztatni, mert az életben nem lehet elvontan, pusztán a személyiség fogalmából következtetni a tényleges egyenlőségre. Az emberek u. i. csak első tekintetre látszanak teljesen egyenlőknek, — valóságban itt is a legnagyobb különbségekre bukkanunk! Egyik erős, másik gyenge testalkattal jön a világra, egyik ezen, másik amazon szellemi tulajdonságokkal van felruházva!

Ne mondjuk, hogy minden csak a neveléstől függ! Az egyik daczára minden nevelésnek, képtelen a zenére, a másik könnyen alkotja a legszebb költeményeket minden különleges tanítás nélkül, harmadiknak tudományos pályára van rátermettsége, negyedik már születésénél fogva nélkülözi mindezt, s csak testi munkára alkalmazható. Hát azok a szerencsétlenek, kik már testi fogyatkozásokkal, vagy szellemi bénultságban születnek, mennyire különböznek már kezdetben más egészséges emberektől! S hozzá még az életben mennyire különbözőleg fejlődnek! Óh, az abstract egyenlőség, melyből a communisták kiindulnak, a legtarkább különféleséggé válsul a tényleges életben!

6. A. communismus alapján *társadalomellenes* képzelődés, mert azt az üdvös egységet, melyet a vagyon különbözősége a társadalomban létre hoz, szétrombolni van hivatva. A vagyon sokféle elosztódása által az emberek egymásra utaltatnak, az önállóság és függés kölcsönösen kiegészítik egymást, egyik nem élhet meg a másik nélkül, mi által a társadalom

¹⁾ Epi-t. enc. »Quod apostolici«, 1878. decz. 28.

tagjai között szoros kötelék keletkezik. A kölcsönös szellemi és anyagi viszonyosság legjobb és legbensőbb összefűző kapcsa a társadalomnak. Ha minden ember egyenlősítettnek, s ha nem is a vagyonban, de a vagyon használatában egyképen részesítettnek, ez által elkülönítettnek egymástól az emberek és a társadalom szerves egység helyett szétagoltatnék, létrejönne a politikai Separatismus, mely sem az egyesekre, sem az összességre üdvös és áldásthozó nem lehetne! Helytelenül fogja fel a társadalom feladatát a communismus. Szerinte nem lehet a kormányzó hatalomnak egyéb teendője, mint a munkaszervezés, az ipar és productiv termelés előmozdítása és munkás egyletek szervezése. Hát egyéb feladatai nem volnának? Ha ezt tenné, már okvetetlenül bekövetkeznék az általános boldogság? Mily óriási a feladat, mily sokoldalú a tevékenység, melyet az államhatalom mai nap végez, mily sok törvényt alkotnak az országgyűlések! Mily balgaság azt gondolni, hogy egy társadalmi oly könnyű szervezni és oly könnyű igazgatni!

Nem szabad az embert atomilag, mint csupán önálló egyedet gondolni! Ellenkezőleg az ember erkölcs-társadalmi lény, — s kell, hogy ez minden viszonyaiban visszatükröződjék. Mindez már rég bebizonyított igazság, de az embereknek mindig az volt fő hibájuk, hogy nem a kész igazságra építettek, hanem mindig előlről kezdik a munkát az igazság keresésében, s így természetes, hogy munkájuk nem lehet eredményes, hanem valóságos sisiphusi törekvés!¹⁾

7. Alapjában téves a communismus, minthogy

¹⁾ Lásd Linsenmann i. m. 510.

hamis és történelmileg be nem bizonyított felfogásból indul ki, mintha t. i. az ember az ősz természeti állapotban, — amely mint a negyedik pontban kimutattuk, soha sem létezett, — *tevőleges vagyontársaságban* élt volna, amely állapotból csupán az ököljog, az erőszak és csalás hozta volna ki őt. Ez erőszak által az erősebb fél jogtalanul elűzte a gyengébbet a pozitív közösségből és az idegen tulajdont gáládul és embertelenül magának tartotta meg. Jogtalan lévén, tehát a magántulajdon *kezdeté*, — így érvelnek — jogos dolog az, hogy a tulajdon ezen rablóit állapotából *visszatérítessék* a közösségnek, melyé előbb volt. — Hogy ezen állítást megczáfolhassuk, tisztában kell lennünk azzal, mit értünk *tevőleges* és *nemleges* vagyontársaság alatt. (Positive communia et negative communia bona.)

A tevőleges vagyontársaság oly állapot, amelyben a tulajdon, a vagyon, többeknek *együttvéve* akként képezi birtokát, igazi tulajdonát, hogy egyenként egyiknek sem kizárólagos birtoka az. Így pl. tevőlegesen közös tulajdon azon erdő, amely egy községnek birtoka; itt együttvéve, mint erkölcsi egész, a *község* a tulajdonos, de *egy* községi lakos sem mondhatja, miszerint az erdőnek ezen, vagy amazon fája az ő tulajdona.

Nemlegesen közös azon tulajdon, amely többekhez egyképen tartozik ugyan, mint pl. az említett községi erdő a község összlakosságához, — de minden egyes birtokos tényleg elfoglalhatja magának e közös birtok egy részét, pl. a fenti hasonlatban, ha a községi lakosoknak egyenként véve szabadságuk és joguk volna fát vágni a közös erdőből.¹⁾ Termé-

¹⁾ Costa-Rosetti »Philosophia moralis« 363 1.

szetes, hogy itt csak oly vagyronól lehet szó, amely tényleg megosztható, mert pl. a levegőnél ez lehetetlen.

Ezek után a fenti okoskodásra ezt feleljük: Kétségtelen, hogy csak *nemleges vagyonsközösség* lehetett az ős állapotban. A földi vagyon u. i. természeténél fogva az emberiség használatára van teremtve. E használatnál tekintve az ős állapotot, háromféle eset gondolható:

1. Hogy a földi vagyon úgy volna alkotva *természettől fogva*, hogy sajátja legyen valakinek, vagyis egyedi tulajdon legyen.

2. Hogy nem így van alkotva, hanem úgy, hogy minden embernek közös, *tevőlegesen* közös birtoka legyen.

3. Hogy mindenkinek *nemlegesen közös* tulajdonát képezze.

De nem állhat meg a két első eset, — állnia kell tehát a harmadiknak.

Ha az első állana, vagyis *természettől fogva* minden vagyon *egyedi* tulajdon volna, akkor *tevőlegesen* közös vagyon nem volna lehetséges. Pedig ez tényleg előfordul, mint pl. a fenti erdő használatnál.

Nem állhat meg a második, mert akkor a magántulajdon volna természetellenes, — már pedig a legtöbb dolog képezheti magántulajdon tárgyát, sőt az olyanok, melyek használat által felemésztetnek, pl. az étel, természetüknél fogva csak egy embernek lehetnek tulajdonuk, — kivált, ha a tényleges használatot értjük.

Állnia kell tehát a harmadik esetnek, hogy t. i. a földi dolgok természetüknél fogva *nemlegesen* közös

tulajdonát képezték az embereknek.¹⁾ Látjuk ezekből, hogy a nemlegesen közös vagyon egyedül megfelelő a dolgok természetének.

Ily bölcséleti érveléssel előállhatunk a kommunisták merész állításával szemben annyival inkább, minthogy ők is csak okoskodásból mondják ezt és állításukat *történelmileg* beigazolni képtelenek.

Mindazon törekvések, melyek újabban oly irányban tétettek, hogy történelmi úton bizonyíttassék be az ősi vagyonközösség, a kitűzött céltól messze elmaradtak, már csak azért is, minthogy itt oly történelem előtti korról (aetas praehistorica) van kérdés, amelybe a tudás fáklyájával bevilágítani eddig nem sikerült, s a dolog természeténél fogva nem is fog sikerülni soha!

Laveleye Emil, a nemzetgazdászattan tanára Lüttichben, vállalkozott e messzeterjedő feladatra, hogy t. i. történelmi úton szerezzen érveket az ősi vagyonközösség mellett. Műve,²⁾ rendkívüli nagy készültséggel és éleselműséggel kiállítva, megjelenésekor érdemlett feltűnést keltett az egész tudós világban. Célját azonban csak megközelítenie is alig sikerült.

Azon történetek, melyeket nagy művében (536. I.) széles ismeretbőséggel előad, nem az emberiség őstörténete, hanem az újabb népeké, — felhossa pl. az orosz községi viszonyokat, a germán népek és jávaiak szokásait, — s így ha képes is velők bizonyítani valamit, ez legfőllebb annyi, hogy a földbirtok legtovább megmaradt közösnek a népeknél.

¹⁾ Ugyan e szerzőnél 366. 1.

²⁾ Francia eredetben ily cím alatt: »De la propriété et de ses formes primitives« Parisban adatott ki, másodszor 1877-ben. Hamarosan átfordítottatott angolra, németre és a legtöbb európai nyelvre. Németben Bücher Károly dr. adta ki: »Das Ureigenthum« czímen Lipszében 1879-ben. Ezen fordítás van kezeink között.

Azonban ezen a téren is alapos czáfolója akadt Laveleyenek Cathrein, Jézus-társasági atyában.¹⁾

Ő alaposan síkra száll Laveleye ellen és kimutatja, miszerint sokkal régibb népeknél, mint a melyeket Laveleye felhoz, mint pl. a bibliai ős nemzetségeknél, az ős Aegyptomiak, Babyloniak és Assyroknál, a földbirtok is magánlulajdonilag volt használatban. Ellenérveinek annál nagyobb súlyt és fontosságot kell tulajdonítanunk, minthogy a szentírásnak, honnan érvei egyrészét veszi egészen profán szempontból is kell legalább annyi bizonyító erőt tulajdonítanunk, mint amennyit egy sokkal későbben élt Herodot, Tacitus, Thukydidés és Livius munkájának, másrészt pedig azért, mert állításait az aegyptologia és assyriologia legújabb felfedezéseire is alapítja, hol a kőbe vésett és egyéb emlékekből egész a Krisztus előtti két ezredik évig vissza lehet menni.

Tagadhatatlan, hogy Laveleye tudományos tekintélyével a communistáknak és socialistáknak jó szolgálatot tett. I. Stuart Mill, Rodbertus, Samter, M. Wirth stb. sorakoznak az általa védett nézetekhez.

Hogy az ily elméleti történetírás végkövetkezményeiben hová vezet, mutatja azon körülmény, miszerint Lubbock óta sokan egész komolyan állították, hogy amint vagyonban közösség volt a régi népeknél, úgy asszonyközösség is uralkodott, s csak később sikerült egy nőt kiválóan és kizárólag magához kapcsolni minden egyes embernek²⁾.

Azonban föltéve, de meg nem engedve, hogy

¹⁾ Cathrein Victor: »Ein Vorkämpfer des Agrarsocialismus« jelentésközleményes értekezés a »Stimmen aus Maria-Laach« havi folyóirat 1882-ik évfolyamának 1. és 3-ik füzeteiben.

²⁾ Cathrein i. m. I. füz. 20. l.

az ős, positiv vagyonszociális állapotból erőszak és jogtalanság hozta volna ki a népet, vájjon mi következik ebből? Az-e, hogy az ősjogokba a népet vissza kell helyezni? Ugyde, ha minden történeti igazságtalanságot bíráló alá vesszünk, vájjon mi marad meg az emberi dolgokból? Vájjon el lehet-e venni jogosan a birtokot azoktól, kiknél most van, s kiknek ősei azt századok óta a legjobb hitben, mint szent tulajdonukat, bírják anélkül, hogy a legsúlyosabb károsodást ne szenvednék?

Talán csak meg kell nekik hagyni azt, amit munkájuk és szorgalmuk által szereztek? De vájjon ki választja ezeket szét a többi tulajdontól? Ki fogja megbecsülni, ki fogja kikutatni, kinek, mennyi adasék az így visszakerült tulajdonból? Bizonyára annak kellene adni az ily kárpótlást, aki, vagy akinek ősei valamikor kárt szenvedtek! De ki fogja ezeket feltalálni? Vájjon az, ki ily jogtalan birtoknak jutott tulajdonába, nem pótolta-e vissza bőven az okozott kárt a társadalomnak, azon erkölcsi és művelődési javakkal, melyeket nagyobb vagyona folytán a társadalom javára szentelt és áldozott? Mert, hogy az aristokratia a népek politikai és szellemi fejlődésére legtöbbet tett, senkisé tagadhatja, aki a történelmet csak kevéssé is ismeri! Miféle jogtalanság volna az, az ily nagy érdemeket a vagyon erőszakos kisajátításával jutalmazni!¹⁾

Mindezeket röviden összefoglalva a communis-
must *alapjában* elhibázottnak és történelmileg *hamisnak* kell teljes határozottsággal kijelentenünk.

Még inkább kiviláglik azonban a communismus tarthatatlansága, ha rövid pillantást szentelünk a

¹⁾ Hitze, Capital etc. 110—111. 1.

belőle természetszerint folyó *következményekre*, ezekről azonban az alábbi cím alatt.

A communismus következményei.

I. §. A communismus lerontja a munkát.¹⁾

Mit akar a communismus? — Közös jólétet.

E célból nem engedi, hogy az ember magának dolgozzék és élvezze munkája gyümölcsét, mert ez méltatlan önösség volna, azért kívánja, hogy dolgozzék a közösség érdekében.

A társadalom adja tehát a munkát, ő szabja ki a jutalmat, melyet mindenki megérdemel.

Tekintsünk be egy ilyen munkás egyesületbe. Mit látunk itt?

Az egyik munkás ügyes, szellemi és testi képességeinél fogva sokkal többet képes elkészíteni, mint mellette dolgozó társa. A másik nemcsak testileg alkalmatlanabb, szellemileg korlátozottabb, hanem még mellette renyhe is, kezét alig emeli fel a munkára, már fáradtnak tettei magát; ő alig képes haramada eredményt létrehozni, mint az előbb említett. Vajjon tehát egyenlő jutalmat kapjon-e mind a kettő?

Ha egyenlőt kap, sértetik az igazság és méltanyosság; ha nem, — megszűnik azonnal az egyenlőség, lesz egyiknek több jövedelme, mint a másiknak, — a társadalom visszazökkent a régi bajba. S különben is érdem szerint ki volna képes a jutalmat elosztani? Ez 1. a kormányzók értelmi tehetségét felülmúlja; 2. nem volnának rá képesek egyéb-

¹⁾ Ezen és a következő két §-ban irányadóul vesszük Thiers i. m. 85—113. lapjait.

ként sem, mert legtöbbször más az embernek szükséglete, mint amennyi díjat munkájával megérdemel; a (elosztással a munkások nem lennének megelégedve; végre 4. ezen eljárás csakhamar a legnagyobb visszaélésekre és zsarnokságra adna alkalmat.¹⁾

Tehát mégis egyenlő jutalmat kell adni, ezt követeli a communismus egész irányzata, összes fel fogása. De vajjon, ha egyenlő jutalom adatik, miért legyen az egyik munkás szorgalmasabb, mint a másik?

Továbbá, vagy van kiszabva a munkaidő, vagy nincs. Ha ki van szabva, akkor az ügyesebb ugyanazon idő alatt három-négyszer annyi munkát fog végezni, mint társa! Jutalma mi lesz ezért? Semmi, — mert az érdembér egyenlő! S vajjon ha semmiért kell dolgoznia, fog-e még tovább is törekedni? Dolgoznék talán a közösség érdekében, csak azért, hogy a comunista társadalom javát előmozdítsa, hogy az ország jóléte bizonytalan idő, pl. harmincz-negyven év múlva nagyobb legyen? — Nem kell képzelnünk az embereket olyanoknak, kik ily messze jövőben fel tudnák találni a munkára való törekvés rugóját, hogy ily távoli okok őt munkára serkenténék! Egyáltalában nem! Mit fog tehát cselekedni a megtakarított idővel? Talán dolgozra fogja felhasználni? Semmi esetre! Ezt nincs oka neki tenni, mert a kiszabott jutalmai úgy is megkapja már, s többre hiába számít! Talán dolgozik becsületből, hogy elfoglalja magát? Ezt senki sem fogja elhinni, aki az embert csak egy kevéssé is ismeri! Önmaga jószántából tehát dolgozni nem fog, — s ha így jár el, már megszűnt az egyenlőség, mert akkor beáll az a körülmény, hogy az egyik heveréssel tölti idejét, a

¹⁾Rosetti Juh: *Philosophia moralis*, Oeniponte 1880., 389, 91. 1.

másik izzad, csupán azért, mert ő nem képes oly gyorsan dolgozni, neki egy nap kell arra a munkára, amelyre társának fél is elegendő!

Talán kényszerítik az ily jobb munkást, hogy üres idejében is dolgozzék? De ez végre is különös volna, s bizonyára lenne gondja arra, hogy máskor ne maradjon neki ideje, amikor a kényszerítés alkalmaztathatnék! De ha kényszerítés alkalmaztatik, ki fogja ezt végezni? Talán a felügyelő? Az elüljáró? Igen, de képes-e ő azt ellenőrizni, hogy mindenki dolgozik-e? Jó, de az ily elüljárót, felügyelót maguk a munkások választják, s ha keményen bánik velők, akkor a munkások élnek jogukkal és őt hivatalából leteszik!

Ha letették és újat választanak, az új felügyelő nem fogja az ellenőrzést szigorúan venni, nehogy ő is letéessék! Hagyja tehát a munkásokat szabadjókra! Ám ha ezt teszi, — akkor többé senki sem fog dolgozni!

Vagy talán a munkások egymásra fognak felügyelni, s egymás munkáját ellenőrizni? Úgy de ez alkalmul fog szolgálni a legnagyobb ellenségeskedésre, irigykedésre és fejetlenségre! Az ügyes munkás nem fogná tűrhetni, hogy a gyámoltalan reája nyomást gyakoroljon, a kevésbé ügyes pedig irigységgel telnék el az ügyesebb láttára! Vajjon fönnmaradhat-e ily állapot sokáig?

Azt az esetet, hogy a munkaidő ne lenne meghatározva, fejtegetnünk is felesleges, mert közös munkánál ez az első, ami meghatározandó! E nélkül el sem lehetne kezdem a munkát!

Munka után jön az üdülés. Aki dolgozik, ki kell magát nyugodnia, ennie kell és aludnia! A mai társadalomban a munkás kikapja az ő bérét és azt

úgy használja fel, hogy szükségleteit lehető legjobb módon kielégítse! De vajjon a communistikus társadalomban megengedhető-e neki, hogy munkája jövedelmét elkülönítve, maga használja fel, ahogy legjobban tudja? Ha ez megengedett, akkor tüstént mutatkozik az egyenlőtlenség minden hátrányaival! Az egyik munkás meg fogja takarítani munkája jövedelmének egy részét, a másik nemcsak a szükségeseket fogja beszerezni belőle, hanem a haszontalan, fölös dolgokat is és ekként jövedelmét könnyelműen eltékozza!

Vagy talán mind el kell fogyasztania mindenkinek, amit keresett? És megtakarítani vétek a társadalom ellen?

Igen, de eltekintve attól, hogy a takarékoság eltiltása végre is az osztálytársadalom károsodásával és elszegényedésével járna, ki fogja ellenőrizhetni, hogy a munkás jövedelmének egy részét meg ne takarítsa?

Az emberben megvan az önkénytelen törekvés megtakarítani fáradsága jutalmából annyit, amennyit csak képes, hogy öreg napjaira, vagy esetleg csapás bekövetkeztével, legyen hová nyúlnia, hogy övét ruházhassa és eltarthassa minden sorsvizontagságok között. Azonban a communistikus társadalomban nem lenne szabad semmit megtakarítani, mert ez magánvagyonra vezetne. De vajjon kikényszerítheti arra az embert, hogy felhasználja munkája összes jövedelmét? Mindennap a zsebeket kellene vizsgálni, mint Mexico arany- és gyémántbányáiban a napszámost kikutatják.¹⁾

És a mi leghatalmasabb érzés a szülői szívben, — ki kellene irtani az anyának, és apának a gyerme-

¹⁾Thiers 87. 1.

kek iránt való szeretetét! De vajjon ki fogja megakadályozhatni, hogy az anya gyermekét ne szeresse, s számára valamelyik szögletben, titkon félre ne tehesse? — Nincs tehát más mód, mint az, hogy a közös munka után közös legyen az üdülés is, közös legyen az étkezés, egy asztalnál üljenek, egyenlő étkekkel láttassanak el, egyenlően ruháztassanak. — Ebből azonban múlhatatlanul következik a család elnyomása, melyről a jövő §-ban szölandunk.

Visszatérve a munkára, ki fogja kijelölni azt, hogy ki milyen munkaszakra alkalmaztassék? Nincs mindenkinek mindenre képessége, a jó zenész lehet rossz énekes, a jó katona rossz író, a nagy tudós a legrosszabb művész! A legnagyobb emberek igen sok dologban egyoldalúak és képzetlenek, — így Napoleon a legnagyobb hadvezér volt, de bizonyára rossz költő lett volna! Hacsak nem akarjuk a hülyék országát előidézni, okvetetlenül szükséges, hogy a munkafoglalkozások különbözők legyenek. Mindenki nem lehet földmíves, kell lenni iparosnak is, tudós-nak, hivatalnoknak stb. Osztályok nélkül lehetetlen egy társadalmat elképzelni! Ez a munkafelosztás elve, mely a társadalomban nélkülözhetetlen! De vajjon a sokféle állapotú embereknek egyenlő táplálék fogadatni? — A földmíves képtelen volna azon táplálékon dolgozni, a legnehezebb mezei munkát végezni, mely táplálék mellett a festő az ecsetel könnyen kezelheti!

Másképen kell ruházkodnia annak, aki gyengébb testalkatú, másképen annak, aki künn foglalkozik a szabadban, mint aki benn a szobában! Különböző osztályok lévén tehát, mint pl. a munkásoké, kézműveseké és az értelmiségé, vajjon ki kényszeríthetné

ezeket egyenlő jutalomra? Vajjon fenn maradhatna-e az ilyen társadalom?

És az emberek hivatását ki fogja meghatározni? Jelenleg kiki maga választja élete pályáját, amelyre esetleg hajlandóságot érez magában; de vajjon a communistikus társadalomban lehetne-e ezt megengedni! Nem, mert a legalsóbb, leghitványabb és mégis sokszor legnehezebb munkaszakokra nem vállalkoznék senki!

A mai társadalomban a versenyben emelkedik, vagy bukik az ember, de mindig csak saját hasznára, vagy kárára. S a szabad pályaválasztás mellett mégis hány ember érzi magát szerencsétlennek! Vajjon milyennek érezné magát az illető, ha a munkakört más jelelné ki neki, amelybe neki beszólás nem adatnék! A communistikus társadalom érdeke úgy kívánja, hogy a társadalom felülről önmaga szabja ki mindenkinek foglalkozási körét. Az ily társadalomban megdöntetnék ez az elv: *Mindenki saját szerencsésének kovácsa*, itt a társadalom az egyed akarata ellenére, tetszése szerint jelölné ki az életkört, amelyben mindenkinek boldognak kellene magát éreznie!

Ámde, hogyan képzelhetni most már, hogy a társadalom főnökei minden egyes ember hajlamát eltalálják és az egyedeket vizsgálván egyenként így szólnak hozzájuk: te leszesz tudós, te kézműves, te nehéz-munkás, te napszámos! Vajjon lehet-e ily állapotot józanul tartósnak gondolni? — Nincs tehát más út, mint vagy visszaszülyesztetni a társadalmat az ősi tudatlanság, és mély hátramaradás állapotába, s ekként a hülyék társadalmát létrehozni, vagy pedig mindenkinek saját tetszésére bízni sorsának intézését, azon okból, mivelhogy mindenki legközelebb áll önmagához és önmaga szerencsésjét legjobban iparkodik előmozdí-

tani; — de ez a társadalom már nem lenne többé communistikus, hanem az egyediségre alapított, olyan mint a mostani.

Vagy talán nem kellene pénz, a mely csak az egyéni tulajdon megalapítására alkalmas? Úgy de akkor milyen indító okkal szolgálunk a munkásnak arra, hogy legyen szorgalmas, kitartó, és fáradhatatlan?

Ha megszűnik az egyéni érdek, vajjon pótolhatja-e ezt a társadalom közös érdeke?

A munka a legnehezebb feladat az életben! Orczájának verejtékét fájdalommal hullatja az ember, érzi azt, hogy Ádám bűnbeesése óta neki a munka gyötrődés és nem üdülés! Közvetlenül veszti az ember a munka által életerejét, a táplálkozásban bizonyos élvezettel szerezte vissza magának az élet fentartó elemeit, — annál fájdalmasabban tud most azoktól megválni! Ily *közeli* szenvedéshez, melyet az ember huzamosan érez, s életében csak önmegtágadás árán tud gyakorolni, vajjon lehet-e ideális, messzűnően vett érvekkel, pl. a közös lét, a haza felvirágozásának érveivel, az embert lebilincselni? Nem! Csak a *közvetetten* jutalom, ez elégíti ki őt, csak az a jutalom, melyet övének mondhat, mellyel *kézzel-foghatólag* szerez magának kárpótlást a munkával járó ön megtágadásért, csak ezzel lehet reá indítólag hatni!

Akadnak, igaz, emberek, akik egy álmodott és óhajtott dicsőségteljes napért egész hosszú életen át, mint egy Newton, szakadatlanul dolgoznak, de itt a nagy tömegről, a prózai emberrel van szó, kit nem lehet csakis *közvetetlen* jutalommal munkára serkenteni!

A munkát *önmagáért* senki sem akarja, hanem csak azon kilátás kedves reményében, hogy annak

bevégezte után az eredményt, a hasznot, a gyümölcsöt élvezni fogja! Munka után édes a nyugalom, — tartja a közmondás. Honnan van ez, ha nem önnél, hogy az ember a bevégzett munka után ismét szabadnak érzi magát az élet terhétől és a »fájdalommal szült« munka után örvend, mint az anya, hogy megszülte gyermekét, hogy embert hozott a világra!

Egyedül az önérdék és a legközelebbi hozzátartozóknak érdeke képes az embert *egészen és általában*, mint amiről itt beszélünk, — munkára ösztönözni, csupán az az egy szabály, hogy aki jól és sokat dolgozik, az sokat is fog nyerni! Csak a nyomortól való félelem, csak a gyomor kényszere tud munkára hajtani!

De ha az ember biztos abban, hogy a társadalom gondoskodik róla, akkor megszűnik a munka ösztöne, mert nem működik tovább *az élet ingere!* Az élet és a munka viszonyos fogalmak. Dolgozik az ember, mert megélni akar; — ha ez inger eltompíttatik, akkor el van véve a munka egyedüli rugója és mindjárt abban is hagyatik.

A kommunizmus tehát akkor, midőn általános szempontokból közös munkát, közös jutalmazást kivan, tulajdonkép lerontja a munka buzgalmát, mely egyedül képes fentartani a társadalmat!

A társadalom, melyben ki-ki a munka mennyisége és minősége szerint jutalmaztatik, hol az önfenntartási ösztön szerepel és e körül forog a társadalmi megélhetés tengelye, nem képes eléggé munkára sarkalni az embereket, számtalanok maradnak tétlenül, oda dobják magukat a nyomor kétségbeesésének, de még sem dolgoznak; vajjon ha ez a társadalom csak ennyit és nem többet képes létrehozni, mily

nyomorba sülyesztené azt a communismus. ha alá-
ásná a munkát, annak fentartó oszlopát és élet-
elemét?

Az, ha felosztatnék a gazdagok vagyona nem sokkal javítana a szegények helyzetén, de ha a communismus létrejönne, ez csakhamar alászállítaná harmad-, negyedére a mostani köztermelést, az általános productiót, s így igen korán bekövetkeznék azon állapot, hogy az általános jólét helyett csak a *nyomor* lenne általános, s nekünk a communismus boldogító karjai között éhen kellene elvesznünk!

2. §. *A communismus elnyomja a szabadságot.*

A communisták midőn közösséget akarnak, elvesztik szabadságukat, s a közösség rabigájába görnyednek!

Szabadság! ez az ingerlő szó, hány embert vezetett már a szolgaság rabbéklyói közé! Ki feledheti, hogy az ember alárendelt lény, hogy neki a cél más által, Isten által van kiszabva, ki tagadhatja, hogy e célra az erkölcsi és physikai világrend törvényei által vezettedik? Ezen törvényeket akarja eldobni magától? Óh, aki ezt kísérli meg, az nemhogy szabadságot nyerne, hanem szolgaságba sülyed! Mily fönséges a szabadság, mely az isteni és emberi törvények alá való önkénytes odaadásból sarjadozik! A rab, aki lélekben nem vágyódik többé a külvilág után, megszűnt igazi rab lenni, ő nem érzi többé a bilincsnak korlátozását! *Lex non est lata pro justis!* Óh, a lélek nem verhető rablánczokra! Szabadnak érezheti magát mindenki, aki sorsál Isten kezére bízta, ő nyugodtan csókolja meg Isten áldó jobb kezét, mely korlátokat szabott neki, de csak azért,

hogy lerombolhassa, a szenvedély kötelékeit, s hogy szabaddá tegye őt lélekben! Ahol az Úr lelke — ott a szabadság.¹⁾ Nincs más szabadság, mint a *törvény* szabadsága, aki ezt elveti, magát dönti szolgaságba!

A tévelynek leginkább jellemző vonása az szokott lenni, hogy nem a közép utón halad, nem áll meg a mérséklet terén, hanem a szélsőségekre hajlik, így tapasztalhatjuk ezt a communismusnál is. A liberalismus hozta létre az egyén föltétlen érvényesülését, a legszélsőbb Individualismus!, — a korlátlan szabad versenyt. Ez vetette föl az egyenlőség és szabadság eszméjét, s hajtotta azt a végletekig! Ekként idézte elő mindenkinek harczát mindenki ellen, így jött létre a gyengébbeknek a hatalmasok által való elnyomatása; — az annyira keresett szabadság fel nem találtatott.

Most az egyedek végtelen szabadságából, mely így kijátszotta az embereket, rohan a társadalom a másik végletbe, — a communismusba. így csapott át a liberalismus szélsősége — a communismus szélsőségébe!

Tudjuk azonban, hogy a szélsőségek sehol sem jók, mindig egy bizonyos bölcs mérséklet felel meg a dolgok helyes menetének, hasonlóan az isteni kéz legbölcsebb intézkedéséhez, mely nem engedi, hogy a nagyobb égi test a világűrben a kisebbet magához vonzza, hanem a vonzás és taszítás törvénye által kellő távolban tartja őket egymástól, jölehet el nem választja. Az emberiség társadalmi életében is e két erő, a vonzás és taszítás törvénye uralkodik, s a társadalom elhagyva a kereszténység tanainak bölcs

¹⁾ II. Gor. 3. 17.

mérsékletét, egyik végletből a másikba dobatik, s szabadságát itt épen úgy elveszül, mint amott!

A cornmunismus elnyomja a szabadságot.

Vajjon abban az átkos egyformaságban, melyre a communismus kényszeríti az embert, marad-e csak egy kevés tere is az önérvényesülésnek? A munka, melylyel foglalkoznia kell, más által szabatik ki neki, a táplálék, a ruha, a lakás, mind a főnök által határoztatik meg!

A közösség intézkedik az egyes fölött, hogy legyen földművelő, kovács, szövő, vagy tudós, költő és katona. Most a legkeresettebb élvezetben részesíti, majd a legdurvább társadalmi munkál dobja oda neki, — s ő a közösség szent érdeke miatt kénytelen lemondani saját egyediségéről, így kényszeríti a communismus az embert nélkülözni az élet szabadságát, behelyezi abba a szomorú egyenlőségbe, hol senki-nek nincs többé szabad mozgása, hol a lélek magasabb szárnyalása megkötöttik, hol tilos még csak gondolni is valamit, ami szentebb, ami fönségesebb annál, mint amit neki a közösség bálványa meghatározott!

Szabadnak érezheti magát az ember ily helyzetben?

Nem kell hinni, hogy a lélek oly kevéssel megelégszik! A fogékonyabb kedély tantalusi kínra van kárhoytatva, ha szép zenét, éneket nem élvezhet, az értelmesebb fő megkötözve érzi magát, ha ki nem elégítheti tudománysozóját.

Igen, az igazság világossága után önkénytelenül törekszik az ember, de ez a nap a communismus országában soha fel nem fog virradni! Az egyhangú munkás-gyülekezetre a kedélytelenség szürke ködfellege nehezedik, — se sötét életnézlet lassanként

elviselhetetlenné válik minden tagra nézve. Méhkosárba, vagy hangyazsombékba nem lehet az embert belekényszeríteni, — az ember önállóságot érez magában, értelmet és akaratot, melyet ki kell elégíteni. A méhkasban dolgozó méhek egyképen szorgalmasak, egy sincs köztük lusta, egy sincs erényes, vagy bűnös, szegény, vagy gazdag, — de az embert ne képzeljük ilyennek! A méh csak ösztönét követi, — aki ilyesmit kíván az embertől, az állattá alacsonyítja őt.¹⁾ Aki elveszi az embertől a *választás* szabadságát, az megfosztja őt emberi méltóságától!

Az ember, mint a teremtés remeke, nem kezelhető az állatok mintájára! Ő fel van ruházva a tévedés szabadságával, választhat a jó és gonosz között, választhat a különfélék, az ellenkezők és ellenmondók között, — aki e körülményt, mely az ember legjellemzőbb tulajdonaiban bírja magyarázatát, számításán kívül hagyja, — az rosszul fogja fel őt!¹⁾

Épen abban nyilatkozik az ember szabadsága, hogy *tetszése* után indul és a szerint cselekszik. Minden dolog, amely az emberrel viszonyba hozatik, reája a kellemes, vagy kellemetlen benyomását gyakorolja, s ő ezek felett szabadon ítélvén, — cselekvésre határozza el magát!

Szép dolog a communistáktól azt akarni, hogy az ember ne hibázhassék, hogy ki ne legyen téve a balsiker esélyeinek, hogy ne legyen kénytelen hideget érezni, éhséget szenvedni, hogy nyomorba ne süllyedjen, — de e jó akaratát igen drágán fizetteti meg vele, midőn elveszi tőle szabadságát, kalitkába zárja őt,

¹⁾ Thiers i. m. 98. 1.

²⁾ V. ö. Müller Theol. mor. I. 131. 1.

hová beadja neki életét, — de vele együtt a munkát, is, melyet köteles elvégezni?

Vegyük az embert egészében, képességeivel, igényeivel, hajlamai és gyarlóságaival egyetemben!

Communista törvényhozók! Ti azon félelemből, hogy én tévedhetek, hogy én sorsomat elronthatom, egész »én«-em felett akartok rendelkezni, ti, kik magatok is tévedhettek! Ti lealacsonyítottok engem az állathoz, melyet etettek, — de rendelkeztek is vele! Attól a félelemtől, hogy el fogok esni, — magatok nyomtok le a földre, nehogy tévedjek — rabszolgává tesztek, nehogy szenvedjek — elveszítik tőlem az életet, önállóságomat, legfőbb kincsemet, minde-nemet!¹⁾

Helyesen mondja Huet:

A tulajdon elengedhetetlen kellék a szabadsághoz! Legyen valaki személyében bármily szabad, ha természetjogából kifolyólag nincs valamely támaszpontja, vagyona, ha amennyiben ember és munkás, nem egyszermind tulajdonos is, úgy az ő léte függ más emberek engedelmétől és valóságos rabszolgaságba hanyatlik . . . Nem lehet elég gyakran ismételni, hogy a tulajdon elengedhetetlen kellék a szabadsághoz.²⁾

Az imént jelzett szabadságtalan állapotnál talán még is jobb a jelen állapot? Ti communisták! javítani akartok az Isten alkotásain? — Kontárkodó kezeitekkel csak rombolni tudtok!

Nem kívánom magamnak azt a megélhetési

¹⁾ Thiers i. n. 100. l.

²⁾ Laveleye Emil »Das Ureigenthum« című munkájában, Lipóté 1879 541. l.

módot, melyet ti kínáltok, én élni akarok, küzdeni, szenvedni, verejtekem árán akarok boldogulni, — így elmondhatom: én Isten segélyével *én* szereztem, s ez megfelel emberi önérzetemnek!

»Mondottam ember, küzdj eb bízva bízzál«¹⁾ ez a mi sorsunk, ezt el nem kerülhetjük! Az élet ezernyi változatai közé dobva az ember, — megkezdí a létért való küzdelmet. Önfentartási ösztöne kedvet ad neki és erőt a munkára. Ha nem sikerül, amibe fogott, felfogdolja, mi okból történt ez, és inaskor okosabb, körültekintőbb lesz! Vagy tegyük fel, hogy eltalálta a neki való foglalkozási köri, erre van születve, erre van képessége, akkor kedvvel, nemes vágygyal fog dolgozni, s az emberiségnek nagy hasznára lehet. Akár jó, akár balsorában, csak önerejét tapasztalja, s jobban kezdi ismerni önmagát! Ez élet-küzdelem legnagyobb tanulságokkal szolgál az embernek! Hányszor nem látjuk, hogy a szegény fiú jó törekvésével felküzdí magát a legmagasabb állásokig, míg a dúsgazdag, de henye ifjú könnyelmű élete miatt elveszíti társadalmi fényes állását, s alamizsnáért kopogtat az ős, családi palota ajtajánál. Ez az élet iskolája, mely akár felemel, akár lesújt, mindannyiszor erkölcsi tanulságul szolgál az embereknek! Igen, ebben a hullámzó vátozatosságban vesszük észre *az emberit*, így ismerünk az életben önmagunkra, ez felel meg emberi mivoltunknak, — ellenben az oly társadalom, mely e változatokat látni nem akarja, az embert megfosztja szabadságától, állattá teszi, az orvosság tehát rosszabb a betegségnél. Ilyen a communistikus társadalom!

¹⁾ Madách: Az ember tragédiája.

3. §. *A communismus lerontja a családot.*

Ha a magántulajdon eltörültetnék, természetes, hogy a communistikus államban *a családi tulajdon* sem állhatna meg, ezt is szükségképen mellőzni kellene. Vegyük már most azt az esetet, hogy a családi tulajdon megszüntetették, kérdjük, vajjon fenn állhatna-e akkor maga a család? Úgy van teremtvé az ember, hogy egy darab földet elfoglaljon magának, amelyen letelepedik, házat épít és azt bekeríti. E gyarló korláton belül alakul egy kis társadalom. Apa, anya és gyermekek szoros *egységet* képeznek, egymásra vannak utalva szükségükben, az élvezetet is megosztják egymással; szóval alakul egy erkölcsi testület a leggyöngédebb viszonylagosság által egy egészséges lánczolja. Nem így van ez az állatoknál! Náluk az anya rövid pár hónapig táplálja kölykét, — s aztán elúzi magától, többé tudni sem akar róla. A fiatal állat beledobatik az életbe és megszerzi táplálékát, ahonnan tudja. Itt már megkezdődik a communismus. Közölük egynek sincs tulajdona, mindegyik előtt az egész világ nyitva áll. Ez szintoly közösség a tulajdonon kívül, — nem pedig a tulajdonban, — amint ezt épen a communismus követeli. Az állatok a tömegben nem ismerik ki egymást, félelem és szegyen nélkül élnek, teljes közösségben. De azért összeköttetések nincsenek, egymás létével nem törődnek, házasságkötés nincs nálok, a fiák nem panaszkodnak, hogy rosszul neveltettek. De vajjon olyan állapot-e ez, melyet az emberekre nézve kívánatosnak tarthatunk? — Pedig ennek kellene bekövetkeznie, ha a communismust elfogadjuk.

Mert itt közép út nincs.¹⁾ Vagy közösség van

¹⁾ Thiers: 86. l.

mindenben egész a nőközösségig, táplálkozásban, ruházatban, lakásban és a gyermekek nevelésében, vagy meg kell hagynunk az embereket egyedi törekvéseikben, egyéni érdekeikben, de akkor létre jön a magántulajdon, szóval ellentéte a communismusnak.

Azért akadtak számosan, kik a házasságot eltörlüni és a nőközösséget behozni egész komolyan akarták, — de ez csak következetesség volt tőlük.

E térre azonban őket nem követjük, hála Isten, a művelt emberiség önmagától visszariad a gonosz elfajulás e szörnyszülöttjétől.

Csak hangoztatni akartuk, hogy a communismus szükségkép ide vezet. . . .

Az emberrel vele születik a gyermekek iránt való szeretet, önkénytelenül oda törekszik, hogy gyermekei jólétnek örvendjenek és az őszülő apa mintegy újra él felserdült gyermekeiben. Az embernél a család egysége állandóan megmarad, — míg az állatnál a család addig marad meg csupán, ameddig a fiák úgy meg nem erősödnek, hogy önmaguk szerezhetik meg élelmüket. Ekkor a család elzüllik, — s tagjai többé nem ismernek egymásra.

Mi más az ember! Ennek nevelése csaknem egész életén át tart. Midőn megszületik, gyengébb, mint bármely állat. Gondos anyai kezekre van szüksége, csakhogy életben maradhasson.

Évekig ápolni kell, óvni a hidegtől és a meleg káros behatásaitól, mikor pedig már kissé felnövekedett, *lelkét* kell képezni, tanítani, a vallás elveit szívébe csepegtetni, különben marad siváran, sőt az állathoz lealacsonyul.

Az állat nem kíván neveltetést, neki ösztönei vannak, melyek vele születnek, vele növekednek, ő minden nevelés nélkül azzá lesz, amivé lennie kell!

Ellenben az ember csak parányi magvával a képességeknek jön a világra, melyei gondosan kell kifejleszteni. Sól önmagától a rosszra hajlik. Ha nem nevelik, nem tud maradni közömbös, hanem rosszszá válik.

S a communismus mégis közös nevelést akar, család nélkül, anya nélkül! Vajjon lehetne ezen az úton az ember azzá, amivé a társadalomban lennie kell! Vajjon, ha a gyermek (eszakíttatik anyja kebelétől, nem sértetik-e meg ez által a legegyszerűbb természettörvény?

Nem nevetséges e, midőn a communisták »testvériségről« beszélnek? űk, kik a család szentélyét feldúlják, s a gyermeket a szülőkötől elrabolják! Találón jegyzi meg Hitze:¹⁾ »Aki elválasztja az apát és a gyermekeket egymástól, — hogyan beszélhet az »testvériségről«? Hiszen, aki »testvért« említ, előbb »apáról« kell neki szólnia! Testvériség, apaság nélkül, mily hóbot!

Kíséreljétek meg az ember szívéből a család és a gyermekek iránt való indulatot kiirtani, próbáljátok meg az anyát arra tanítani, hogy *saját* gyermekei helyett szeresse a *társadalom* gyermekeit! Nem fog-e minden érzelme fellázadni e félszeg intézkedés ellen? Miért teremtette hát Isten emberré az embert, ha az,

¹⁾ »Capital und Arbeit« 131—132. 1. Dor Socialisms (auch der Communismus) predigt immer von Brüderlichkeit, und wer Sympathien! nicht mit diesem Begriff! Er wurzelt tief im menschlichen Herzen. Jeder versteht ihn» Aber es gibt doch noch ein heiligeres, ein tiefer wurzelndes Gefühl — es ist das Gefühl des »Kindes«, wenn es „Vater« ruft, des »Vaters«, wenn er von seinem »Kinde« spricht. Und wer »Vater« und »Kind« trennt, wie kann der von »Brüderlichkeit« sprechen! Wer »Brüder« sagt, muss erst »Vater« sagen! — Brüderlichkeit ohne Vaterschaft ist — Heuchelei!

amire természettől fogva rendeltetve van, a ti társadalmatokkal ellenkezik?!

»A családi vagyon — mondja Schäffle,¹⁾ társadalmi-életani (socialphysiologisch) szükség. Mindazon javak nélkül, melyek egy család benső életét egységesen kialakítják, s melyek a család céljaira szükségesek, — maga a család fenn nem állhatna, s ha ez megszűnnék, akkor a társadalmi test felújulása, s mintegy újjászületése be nem következne. Épen ezért természetellenes gondolatnak kell lekinleni a családi tulajdon eltörlését és az örökösödés kizárását. Ebben fekszik a communismus óriási tévedése, hogy t. i. a társadalmat a családi vagyon eltörlésével akarja megmenteni, holott épen az képezi alapját az összes társadalmi bajoknak, hogy a proletár néposztályok *nem* rendelkeznek családi vagyonnal, nem pedig az, hogy a birtokos osztályok ilyennel is el vannak látva«!

Λ házasság egységet hoz létre a férfi és nő között. Ezen egység csak folytatódik és kiszélesbül a családban és ez a szeretet és vonzalom, az összetartozás szelleme, a megalakul! physikai egységet a legszebb erkölcsi egységgé alakítja át.

Ezen egység, melynek szépségét és erősségét a kér. vallás hozta létre, physikai alapot talál a családi vagyonban, amelyből a családtagok szükségletei a szeretet indokából kielégíttetnek. Az anya szerelel fejezi ki az állal gyermeke iránt, hogy tulajdonából neki a szükségeseket átadja, így lesz a phy-

¹⁾ »Bau und Loben des socialen Körpers« I. r. 52. és idézve Lindenmann Theol. Mor. 073. 1.

sikai vagyon hordnokává a családi egységnek. Ahol lehet elvben ellöröltelik a családi tulajdon, — mini ezt a communismus teszi, — ott eo ipso meg kell szünnie a családnak, léiének gyökerére a fejszecsapás rá méretett! ¹⁾

) »Proprietatem individualen exigit familiae existentia. Hominis cordi innatus est amor prolis, instinctu naturali inclinatur parentes ad favendum filiis, ad eos ditandos fructu laboris sui. Unde nisi ponatur obstaculum brevi orietur proprietas ac proinde inaequalitas, ergo destruendae erunt relationes amoris inter parentes et filios, quod impossibile est, si parentes filios suos agnoscere possint, ergo abioganduin erit matrimonium, quo manifestatur paternitas; ergo instituenda brevisrum promiscuitas, quae tamen ut experientia constat, tendit ad societatis destructionem. Et vero quomodo flet matrimonium, — si admittatur communismus? An non datur in matrimonio aliqua proprietas compertis? Cur unus potius, quam alter egregia indole habeat uxorem? An inrupta remaneat mulier aliquo naturali defectu laborans? Ergo repugnat communismus, seu familia exigit aliquam proprietatem. S. Alphonsi Theol. moralis II. p. 303.

NEGYEDIK FEJEZET.

A keresztény vallás álláspontja a tulajdon kérdésében.

1. §. A keresztény vallás méltatlanul gyanúsíttatik communis- musról.

Azon történelmi jelenségek, melyekről a második fejezetben megemlékeztünk, különösen pedig az ő jeruzsálemi vagyonszövetség és a keresztény szerzetes-társulatokban uralkodó közös életrendszer, a tudatlannak szemében úgy tüntették fel a keresztény vallást, mint amely maga is communistikus irányú volna.

Megengedjük, hogy e vád némi látszólagos jogosultságot menthet azon keresztény tanból, mely szerint mindnyájan Isten gyermekei és Krisztusban testvérek vagyunk. Azonban ebből a communismus *vörös kísértetét* a kereszténységbe rajzolni, csak a legképtelebb felületességnek juthatott eszébe! A kegyelem országa, melyet Krisztus urunk megalapított, sokkal magaszosabb, eszményibb célok után indul, sem hogy a népek, vagy egyének földi érdekeit érinteni, vagy épen a földi jogokat, kivált a tulajdonjogot, háttálon kívül helyezni akarná! *)

Si duo faciunt idem, non est idem. Aki az újabb communismust a kereszténység communismusától meg akarja különböztetni, a *szellemet* kell neki tekin-

*) V. ö. Reischl: Munkáskérdés és socialismus 157—8. 1.

tenie, melyből mindegyik kiindul. E két szellem pedig oly viszonyban van egymással mint Krisztus és béliál, az építés és a tagadás szelleme! E szellem szerint különbözik a communismusnál a mérték és halár, az eszköz és az út a kivitelre és megvalósításra, s ugyan ezen kiindulás különböző volta szerint fog lényeges különbség létre jönni a végeredményben is, úgy hogy az egyik üdvös, a másik csak káros lehet! Neve mind a kettőnek: vagyonközösség, de csak e külső hangban egyeznek meg; a többi végtelenül különbözik. Sőt ha oly durva anyagi vagyonközösségről van szó, mint az újkori elméletek rajzolják, ezt a kereszténységnél egyáltalán még névleg sem találhatjuk fel. Ami az ősz jeruzsálemi vagyonközösséget illeti, nem volt olt törvény, hogy le kell mondani a vagyonról, s ha a lemondás tényleg meg is történt, ez nem feltételezte a hozzátartozandóságot a kereszténységhez! Nem volt ott a magánvagyonnak tervszerint való felolvasztása közös vagyonná, hanem csak a *használatban* rontattak le az »enyém és tied« rideg korlátai. A szentatyák közül felhoznak többet, kik vagyonközösség! elveket hirdettek volna. Maga Kautz is arról vádolja⁵⁾ sz. Barnabás apostolt, sz. Ambrust, aranyszájú sz. Jánost, Origenest, sz. Jusztint, Tertulliani, Nazianzi sz. Gergelyt stb., hogy *egyenesen* birtokközösségi elveket hirdettek volna.

Azonban ezen ősz egyházi írók az egyház általános értelmezése szerint csak oly értelemben mondták a vagyont közösnek, hogy a földi vagyon tulajdonosai köteleztetnek a beálló szükségben a szegényeknek segélyökre lenni.²⁾

Ezen keresztény tan nyomaira akadunk sz. Pál

¹⁾ Budapesti Szemle 1801. XLI. füz. 81. 1.

²⁾ Müller mor. II. 320. 1.

apostolnak tanítványához, Timotheushoz írt levelében:¹⁾ »E világi gazdagoknak parancsold meg, hogy ... reményeiket ne helyezték a bizonytalan gazdagságokban, hanem az élő Istenben, ki nekünk mindent bőven ad táplálásunkra, . . . legyenek *gazdogok jó cselekedetekben, szívesen adakozók, közlékenyek.*«

Senki sem fejtelte ki e lant jobban és világosabban, mint sz. Tamás a XIII. században.²⁾ Ő bölcsen különbözteti meg a tulajdonnak *birtoklását* annak használatától. Védelmezi a magántulajdont a *birtoklást* illetőleg, de követeli, hogy *közös* legyen a *használat*, oly értelemben: hogy a birtokos könnyen bocsássa tulajdonának jövedelmét a közösség javainak előmozdítására, vagyis adjon belőle, szükség idején, embertársainak. Ezen tételének bebizonyítására ugyanazon szent atyákat és egyházi írókat idézi, kiket elleneink communistikus tanokról vádolnak. Azonban maga e közös használat sem úgy értendő, mintha ez a dolgok rendes menetében volna alkalmazandó, — miként ezt a communisták szeretnék, hanem csak mint *rendkívüli* kisegítő eszköz abban az esetben, ha a tulajdonos látja embertársát szükségben szenvedni.

E tanra alapítja a kereszténység az alamizsnálkodás szent törvényét, kötelezván a birtokosi *halálos bűn terhe alatt* adakozni a szűkölködők részére és szoros jogot adván a szegénynek, a szükség foka szerint, megfelelő alamizsnára. A mód azonban, mely-

¹⁾ I. ad Timotli. 6, 17—18.

²⁾ »Respondeo dicendum: quod circa rem exteriorem *duo* computantur homini quorum *unum* est: potestas procurandi et dispensandi et quantum ad hac licitum est, quod homo propria possideat . . . *Aliud* vero, quod competit homini circa res exteriores *est usus* ipsarum. Et quantum ad hoc: non dehet homo habere res exteriores ut proprias, séd ut *communes, ut scilicet — de facti aliquis cas communcet in necessitate ahorum.*« Summa theol. II. 2. LXVI artic. 2.

lyel a kereszténység ezt teszi, utolérhetetlen minden emberi bölcsesség által. — Nem fönséges-e, midőn a keresztény vallás e kötelességet oly szépen megédesili, kimondván, hogy az alamizsna által Istent teszi mintegy adósává az ember magának, imádságának ez szerez erőt és foganatot, megengeszteli általa Istent, kit bűneivel maga ellen haragított,¹⁾ erőt szerez a gonosz lélek támadásai ellen és — a szenteknek egybevágó állítása szerint — nyugodt halált biztosít önmagának.²⁾ Az új-kor hitetlen vezérférfiai, kik megadóztatják az embert a szegények fölsegelésére, pótolhatják-e e külső kényszerrel az alamizsnálkodás legszentebb és legmélyebb indokait? — Vajjon nem épen az *ellenkezőt* érik-e el, midőn a könyörületnek, a felebaráti szeretet eme konkrét nyilatkozatának, minden nemesebb jellegét elveszik, s kiölik az emberi szívből a szeretet és részvét utolsó porszemét is!

Az alamizsnálkodás és a szent »közlékenység« szelleméből véve a dolgot állíthatjuk, hogy az első keresztények vagyonszössége lényegében nem volt más, mint korlátlan készség és jóakarát mindenki részéről arra, hogy a magáét megoszsa embertársaival, hogy minden szükségben egymásnak folyton segélyökre legyenek, s hogy e célból a közös pénztárban minél több vagyon legyen készletben.

A szerzetes rendekben előforduló közösség szintén egészen más, mint a modern communismus. Mert:

1. A szerzetekben *szabadon* választja kiki ezen állást, senki sem kényszeríti arra, hogy szerzetes legyen; ép azért ha erre határozta magát, szabadon mond le szerzett és még szerzendő tulajdonairól. —

¹⁾ A zsidókhoz írt levél 13, 16.

²⁾ Müller, theol. mor. Lib. II. 109. 1.

A communismus *kényszeríteni* akarja az embereket, hogy a közösség érdekében váljanak meg törvényesen szerzett birtokaiktól. Ép ezért amaz teljesen jogos, — emez erőszakos és jogtalan.

2. A szerzetes rendek célja nem földi jólét, hanem magasabb fokú erkölcsi tökély elérése és megszerzése. Ebbéli céljuknak teljesen megfelel az, hogy a földi vagyont, mely csak akadályozhatná őket céljuk felé való szent törekvésükben, — elvessék maguktól. Ellenben a communismus célja földi, anyagi jólét, követőit a bírvágy vezeti cselekedeteikben, hogyan mondjanak le tehát arról, amelyet egyedül keresnek, a földi vagyonról?

3. A szerzetes rendekben lehetséges a földi javaknak oly megosztása, hogy az egyes tagok csak a szükséges táplálékot, ruhát stb. kapják meg, mert ők *kevesen* vannak, náluk a földi javak nem a szerzett érdemek jutalmazására adatnak, hiszen ők az örök életért dolgoznak, azért főnökeiknek nem szükség aggódva nyomozni, ki, mennyit dolgozott, hanem elég, ha a szükségletek különbözőségeit tekintik és az élet fenntartására szükséges dolgokat azok szerint osztják ki.

Ezzel mindenki megelégszik, csak azért is, mivel-hogy szellemök az önmegtartás, a magasabb tökéletesség! Ellenben a communismusnál lehetetlen volna a tulajdon megfelelő kiosztása már csak a résztvevők óriási száma miatt is!) Nem észellenes dolog volna-e, oly embereket, kik teli vannak szenvedélylyel, életkedvvel, kik élvezni, szeretni akarnak, gyermekeikben tovább élni kívánnak, összes céljaik és kívánalmaik csupa földiek, csupa anyagiak, — ily kolostori életre kárhoztatni akarni? Ilyen hibát nem követhetett el

¹⁾ Bobetti Philosophia moralis 390. 1.

a kereszténység, ez csak a communismus nagyobb dicsősségére van fentartva! ¹⁾

A bűnösség öntudata képes csak a szegénységbe bele nyugtatni! Az ész nem tudja megérteni, miért legyen egyik ember gazdag, a másik és épen ő, — szegény; egyedül a szív tud ezzel megbarátkozni, a keresztény ember bűnbánó szíve! Nem a kereszténység hozza létre a communismust, hanem azok, akik a bűnben nem hisznek és a bűnbánatról hallani sem akarnak! Azok csinálják a communismust, akik a munkás szívéből kiölik a hitet és azt a tudatot, mely szerint e földön a szenvedések és nélkülözések nyugodt elviselése által kell érdemessé tenni magát minden embernek az örök élet boldogságára!

Az emberiség nagyon következetlen! Egyik pillanatban azt hirdetik: Nincs bűnbeesés, az emberiség nem bukott el, a boldogság itt a földön keresendő és található fel, — s mikor az emberek e tanok hatása alatt azt mondják: Adjátok hát ki már nekünk is a mi részünket, hisz ideje már, hogy a haladás áldásaiban mi szegények is részesüljünk, — miért vezekeljünk csak mi mindig? akkor a másik pillanatban visszariadnak saját elveik következményeitől és a tulajdon szent és sérthetetlen voltát hangoztatják.²⁾

Ismételjük, hogy e bűn-tudat képes csak a szegénységet elviselni, ez alkot belőle erényt! Ezen gondolat képezi a szerzetes rendek behozatalának alapját, és még azon meggyőződés, hogy a világ zajában a

¹⁾ Thiers i. m. 113. 1.

²⁾ Fr. Albert Maria Weibs O. Pr. »Apologie des (U) vom Standpunkte der Sittlerlehre«. Freiburg in Breibgau 1889. IV. kötet 348. 1.

földi vagyon élvei és terhei között nagyon nehéz bűnbánólag élni! . . .

Igazán nevetséges, midőn egy világfi, aki nem akar semmit tudni vallásról, Istenről és önmegtágadásról, a modern communismus mellett a szerzetesi intézményt hozza fel bizonyítékkul. Hisz ezen intézmény megfigyeléséből épen az ellenkező következik! A kereszténység a kolostori élettel kettős czélt tűzött ki magának. Egyik az, hogy a kolostorban mindazok, kik a szerzetesi hármass fogadalom letétele által tökéletesebb életre kívánják adni magukat, ott a szerzetben, távol a világ zajától, Istennek élhessenek; lemondva az élet gyönyöreiről, a családi élet örömeiről és fájdalmairól, imádságban, nélkülözésben és önmegtágadásban tölthessék napjaikat. Másik az, hogy a világgal meghasonlott embereknek lelki menedékhelyet adjon, hogy a szerzetház csendes falai között feltalálhassák lelki nyugodalmukat, melyet a világ tőlük ádáz kezekkel elrabolt.

A pogányság nem tudott egyebet nyújtani balzsam gyanánt a szenvedő ember lelkére, mint — tört, melylyel Cátó véget vetett életének, méregpocharat, melyet a bölcs Socratessel kiürítettett! Semmiféle teremtmény nem ismeri az öngyilkosságot, — csupán az ember! Egyedül ez tud kétségbeesni a lét ezernyi bajai között, ép azért, mert gondolkodik sorsa fölött, s midőn a viszontagságok és bajok akár valóságban, akár az ő képzeletében, mint bős hullámok, összecsapni látszanak neki feje fölött, saját élete ellen emeli kezét és a gyilkos tört önnön szívébe mártja! A kereszténység segélyére jött a szárandó emberiségnek, tör helyeit keresztet ad kezébe, erőszakos halai helyett felajánlja neki a lemondás halálát, a kolostori életet. Mi más a szerzetbe lépés,

mint meghalás a földi életnek?¹⁾ A kereszténység megragadja az embert kétségbeesésének örvényében és átadja a magánynak, hol nincs mit egyebet látnia, mint a nap keltét és lenyugtát, hol egyéb zaj nem cseng füleibe, mint a szerzet harangjainak hívó, mélabús szózata, mely imára serkenti őt! íme a keresztény öngyilkosság, — a pogányoké helyett! A gyors, bűnös halál átváltoztatva lassú, békés, ártatlan, az emberiség javára irányult jó cselekedetek egész sorával összekötött halálra! . . . A szerzet fönmaradásáról gondoskodik a társadalom, mert érzi annak szükségessé voltát!

Vajjon lehetne-e ezen intézményt általánossá tenni, s ily kolostori életre kényszeríteni az egész emberiséget? Oh nem! A szerzetesi élet csak kivételes állapot! A társadalom rendes, mindennapi élete nem lehet ilyen! Neki szüksége van arra, hogy minden pillanatot felhasználjon megélhetésére, — mint-hogy az ő fönmaradásáról rnár nem gondoskodik egy más társadalom! Mily szánalmas tévedés tehát a kolostori étellel érvelni a communismus mellett! mennyire nélküli ezen eljárás a komolyság minden színezetét! . . .

2. §. *A keresztény vallás elítéli a communismust és védelmezi a magántulajdont.*

A katolikus egyház, mint gondos anya, nemcsak tisztán vallási kérdésekben ad az embereknek tévmentes tekintélyével útbaigazítást, hanem szorgosan is örködik mindazon jelenségek fölött, melyek a társadalom életében időnként fölmerülni szoktak,

*) »Das Klosterleben ibt in der Thal nicht anderes, — ah der, christliche Selbstmord, der an die Stelle des heidnischen, von Cato, Brutus, Cassius verübten, getreten ist«. Thiers i. m. 110. 1.

nehogy valamely tan felburjánozzék, honnan a társadalomra veszély származhatnék. XII. Kelemen. XIV. Benedek, VI. Pius, VII. Pius, XII. Leó pápák és különösen XVI. Gergely, meg nem szűntek az európai társadalomnak fülébe hangoztatni, miszerint az új társadalmi nézetek, melyek a múlt század végén és a jelen század elején rohamosan elterjedtek, vég-elemzésökben csak magának a társadalomnak fognak romlására vezetni! Maga a communismus sok ideig úgy tudott rejtezkedni a titok leple alatt, hogy az egyház legfőbb tanítóinak figyelmét magára ki nem hívta. Csupán az előforduló gyilkos merényletek, melyek időnként meg-megújultak, sejtették mindenkivel, hogy alattomban aknamunka folyik a társadalom legbenséjében. A babeufi communismus a múlt század végén dühöngő francia forradalomtól még nem volt megkülönböztethető. Csak midőn 1841-ben a svájci kantonokban tényleg mutatkozott ismét, de már akkor, mint sajátos jellegű önálló körtünet, lett figyelmissé Európa a testében keletkezett bomlasztó fekélyre. IX. Pius pápa mindjárt uralkodása elején (1846. nov. 9.) kibocsátotta körlevelét »Qui pluribus«, tiltakozva mindazon társadalmi lévtanok és gonosz törekvések ellen, melyek az egyházi és polgári társadalom feldúlására irányulnak. Ezek között elősorolja a communismust is, mint olyan tévtant, mely magával a természetjoggal áll elleniéiben, s mely ha általános elfogadásra találna, minden jog, minden tulajdon, sőt maga az emberi társadalom is alapjából kiforgattnék.¹⁾ Dicsőségesen uralkodó XIII. Leó pápa pedig 1878. decz. 28-án

*) Encycl. »Qui pluribus«: (Communismus est) »infanda ac vel ipsi juri naturali maxime adversa doctrina, qua semel admissa omnium jura, reb, proprietates ac vel ipsa humana societas funditus everterentur«.

kelt encyklikájában »immane facinus«, — szörnyű elvetemültségnek — nevezi a communismus romboló törekvéseit, magát a tant pedig »funestissimus error«-nak, — a leggyászosabb tévelynek! Azt hisszük az egyház legfőbb tanítóinak e nyilatkozatai elég határozottan feltűntetik mindenki előtt azt, hogy a kereszténység nem barátja a communismusnak!

Ellenkezőleg a katolikus tan, a hittudósok általános meggyőződése szerint, azt tartja, *hogy a magántulajdon nemcsak történelmileg és tényleg jogos, hanem bölcsészetiileg és lattanilag, erkölcsileg és nemzetgazdászati szempontból is befolyásolhatatlan, sőt azon tényleges körülmények között, melyekben az emberiség él és van, célszerűés általában véve szükséges is.*¹⁾

Az okot, miért uralkodhatik az ember, mint tulajdonos, a teremtett dolgok felett, sz. Tamás szerint²⁾ az képezi, hogy ő az Istennek képmása! Minden teremtmény a földön alantabb fokban tükrözi vissza Isten tökéletességeit, mint az ember. Az ásványnak vari léte, de nem él, és nem érez, a növény létezik és él, de nem érez, az állat létezik, él és érez, de nem gondolkodik, nem öntudatos lény: egyedül az ember összpontosítja mindezen tökéletességeket magában, mert ő létezik, él, érez és gondolkodik.³⁾

Az embernek ezen uralma a földi dolgok fölött alá van vetve Isten uralmának. A legfőbb tulajdonjog voltaképen Istené, — az embernek csak használati joga van a dolgok fölött, azok lényegét azonban e

¹⁾ Weiss: »Apologie«IV. 315. 1

²⁾ Summa Theologica I., quaest. 4. art. 3. et quaeht. 93. art. 2.: rerum externalium est homini *naturalis*. Hoc autem naturale dominium super ceteras creaturas, quod competit homini secundum rationem *in qua uno modo Dei constat* — manifestatur in ipsa hominis creatione.

³⁾ Müller theol. mor. I. 69. 1.

jog nem érinti. Isten magának tartotta fönn ez utóbbit, mert ő alkotta a földet és minden rajta lévő dolgot semmiből, s miután megteremtette, nem mondott le főtulajdonjogáról, nem vonult vissza és hagyta magára az embereket, hogy éljenek úgy, ahogyan tudnak, tiszteljék őt az ész-vallás szerint, — mint ezt a deisták vélik,¹⁾ hanem él és uralkodik a világ fölött. Egyedül ő neki van joga a dolgok lényege felől szabadon intézkedni, s ha bölcsessége úgy hozza magával, a világot ismét a semmiségbe olvaszthatja, mint Berzsenyi mondja: »A te szemöldököd ronthat és teremthet száz világot!*²⁾

Isten ezen fensőbb tulajdonjoga, igazi felségjoga alatt azonban a magántulajdon teljesen szabad. Az állandó tulajdon u. i. nem ellenkezik Ibién töltetlen uralmával. Isten a földi javakat az emberiség használatára, mint eszközöket a megélhetésre, teremtette és azzal, hogy ezen eszközök *állandóan* oda kapcsolhatnak valamely birtokos személyéhez, — még nem vonatnak ki Isten legfőbb uralma alól. Nem ellenkezik a dolgok természetével sem az, hogy valakinek állandó tulajdonát képezzék, mert éppen az az ő rendeltetésök, hogy az ember használatára legyenek. E haszon pedig sokkal nagyobb, ha állandó a tulajdon, mintha csak ideiglenes volna.³⁾ Azért monda az Úr az első embernek és maradékainak: »Hajtsátok azt (a földet) uralmatok alá és uralkodjatok a tenger ha-

¹⁾ V. ö. Rapaics Egyháztörtenelem 111, köt. I. rész 490. 1.

²⁾ Ide vonatkozólag sz. Tamás így nyilatkozik: »Heb exterior potest dupliciter considerari. Uno modo, quantum ad ejus *naturam*, quae non subiacet humanae potestati, sed solum divinae, cui ornnia ad nutum obediunt. Alio modo quantum *ad usum* ipsius rei et *sic* habet homo naturale dorniniurn exteriorum rerum.« Summa theol. Secunda secundae Quaest. LXVI. art. 1.

³⁾ Rosetti i. m. 367—8. 1.

lain és az égi madarakon és minden állaton, mely mozog a földön.« (Gén. 1. 28.)

Ez oknál fogva minden földi dolog önmagában véve lehet emberi tulajdon, s ha mégis némely dolgok, mint pl. a levegő, kívül esnek az ember uralmi körén és senki által sem birtokoltatnak, ez nem onnan van, mintha e dolgok természetüknél fogva nem lehetnének tárgya a tulajdonnak, hanem onnan, mert az ember nem képes reájok kiterjeszteni tettleges uralmat. Az ember részéről sincs semmi, ami az eltulajdonítást tiltaná, mert a tulajdon által keletkezett rendelkezési jog a dolog felett egyik embernél, magában véve nem sérti más embernek hasonló jogát, minthogy az emberek természet szerint egymástól teljesen függetlenek.¹⁾

Azonfölül a dolognak állandó eltulajdonítása megfelel az ember természetének, akár úgy vegyük őt, mint önálló személyt, akár mint társadalmi lényt.

Ami az elsőt illeti, az ember 1. állandóan rászorul a táplálék és ruházatra, kivan állandó lakást és foglalkozást, állandó szükségleteknek pedig állandó tulajdon felel meg.

2. Ha az ember nem bírna állandó tulajdonnal, akkor kitéve maradna az élet és természet legszezyesebb játékainak, jó időben fölemészténé a készletet, rossz időben pedig nem volna hová nyúlnia! Hát az öregség, betegség napjaiban miképen tarthatná fenn magát! De ez csak a testi fönmaradást illetőleg.

Sokkal fontosabb az állandó tulajdonnál 3. azon körülmény, hogy ha az ember az anyagi javakban biztos támaszt lát a megélhetésre, *kikében* is sokkal

¹⁾ V. ö. Taparelli: .Naturrecht I 400. pont 160. 1.; S. Alphonsi theol. mor. II. 301. 1.

függetlenebbnek érzi magát, szilárdságot nyer és nagyobb önállóságot. Ellenben aki mindig más kegyeire van utalva, az örökké ingatag marad, elhatározásaiban aggódó és töprengő, jellemében változékonny lesz, minthogy neki hiányzik azon anyagi ótalom, melyben bizakodhatnék, — folyvást a gazdag szempillantásait kell neki lesnie! Nagyon sokat fejez ki az ismeretes magyar közmondás: Annak a nótáját füttyüld, akinek szekerén ülsz! *) Ez a mindennapi tapasztalás leghelyesebben rámutat az ember igazi természetére. Az, akinek semmi vagyona, tulajdona nincs, igen könnyen lesz ő *maga* is másnak tulajdona nemcsak testi erejét illetőleg, hanem lelki önállóságában is. Úgy beszél, amint más akarja, úgy tesz, vagy mellőz valamit, amint másnak tetszése, vagy nem tetszése hozza magával! Az ily emberek idővel mindinkább kivetkőznek jellemökből, s mindig mélyebben sülyednek a közönségesség színvonala alá. Azt hisszük sem az államnak, sem a társadalomnak nincs érclekében, hogy a jellem-gyöngye emberek számát szaporítsa, vagy mi több az ilyeneket általánosítsa!

4. A föld legtöbb részein csak nagy fáradsággal szerezhetnek az emberek életfentartásukra elegendő vagyont, Már most, ha a munka gyümölcse állandó tulajdon gyanánt meg nem volna tartható, akkor elvételnek a munka ösztöne, s megszűnnék az ember jobblét után törekedni, — ami ismét csak a köztársadalom hátrányával járna. Épen azért a legnagyobb jólét és a legnagyobb nyomor változatai egymást követnék. A munka ösztöne oly nagy horderejű, hogy ha ez megbénítatik, a társadatom fenn

¹⁾ »Wessen Brod ich esse — dessen Lied ich singe,« mondja a német. V. ö. P. Matthias von Bremscheid: Die sociale Bedeutung der kath. Kirche. — Mainz, 1886. 65. 1.

nem maradhat! Épen azért a magán, állandó tulajdon, minden képzelt ábrándok daczára fenn fog maradni, mert a magántulajdon a leghatalmasabb zúgó az embernél a munkára és tevékenységre. Az ember azonnal tétlenségre adja magát, mihelyt nincs arra kényszerülve, hogy szellemi és testi erejének megfeszítésével szerezhesse meg önmagának a fönmaradás eszközeit. Mindaddig, míg az ember olyan lesz, mint ma, mint volt Ádám bűnbeesése óta. — pedig mindvégig ilyen lesz, — nélkülözhetetlen marad a magántulajdon, ez leend örök forrása a legfontosabb felfedezéseknek, az ipar felvirágzásának, az anyagi és szellemi jólét bekövetkezésének.

δ. Az emberi társadalom állandó tulajdon nélkül az örökös barbárság állapotában sínlódnék, a nélkül u. i. nem volna az embereknek kedvök, idejük, a tudományok és művészetek ápolásira, s legtöbbször hiányzanék náluk minderre az anyagi eszköz is.¹⁾ Bebizonyított történelmi tény, hogy a szellemi művelődés párhuzamosan emelkedik, vagy süllyed az anyagi jóléttel.

Mennél nagyobb a kultúra, annál több ember élhet emberhez illő módon, de a közös tulajdon, vagyis inkább a tulajdon nélküiség állapotában minden ember egyenlően volna kénytelen nélkülözni a művelődés előnyeit. Helyesen mondja Thiers:²⁾ »Entweder Gleichheit im barbarischen, oder Ungleichheit im civilisirten Zustande.«

Ha az embert mint társadalmi lényt tekintjük állandó tulajdon nélkül *a)* hiányzanék a társadalmi élet állandósága, mert semmi sem volna, ami az

¹⁾ V. ö. Costa-Rosetti Philosophia moralis, 338 l. Ahrens, Naturrecht 297. l.

²⁾ l. m.

embereket lekösse, állandó tartózkodásra szorítsa. E nélkül pedig a társadalmi rend egy napig sem maradhatna fenn, annyival inkább, minthogy *b)* az emberek rossz hajlamokkal bírnak és gonosz szenvedélyeknek szoktak hódolni, *c)* Állandó tulajdon nélkül az ember nem gondoskodhatnék gyermekeinek neveltetéséről, *d)* A társadalmaknak nem lehetne állandó letelepedési helyök, ahonnan másokat jogosan kizárhatnának és a béke áldásait élvezhetnék.) Végre *e)* egyedül az állandó magántulajdon eszközli a társadalom tagosítását, a kellő alárendeltséget, mely nélkül hiányzanék a szervi egység, amint ezt már más helyen kimutattuk.²⁾

Szent Tamás, ki mély tudományával és ragyogó tehetségével, mint fényes csillag tündöklék az egyház égboltozatán, három okot hoz fel, melyek a magántulajdont szükségessé teszik: *a)* A munkából vett érvet, melyei fönnebb láttunk, *b)* Azt, hogy a rend a társadalmi együttlétben csakis úgy tartható fenn, ha mindenkinek ki van szabva a saját munkaköre, ellenkezőleg pedig a legnagyobb zavar jönne létre, ha mindenkinek magának kellene azokat elkészíteni, amikre az életben szüksége van. *c)* Hogy a magántulajdon intézménye által a béke fentartatik a társadalomban, különben örökös czívódások, versengések volnának napirenden, s végre is felosztanék a társadalom, — miként már Abrahám és unokaöcscse Lóth kénytelenek voltak elválni egymástól pásztoraik versengése miatt.³⁾

¹⁾ Rosetti i. m. 369. 1.

²⁾ L. fönnebb 87. 1.

³⁾ Proprietas »est etiam necessaria ad humanam vitam propter tria: Primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod tibi competit quam id, quod est commune

De legfőbb érv a magántulajdon mellett azon két körülmény: 1. hogy az ember *személyisége* önmagától megalapítja a magántulajdont, 2. hogy ez általános tény az egész emberiségben. E két pontról azonban a dolog fontosságánál fogva külön kell szólnunk.

3. §. *A magántulajdont követeli az ember személyisége.*

Távol van tőlünk e §-ban a magántulajdon *jogosságát* a személyiség elmélete alapján védelmezni, e vélekedés ellen itt mindjárt kezdetben tiltakozunk. Maga ezen elmélet újabban találtatott ki, s legfőbb képviselői Bluntschli, Warnkönig és Ahrens. Szerintök a tulajdon *személyi, eredeti és természeti joga az embernek*. Eredeti és föltétlen jog azért, mert az *követetlenül* az ember természetéből ered és azon *szükségességből*, mely szerint az ember szellemi és testi kifejlődése azon anyagi föltételekhez van kötve, melyeket a tulajdon képvisel.¹⁾

Jólehet ezen elmélet a tulajdonjog lényegét bizonyos oldalról helyesen kifejti, még sem szolgálhat az a tulajdonjog megalapítására. Azon körülmény u. i., hogy az emberi természet szükségkép követeli a tulajdon elsajátítását, még nem alapítja meg a *tulajdonjogot*, épen úgy, mint ahogy abból, hogy a szabad-

omnium vei multorum, quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id, quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum. Alio modo, quia ordinatus rés humanae tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandae. Esset autem confusio, si quilibet indistincte quaelibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est. Unde videmus, quod inter eos, qui communiter et ex indiviso aliquid possident, frequentius jurgia oriantur. S. Thom. i. h. quaest. 66. artic. II.

²⁾ M. Ahrens i. m. 265. 1.

ság a személyiség követelménye, még nem magyaráztatik meg e jog eredete, amely jog a jelzett természeti szükségnek megvalósulása,¹⁾

E természeti szükség csak arra int bennünket, hogy *keressük* a neki megfelelő utat és a tulajdonviszonyok helyes alakítását, de a tulajdon intézményét magát meg nem alapítja. Ugyanezen alapon tagadja Mayer is,¹⁾ hogy a személyiség bölceleti fogalmából a magántulajdonra, mint intézményre, logikai következtetést lehetne vonni olyképp, hogy a személyiség maga megalapítaná a magántulajdon jogosságát.

Mi oly értelemben védelmezzük a személyiség elméletét, hogy az ember egyedi tulajdonságai épen azon körülménynél fogva, miszerint e tulajdonságok minden emberben különbözők, a legnagyobb mértékben kívánatosá teszik a magántulajdont, és állítjuk, hogy a természet fölötti kegyelem állapotában is, melyre az ember kezdettől fogva fölemeltetett, meg lett volna az ember *személyiségének* jelentősége és ott is bizonyos fokig érvényre emelkedett volna a magántulajdon intézménye.³⁾

Én érzek, gondolkodom, akarok. Ezen érzelmet, gondolatot és akaratot saját, közvetlen bensőmből származottnak tudom, melyet nem kaptam semmi más embertől. Magamban van mindezeknek kiindulási pontjuk. Én magamat különbözőnek látom a világtól, olyan lénynek, aki önálló, aki személy és mint ilyen más emberekkel szemben jogokkal bír. Ezen öntudat,

¹⁾ Weiss: Zur Lehre vom Eigenthum 12. 1

²⁾ Mayer Valentin: »Das Eigenthum etc. 76. 1. »Vom Begriffe der Persönlichkeit giebt es keinen logischen oder nothwendigen Uebergang zum Sonderbesitz«.

³⁾ Hitze: Capital und Arbeit, 116. 1.

melylyel önmagamba tekinthetek, s önmagam létén örvendhetek, ez az én *első* tulajdonom.

Vizsgálom testi alkatrészeimet, ép érzékekkel ép karokkal és lábakkal bírok, — ezek mind az én tulajdonaim! Szellemiségem, melylyel gondolkozom, egész egyéniségem az enyém, s tudom, hogy senki mástól nem raboltam el.

De vajjon ezen ős-tulajdon egyenlő e minden embernél? Figyeljük meg az embereket, s a felelet e kérdésre meg van adva! Ezen első tulajdon, mely a különböző szellemi és testi képességekből alakul, — képezi alapját minden egyéb tulajdonnak, melyet az egyed magának megszerez, s ebből fejlődik ki a tulajdon különfélesége.

Annál inkább követeli az ember személyisége a tulajdont, ha őt mint *társadalmi* lényt tekintjük. Schäffle, aki az embernek, mint társadalmi lénynek, fogalmát először kifejtette, ekként nyilatkozik: »Az ember, mint személy, vagyon nélkül, és a vagyon viszont személy nélkül, ép oly kevésbé gondolható, mint *élő fa talaj nélkül*«¹⁾

Nem védelmezzük ezzel azt, hogy a magántulajdon az ember *természeti joga* volna. A természeti jog, mint ilyen *közömbös* arra nézve, milyen legyen a tulajdon intézménye, közös-e, vagy magánjellegű. Sőt a természetjog szerint inkább a közösség volna indokolva, nem azért, mintha a természetjog azt követelné, hogy a tulajdon közös legyen, s ne legyen semmi magántulajdon, hanem mivel a természetjog szerint nincs különbség a birtokban, hanem *inkább* a pozitív jog, szerint.²⁾ Nagyon tarthatatlan álláspont tehát az,

¹⁾ Idézve Linsenmann-nál Theol. mór. 507. 1.

²⁾ »Communitas rerum attribuitur juri naturali, *non quid* jus naturale diētet omnia esse possidenda communiter et nihil esse quasi

mintha a tulajdon kérdésében a természetjog határozott állást foglalna el és pedig a magántulajdon mellett!

Isteni törvény sem rendelte a magántulajdont, ilyet sehol sem találunk. Ellenkezőleg az egész emberiség érzi azt, hogy a föld közös jólétre teremtetett. Isten megengedi a gazdagságot, — de nem *adja* egyenesen. Ez nagy különbség!

Sem a természettörvény, sem az isteni, nem alkotta tehát a magántulajdon intézményét, hanem az általános népjog hozta azt be.¹⁾

De vajjon miért hozta be a népjog, s ha ez hozta be, tehát a népjog el is törülhetné? E kettős kérdésre a következőkben felelünk:

A népjog behozta a tulajdon elosztását, mert a bűnbeesés által megromlott az emberi természet, a föld töviseket és bojtortjányokat termelt és az ember *arcának verejtékével* lett kénytelen kenyerét megkeresni. A munka tehát megszűnt élvezet lenni, mint a paradicsomban volt és *gyötrővé* vált. Ebből önkényt következett, hogy minden ember megvédelmezni akarta azt más emberek ellen, amit munkája, fáradsága árán magának megszerzett, így alakult az egyedi tulajdon, s az embereknek ezen eljárását a népjog az adott viszonyok között helyeselte és szentesítette! A bűn nem hozta létre a magántulajdont²⁾ csak *alkalmat* szolgáltatott annak behozatalára és *általánossá* tételére. Az, ami a bűnt *megelőzőleg* a ter-

proprium possidendum: séd quia secundum jus naturale non est distinctio possessionum, sed *magis* secundum humanum conductum . . . Unde proprietatis possessionum *non est contra* jus naturale, sed juri naturali superadditur per adinventionem rationis humanae. S. Thom. i. h. quaest. 66. art 2.

¹⁾ Weiss: Apologie etc. IV. 314. 1.

²⁾ V. ö. Rosetti i. m. 369. 1.

mészettörvény előtt közömbös volt, a bűn *után* nem lett többé az. A magántulajdon szükséges lett, mert a munkát, s annak óriási fáradalmaikat nem venné magára senki, ha nem reménylené, hogy ekként szaporodik vagyona és így azon eszközök, melyeknek léte mellett magát jövőre a munka fáradalmaiktól megkímélheti. A dologban is a *nyugalom* vágya vezet az embert, s a vagyont szereti, kívánja és őrizi, mint valami állandó *készletet*, ahová nyúlhat, — munka nélkül. Ez a vagyon *természetes* ingere a bűn után, melyet nem képes kiirtani semmiféle coramunismus! Ha *munkásság*, rend és béke nélkül a társadalom fenn nem állhat, — pedig tényleg így van, s így is lesz szüntelenül, — akkor a jogok és a birtok elkülönítése okvetetlenül szükséges. És a népjog csak ezt mondotta ki.

A tulajdon elkülönítése, úgy szólván egyedestése (Individualisirung), csak következménye és kinyomata az emberek egyedi törekvéseinek, önzésének, szétválásának, melyet a bűn hozott létre, mert ez természeténél fogva *elkülöníti* az embereket, míg a szeretet összeköti, egyesíti őket.¹⁾

Állítjuk tehát, hogy ugyanazon természettörvény, mely a bűnbeesés *előtt* a közös tulajdont telte volna ajánlatosabbá, vagy legalább a tulajdon intézménye iránt közömbös maradt volna, a bűnbeesés *után* a magántulajdont tette kívánatossá.

Használunk kell itt azt a találó megkülönböztetést, melyet Hitze általunk többször idézett művében²⁾ említ. A természettől — úgymond — minden közös. Ezen állításnak — melyet a communisták a

¹⁾ M Hitze Capital 117. 1.

²⁾ Capital und Arbeit. 112.

maguk részére úgy érdemelnek, hogy az ős állapot pozitív vagyonszövetség volt, — két érlelnie van, egy pozitív és egy negatív. Positive véve áll ez a tulajdonról oly értelemben, hogy Isten mindent az emberek, mint *nem*¹⁾ használatára teremtett. Mikor Isten a teremtést véghez vitte nem egy embert tartott szem előtt, hanem az emberiséget, az összes emberi nemet.

Másik, negatív oldala ezen állításnak, mely már nem a communistáknál fordul elő, hanem a keresztény felfogásban, az, hogy az egyes embernek ezen ösztulajdonhoz általában nincs teljes joga, vagyis *dologhoz* való joga (*jus ad rem*) van ugyan, de nem *dologban* való (*jus in re*) joga, olyképen azonban, hogy ezen *dologhoz* való jog annyiban, amennyiben a létező, külső *dolognak* tényleges eltulajdonítása az élet fentartására nélkülözhetetlenül szükséges, *egyenlő erejű* másoknak a *dologban* való jogával, föltéve, hogy e *dologban* való jog több tárgyra terjeszkedik ki, mint amennyire az illető más embereknek önéletfentartásukhoz tényleg szükségök van. Ezen alapul a szegényeknek azon joguk, hogy a szükség foka szerint, ha *más* rendes úton nem juthatnak hozzá, joguk van idegen jószághoz nyúlni. *Általában* véve azonban a *jus ad rem* mindig gyöngébb jog, mint a *jus in re*, a *dologban* rejlő jog. Minden embernek van *dologhoz* való igénye természetűtől fogva és ennek megvalósításában csak egy másnak *dologban* való joga képes őket megakadályozni. A *szerezési* jognak egyedüli korlátja a *szerezett* jog. A *szerezési* jog emez által mintegy megkötetik, rejlővé tétetik; fenmarad ugyan, de emezzel szemben nem valósítható meg. Mihelyt

¹⁾ — Genus. —

a szerzett jog kialakult, a szerzési hogy ismét *szabadon* megvalósítható. Ebből az következik, miszerint a tulajdonosnak nincs arra joga, hogy a dolgot, mely birtokában van, önkényűleg megsemmisítse, vagy elrontsa, inerte ez által sértené embertársát abstract tulajdonjogában. Ezen abstract jognál fogva minden embernek van *pro hic et nunc* megvalósítható joga azon dolgokra, melyek életére szükségesek.¹⁾

Ezen fejtegetést tárgyunkra alkalmazva azt mondjuk, miszerint az *emberiségnek* ezen abstract tulajdonjoga a bűn következtében, a természetjog ajánlása melleit, az *emberek* concret jogává lett a tulajdont illetőleg, vagyis létrejött a magántulajdon, olykép azonban, hogy a concret magántulajdon alapját mégis - az abstract, természeti tulajdonjogban bírja, habár a népjog *közvetítésével* jött is az létre! A magántulajdon tehát, mint társadalmi intézmény, *végső alapját* nem a népjogban, hanem a természetjogban bírja, s így a népjog által el nem törölhető, hanem a népjog előtt is szent és sérthetetlen!

Ily értelemben hangoztatja az egyház legíőbb tanítója, XIII. Leó pápa »*Ouod apostolici*« kezdetű, általunk más helyen idézett körlevelében, miszerint a magántulajdon *a természettől származik* (»*jus ab ipsa naturali lege profectum*«), vagy ismét, hogy a magántulajdon a természet törvénye által vari megszentelve (»*jus proprietatis naturali lege sancitum.*«)¹⁾

Hasonló értelemben kell vennünk Laymann szavait, midőn ilykép nyilatkozik: Kezdetben, midőn vagonközösség uralkodott, a természetjogból követ-

¹⁾ Hitze Capital etc. 112. 1.

²⁾ Lásd ezen encyclicát idézve az 87. lapon e füzetben. V. ö. Costa-Rosetti. Philosophia moralis 369. 1. alul jegyzet.

kezett senkit sem volt szabad letiltani azon dolgok elfoglalásától és használatától, melyekre neki szüksége volt. mikor azonban a magántulajdon behozatott, a természettörvény *ellenkezőt* mond, vagyis azt, hogy *jogtalanságot* követ el az, aki végső szükség esetét kivéve, mástól valamit, ennek akarata ellenére, eltulajdonít.¹⁾

A magántulajdon intézménye tehát nem *absolute* követeltetik a természettől, sem *egyenesen* nem czéloztatik, mint pl. a házasság, de azért még sem mondhatjuk tisztán tevőleges jellegűnek, s csupán a törvényhozótól származottnak, — hanem inkább e kettő között *közép* helyet foglal el. A bukott emberi természetnek annyira megfelelő és az értelem által annyira követelt dolog ez, hogy csaknem természettörvény szerint való szükségességgel uralkodóvá lett minden népeknél, s így relative, erkölcsileg szükségesnek mondható. Nem mondhatjuk *természetjogi* intézménynek a szó szoros értelmében, de mégis quasi, — mintegy — természetjoginak kell elismernünk, mert az értelem által követeltetik és a bukott állapotnak egyedül megfelelő.²⁾

¹⁾ Ezek Laymann szavai: »Pari igitur modo stante ab initio rerum communione, *jus naturale* dictabat, neminem prohibendum esse ab apprehensione et usu rerum, quibus indigebat. *Introducta autem* rerum proprietate, adeoque facta mutatione in objecto — jam *jus naturale* contrarium dicitur, videlicet: furti injuriam committere eum, qui, extra extremae necessitatis casum, rém aliquam accipit, invito illó, ad quem proprie pertinet. — Theolog. mor. Venetiis 1740. Lib. III. Sectio V. caput 5., 5. p.

²⁾ Hitze, aki úgy a társadalmi kérdés körül általában, mint különösen a szintén ebbe vágó tulajdon kérdésében, a legalaposabban és legvilágosabban nyilatkozik, az itt előadott értelemben fejti ki álláspontját. Őt követni legczélszerűbbnek tartottuk. Egyébiránt álljanak itt a tárgy nagy jelentőségénél fogva, saját szavai: »Die Institution des privateigenthums ist zwar nicht durch die Natur *absolut* gefordert und *direct* intendirt . . . aber sie ist doch auch nicht blos positiver Art, blosses Product des Gesetzgebers: sie hält vielmehr die Mitte zwischen

Ugyanily értelemben fogják fel a dolgot — sz. Tamás nyomán — Lessius, De Lugo, Moliria, Suarez, akiknek műveiből az ide vágó idézetek Hitze idézett munkájában bőven feltalálhatók.³⁾

Összefoglalva ezen fejtegetéseket, Hitze után a vég-eredményt így alakíthatjuk:

1. A tulajdonjog, abstracte véve a dolgot, a természetjogon alapszik, s mint ilyen örök és változhatatlan.

2. A tulajdon, concrete véve, történelmi dolog, amelynek kifejlesztésében az eredeti bűn és az esély ép oly szerepet játszottak, mint a természeti és erkölcsi törvények.

3. Miután azonban az említett abstract tulajdonjog *a bukott ember egyedi sajátossága és az új keresleti viszonyokból kifolyólag concret magántulajdonná* alakult, szent és sérthetetlen mindaddig, míg magasabb jogokba nem ütközik.

1

4. §. *A magántulajdon általános tény.*

Hogy a magántulajdon egyedül megfelelő intézmény a társadalmi rend kifejtésére, bizonyítja azon általános tény, miszerint az az egész emberiség által

beiden. Der gefallenen Natur ist sie eben so sehr convenient und durch vernünftige Einsicht so sehr gefordert, dass sie *fast mit der Notwendigkeit eines Naturgesetzes* bei allen Völkern herrschend geworden ist: sie ist relativ, moralisch nothwendig. Sie ist nicht »naturrechtlich« im strengsten Sinne des Wortes, aber doch als dem gefallenen Zustande *allein* entsprechend, und durch *die Vernunft* gefordert, als *quasi* naturrechtlich, *als ein notwendiger Anschluss* des Naturrechts zu betrachten. Der gesunde Sinn der Völker hat sich für sie entschieden — »musste« sich für sie entscheiden — nicht zwar durch ausdrücklichen Vertrag, aber doch *instinctiv* — *ius gentium*, — als nothwendige Bedingniss, der gesellschaftlichen Ordnung«. Capital und Arbeit, 135—136. 1)³⁾ Hitze, i. m. 136—141 l,

el van fogadva. Minden népnél feltalálható bizonyos alakja a magántulajdonnak. Ha vizsgáljuk az emberi nem történetét a hely és idő, a fejlődés és művelődés legkülönbözőbb alakzataiban, ezen intézmény mindenütt szemünkbe ötlük.

Az újabb tudósok különbséget akarnak tenni az emberiség u. n. *természeti* állapota és a *polgárosultság* kora között, állítván, hogy az előbbiben az emberek egymástól teljesen különválva, mint vadak éltek, s csupán a másodikban léptek társaságba, amikor aztán behozatott a törvény uralma.

Azonban ez csak képtelen feltevés! Bármily alacsony fokán álljon is az ember a művelődésnek, éljen bár Amerika és Ausztrália őserdeiben, mégis tüstént úgy mutatkozik, mint társadalmi lény.

Ép úgy, mint némely állatfajok pl. a fűvet evők, benső természetöknél fogva csoportosan élnek, az ember is *természeténél fogva* szeret társadalomban élni! Vajjon nem azért van-e neki beszélő képessége, hogy magát embertársával megérttethesse?

Úgy találták, hogy Ausztrália őslakói, kikben az újabb tudósok annyira szeretnék a majom nagyobb fejlődési fokát felismerni, beszéd által értették meg egymást, s önmaguk közt szoros közösségben éltek. Meg volt mindegyiknek saját lakása, amelyben feleségével és gyermekeivel együtt élt. — A halászat, vagy vadászatból beszerzett vadaknak egyik részét felhasználták, másikat félretették, hogy jövőendő szűk idők esetére ellássák magukat a szükséges élelemmel! Kunyhócskájukat egész életöknek feláldozásáig megvédelmezték kultamadások ellen.

A legalacsonyabb műveltségű népeknél is, melyek vadászatból tartották fenn magukat, úgy tapasztalták a kutató tudósok, hogy mindegyik embernek meg van

a maga nyílveszeje és az elejtett vadat kizárólagos sajátjának tekinti. A nomád népek magukkal viszik sátraikat és legelő csordáikat egyik telekről a másikra.

Ábelről azt jegyzi meg a szentírás, hogy »nyájából«, — tehát egyéni birtokából, a legszebb bárányt áldozta fel, — viszont Káin »gabonájának« söpredékét (Gén. IV. 4.). Phalegről azt említi, hogy az ő idejében osztatott fel a föld (Gén. X. 25.).

A föld-tulajdon legtovább maradt közös, csupán azért, minthogy az ember önző törekvéseinek itt gát nem oly könnyen vettetett, volt elég föld és nem tekintette magát más ember a foglalóval szemben oly nagyon megrövidítettnek.

Lassanként azonban a nomád népek is letelepülnek, állandó lakásokat szereznek maguknak, mindenki bekeríti a maga tulajdonát, s közösen egy főnököt választanak maguknak, aki az »enyém és tied« körül felmerült kérdéseket elintézte. Az emberek ösztönszerű érzésnek engedelmessé válva elismerték kezdetől fogva mindenkinek azt a jogát, hogy bizonyos darab földet tulajdonának tekinthessen, amelyből őt jogosan kizavarni nem lehet!¹⁾

Mennél jobban fejlődik az emberiség műveltségben és szaporodik mennyiségben, annál élesebben elkülönítetnek egymástól az egyes emberek magánbirtokai.

Amint aztán az ember elfoglalta a föld összes felszínét, bemegy annak belsejébe és kifejlődik a banya tulajdonjoga, így lett a magántulajdon általános és mindinkább elismert intézmény.

¹⁾ *Samter*: Gesellschaftliches und Privateigentum, 13 — 14. lapokon elbeszéli bővebben, miként alakult az ős népeknél a tulajdon. Egyébként a *tulajdon története* tekintetében utalunk Alirens jogbölcészetére (Naturrecht- oder die Rechtsphilosophie), a 275—292. lapokra.

Annyira megy a romlott emberi természetnél a tulajdon elkülönítése után való törekvés, hogy már a gyermeknél mintegy ösztönszerűleg nyilatkozik ez. A kis gyermek mohón kap a neki nyújtott tárgy felé, megtartja a maga rendelkezése alatt játékát és más gyermekkel szemben megvédelmezi. Kis kertet csinál magának és boldognak érzi magát annak tulajdonában, örül, hogy azt *övének* nevezheti.

Sőt az állatoknál is nyoma van a magántulajdonnak! A fecske, messze vidékekről visszatérve, megtalálja ősi fészkrét, a gólya éveken át felismeri és elfoglalja előbbi tartózkodási helyét, s visszatelepedik azon kémény tetejére, ahonnan az előző évben eltávozott. A kakasnak meg van a maga szemétdombja, a méhnek saját kasa, a hangyának a maga zombékja, melyet elhagyni nem akar. A húsevő, ragadozó négy lábú állatok, mint pl. az oroszlán, bizonyos területen maguk akarnak uralkodni és nem tűnnek meg ellenfelet!

Elmondhatjuk tehát, miszerint a tulajdon elkülönítése a földön általános jelenség, s különösen az emberi életnek szükséges nyilatkozata. E tulajdont az alantabb műveltségi fokon megvédelmezi karjával, rendezett társadalomban pedig a törvény, a jog által!*)

Kétségtelen, hogy magában véve még nem teszi jogossá a magántulajdont azon körülmény, miszerint az minden népnél el van fogadva, s hogy régi és általános intézmény, mindazáltal ez nagy érvet szolgáltat a magántulajdon mellett. »Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus«, ezen elv nagyon alkalmazható ide. Minél számosabb és fontosabb viszonyaival függ össze valamely intézmény a társadalmi életnek és

¹) V. ö. Thiers i. m. 18-23. l.

működésnek, annál kevésbé szabad feltételeznünk, hogy e tekintetben a népek egészséges érzéke tévedt, s hogy az a fölvilágosodott értelemmel ellentétben állana!

És e tekintetben kevés intézmény van, mely a magántulajdonnal egybeazonlítható volna, névszerint nincs egyetlen egy sem, mely elvileg oly egységes szervezetet mutatna fel, mint épen a magántulajdon.¹⁾ —

Az itt elősorolt érvek meggyőzhetnek bennünket arról, hogy a magántulajdon intézménye sokkal szilárdabb alapon áll, semhogy azt akármily communiistikus törekvés egyszer, s mindenkorra eltörülhetné.

Maga Isten megszentelte ezt, midőn az első embernek hatalmat adott a magántulajdon megszerzésére, mondván: »Növekedjete és sokasodjatek és töltséte be a földet és *hajtsátok azt birodalmatok alá.** (I. Móz. I. 28.) A sinai hegyen ünnepélyesen megtiltotta, nehogy valaki más tulajdonát elvenni merészelje. A tíz parancsolat ötödike és tizedike nem más mint a tulajdon megszentelése^f

E két parancs mint két oszlop van a többi közé *'ötödiknek* a felén és *tizediknek* a végén oda állítva, jelöl, hogy a tulajdon nagy fontosságú és sérthetetlen az emberi együttlétben.

Jézus Krisztus az Isten fia szegény volt önmagára nézve, s nem volt hová fejét lehajtania (Máté év. 8. 20.), még a sír is idegen ember tulajdona volt, amelybe fektették, — de azért az Üdvözítő soha egy szóval sem mondotta *tilosnak* a magántulajdont!

Kijelentette, hogy a vagyon sok embert akadályoz az égiek keresésében, az evangéliumi gazdag

¹⁾ V. ö. Ahrens i. m. 296. 1.

ifjúnak is azt *ajánlotta*, hogy adjon túl földi birto-
kain, de csak abban az esetben, »ha tökéletes *akar*
lenni.« — ha azt akarja, hogy a menyországot *biz-*
tosabban elnyerhesse!¹⁾)

Az egyház az isteni Üdvözítő eme tanát követve
mindig azt tanította, hogy a magántulajdon szent
és sérthetetlen, s az isteni akaratnak megfelelő!

Legjobban és legvilágosabban kifejtette ezt böl-
csen uralkodó XIII. Leó pápa »*Ouod apostolici*«²⁾ kez-
delű, általunk más helyen is idézett encyklikájában,
melynek ide vágó részletét eredeti szövegben kivenni
indokoltnak véljük: »*Cum socialistae jus proprietatis*
tamquam humanum inventum, naturali hominum
*aequalitati repugnans, traducunt ét *communione bo-**
norum affectantes, pauperiem haud aequo animo esse
preferendam ét ditiorum possessiones ac jura im-
pune violari posse arbitrentur: Ecclesia mullo salius
ét ulilius *inaequalitatem* inter homines, corporis in-
geniique viribus naturaliter diversos, *etiam in bonis*
possidendis agnoscit ét jus proprietatis ac domini-
ab ipsa natúr a profectum, intactum cuilibet ét invio-
latum esse jubet; novit enim furtum ac rapinam a
Deo, omnis juris auctore ac vindice, ita fuisse pro-
hibita, ut *aliena vei concupiscere* non liceat, furesque
ét raptores non secus ac adulleri ét idololatrae coe-
lesti regno excludantur.«

Magyarul: Akkor, midőn a socalisták³⁾ úgy akar-
jak feltüntetni a tulajdonjogot, mint pusztán emberi
találmányt, amely ellenkezik az emberek természe-
tes egyenlőségével és vagyonközösséget hánytorgatva

¹⁾ V. ö. S. Alphonsi Theol. mor. II. 303

²⁾ 1878. der 28.

³⁾ Ezen elnevezés alatt egyáltalában érti a nagy pápa a társas-
dalom felforgatóit.

úgy vélekednek, hogy a szegénységet nem kell nyugodt lélekkel túrni, ellenkezőleg a gazdagoknak birtokait és jogait büntetlenül lehel elragadni: az egyház sokkal igazabban és hasznosabban az egyenlőtlenséget az emberek között, akik testi és szellemi erőikre nézve egymástól természetszerint különböznek, a *javak birtoklásában* is elismeri, s a tulajdon és birtokjogot, *mely magától a természettől származik*, mindenkinél érintetlenül és sértetlenül meghagyatni kívánja, jól tudván, hogy a lopást és rablást Isten, minden jognak szerzője és végrehajtója, annyira eltiltotta, hogy *még csak megkívánni sem szabad a másét*, s általa a tolvajok és rablók nem kevésbé kizáratnak a menyország élvezetéből, mint a házasságtörők és bálványimádók!

És más helyen ugyanazon körlevélben így nyilatkozik: »(Novatores) praesentium bonorum illicti cupiditale, quae radix est omnium malorum et quam quidam appetentes *erraverunt a fide*, jus proprietatis naturali lege sancitum impugnant et per immane facinus cum omnium hominum necessitatibus consulere et desideriis satisfacere videantur, quidquid aut legitimae *haeredilatis* titulo, aut ingenii, manuumque *labore*, aut victus *parsimonia* acquisitum est, raperet et *commune* habere contendunt.« Vagyis: Az újítók — a jelenlevő javak kívánásától, amely minden rossznak gyökere és amelyet sokan megóhajtván a hittől eltévelyedtek, — elkapatva: megtámadják a természeti törvény által megszentelt tulajdonjogot, s akkor, midőn minden ember szükségleteiről gondoskodni és vágyainak eleget tenni *látszanak*, szörnyű elvetemültséggel mindent, mi csak *törvényes örökség címén*, vagy kézi és szellemi *munka* árán, avagy

épen *takarékos* életmóddal valaki által megszerzett: *elrabolni és közössé tenni iparkodnak!*

Mindezekből kitetszőleg az egyház határozottan a mellett foglal állást, hogy a magántulajdon szent és sérthetetlen, eredeti légyen az akár örökösödés, akár munka és megtakarítás által,¹⁾ minek folytán az olyféle állítások, mint amelyet Mayer Valentin is megenged magának, hogy a katolikus egyház »absolutistnuszával« nem fér meg a magántulajdon, igen nevetségeseknek tűnnek fel.²⁾

5. §. *A foglalás, mint ősz szerzési cím.*

Azt hiszszük bebizonyítottuk, hogy a föld összes tulajdonai — *nemlegesen* — minden emberi teremtményhez tartoztak, ez volt tehát az ősz állapot, amidőn még tulajdon a mai értelemben nem létezett. Azonban a földi teremtmények rendeltetése az volt, hogy az embereknek használatára legyenek, az emberek által eltulajdoníttassanak, viszont ezeknek — mint mondtuk — meg volt az ősz, abstract jogok a tulajdonhoz, így lévén a dolog az ősi, nemleges közösség állapota sokáig nem tarthatott, hanem korán megkellett szűnnie már csak azért is, minthogy az ember a bűnbeesés által önzővé lett, s más tulajdonát elkívánta.

Létre kellett tehát jönni a magántulajdonnak. Igen ám, de ahhoz, hogy valaki a földi vagyon egy részét sajátjának nevezhesse és azt kisebb-nagyobb elszigeteltséggel kivonja az összesség birtokából, nem volt elég önmagában azon ősz-jog, melynél fogva min-

¹⁾ Lásd »Tájékozó« 1879. évf. 49. s köv. lapjait.

²⁾ »Ueberhaupt ist bei einem solchen Absolutismus, nie er in der katholischen Kirche hervortrat, ein Eigenthum undenkbar« i. m. 18. l.

den embernek szabad volt a földi vagyon hasznát élvezni; mert épen azért, hogy e jog — az abstract tulajdonjog — minden embernél *teljesen* egyenlő volt, e jogok egymást valósággal kiegyenlítenék') és így senki több joggal nem vehette volna a föld egy részét kizárólagos birtokába, mint embertársa!

Azon elő-feltételeket, melyek által az ember ezen ős abstract joga concrétté válhatott, a tulajdon *szerezési címjeinek* nevezzük. Ugyanígy nevezetnek azon módok is, melyek által a már egyszer valaki által megszerzett tulajdon mások birtokába átmehet, — ilyenek pl. szerződés, adás-vevés, elévülés stb. Amazok eredeti, emezek leszármazott szerzési címeknek nevezetnek.

Nekünk itt nem lehet feladatunk ezen címeket egyenként felsorolni,²⁾ minthogy mi csak *elvi* szempontból tárgyaljuk a tulajdon kérdését, elegendő lesz tehát a keresztény hittudósok álláspontját jelezni akként, hogy az ős szerzési címek közül kifejtjük a foglalás elméletét, az újabbak közül pedig az örökösödés és a munka címjeit, mert főképp ez utóbbiak közül igen zavaros nézetek kaptak lábra a magántulajdon ellenségei között.

A római jog és ezzel igen sok jogtudós elvül fogadta el azt, hogy a gazdátlan dolgok birtokba vétele azon ősjogi alap, melyből az első tulajdon származott. Ami még senkié, az a természetes ész szerint az elfoglalónak megy tulajdonába.³⁾

¹⁾ Helyesen mondja Taparelli Naturrecht I. 405. pont, 166. 1. — »... gehört das, was Allen gehört, eigentlich Niemanden«.

²⁾ Aki ezekről bővebb tájékozódást akar szerezni, utaljuk: *Ahrens* jogbölcsezetének 246—207-ik, továbbá: Rau-Wagner nemzetgazdászattanának I. rész, 431 — 720., Laveleye: *Ureigenthum* 514—532. lapjaira.

³⁾ »Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.« így tartalmazzak ezt a justinianusi digesták. — Ugyaníly értelemben nyilatkozik Taparelli »Naturrecht« I. 402. pont, 164. 1.

Mi is a foglalás tulajdonképen? Nem egyéb, mint az abstract tulajdonjognak concret tulajdonná való változtatása. S ha ezen ősi jogot még nem köti senki más embernek szerzett joga, mi akadályozhatja meg az ember természetes jogának tényleges érvényesítését?

Meg kell azonban magyaráznunk, mily emberi cselekvést kell az elfoglalás alatt értenünk, mert ha ez meg nem határoztatik, jogos volna valaki pusztán akarathatvánítással a földi javak legnagyobb részét magának lefoglalni! Azt mondjuk: Hogy a még szabad földi vagyon valaki által elfoglaltnak tekintet-hessék, *szükséges, hogy az illető, legyen az akár physikai, akár erkölcsi személy, külső, szabad cselekedettel és világos jelek által, physikailag, vagy legalább jelképileg, s ha nem is közvetlen, de mégis a távoli hasznavehetőség korlátain belül, kerítse tényleg hatalmába az illető dolgot, figyelve a jogok összeütközésére.*¹⁾

Ezen jelek különbözők lehetnek a dolgok természete szerint. Pl. a gyümölcs eltulajdoníttatik a letépés, leszakítás által, az állat, — ha megöletik pl. vadászaton, sőt nem egyszer elégséges maga a szó, vagy irat. Változnak e jelek *hatályaik* szerint is, pl. kezdetben közönségesebb és kevesebb jellel lehetett valakinek egy külső dolgot magáévá tenni, később, mikor már az emberek szaporodtak és az érdekek kezdtek összeütközni, — nagyobb, határozottabb jelekkel.

Ezen elmélet a ratio naturális, a józan természetes ész közvetlen következménye, azért ez a legáltalánosabb és keresztény szempontból is legelfo-

¹⁾ Rosetti 386. 1.

gadottabb. Kiváltképen a XIII századi scholaslikusoknál volt ez közös vélemény.

A foglalás nem sérti senkinek a jógái, nem a következő nemzedékekét sem, mert akkor sohasem lehetne az ősjogokat megvalósítani az attól való félelemben, hogy ez netalán a jövő nemzedékeknek karjára fog lenni! De vajjon hogyan is lehet egy még csak jövő, vagy jöhető új nemzedéknek való-ságos jogairól beszélni!¹⁾

Ha ennyire aggódok akarunk lenni, akkor semmi-féle jogi cselekményt nem hajthatnánk végre, mint-hogy ez által az utódok szabadsága és rendelkezési joga legtöbbször korlátoztatok.

Ezek után, minthogy lételünkben a cselekvés bizonyos érvényre juttatását hangoztattuk, a foglalási elméletet ilykép önthetjük szavakba: *A tulajdonnak első eredete a sajátképi, vagy átvitt értelemben vett munka által érvényesülő foglalásból származtatandó.*²⁾

Felhozzák sokan, pl. Laveleye,³⁾ Ahrens⁴⁾ a foglalás elmélete ellen, azt a nehézséget, miszerint az ocupatio elmélete jól megállhat ugyan oly dolgoknál, melyek *tényleg* elfoglalhatók, pl. a lelőtt vad, — de leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik, ha a földtulajdonra, a talajra alkalmazzuk, mert úgymondanak, akkor egy ember a föld nagy részét elfoglalhatná és így más embereket jogaikban megrövidítene. — Azonban mit értünk a tulajdon alatt?

»A tulajdon nem egyéb, mint a személynek a *szükségletek kielégítése* által nyújtott uralma a dolgok

¹⁾ Hitze Capital etc. 105 l.

²⁾ Rosetti i. m. 384. l.

³⁾ I. m. 516. l.

⁴⁾ I. m.

felett« mondja Weiss.¹⁾ Alap tehát a »szükségletek kielégítése« — vajjon igényel-e ez végtelen foglalást? És az elfoglalás *külső* tény által jön létre, ideális, eszmei elfoglalásnak nincs ily eredménye. Már pedig valóságos elfoglalás egy ember által fölötté nagy területen nem eszközölhető, erre nem elég az ember ereje! Továbbá végtelen nagy földterületet egy ember képtelen kihasználni, »szükségleteinek kielégítésére« távolról sem lehet neki hasznavehető, s azért a jog anyagát nála nem képezhetné. Aztán az ember társadalmi lény, szerel másokkal együtt élni, mint ilyen nem is kivan oly szerfölött nagy területet, — nagyon alaptalan tehát az ellenvetőknek félelme e tekintetben is.²⁾

Különben is a személynek foglalási képessége korlátoztatik az által is, hogy a foglalás akarat-képességet tételez fel, akinél ez hiányzik, az semmi természetes tulajdont nem szerezhethet. Másrészt a *helyes* idő-viszonyok nagyon is határt szabnak neki, mert az ember véges lény, működésének korlátot vet az élet rövidege, a halál; ismét akadályozzák őt a helyi viszonyok, mert tudva levő, hogy az ember a dolgok fölött csak akkor képes rendelkezni, ha azok *közéleben* vannak.

Végre a történelem is alaptalannak mutatja ellemneink aggodalmát, mert tény az, hogy a földterület, melyet valamely nép elfoglalt, mindig arányban maradt magának a népnek mennyiségével!

Sőt azon állapot, míg a foglalás alkalmazható, nem is nagyon sokáig tart, hamar szaporodik az emberiség és így egyik ember a másiknak útját állja;

¹⁾ Zur Lehre vom Eigenthum

²⁾ Rosetti i. m. 381 l.

nemsokára szerveztetik a rendszeres társadalom, hol a positiv jog is sokszoros korlátokat szab az egyéni akarat érvényesítése elé!

Ahrens¹⁾ azon ellenvetése, hogy ezen elmélet összetéveszti a tulajdon *történelmi* eredetét, azon *joggal*, melyen a foglalás történt, nincs ellenünk, mert amidőn mi a foglalási elméletet a tulajdon ősz címének vesszük, ezzel nem akarjuk kizárni azt, hogy a külső szerzési cím benső ősjogot feltételez, hiszen hangoztatjuk, miszerint a tulajdon abstract joga volt az embereknek a foglalás előtt, és e jog nem a foglalás által keletkezett, hanem ennek közvetítésével csak megvalósított!

Sem az nem áll, hogy akkor voltaképen az erőszak alapítja meg a tulajdont! Az erőszak jogot mi szerintünk sem adhat, minthogy épen másoknak szerzett jogát sérti meg; de tagadjuk, hogy erőszakról lehetne ott szó, ahol senki joga sem sértetik! Már pedig mi a foglalást ily dolgokra érijük! Igaza van Ahrensnek, hogy az egyes ember jogainak ott van a határa, ahol a társadalomban élő, ő hozzája hasonló, s vele egyenlő embertársaknak jogai kezdődnek, de ez nincs a foglalási elmélet ellen, inert mi a fenti elméletben más emberek jogait tiszteletben tartandóknak jelentettük ki!

A foglalás elméletét Laveleye is tagadja, hogyan állíthatja mégis, hogy a föld soha sem tekintetett az¹ emberek által »res nullius«-nak?²⁾ Hiszen ha nem volt »res nullius«, akkor »valaki é« volt, de ennek birtokába az illető bizonyára nem munkája és örök-

¹⁾ I. m. 248. 1.

²⁾ »Vor allem wird der Boden — wie die Geschichte beweist (?) — von den Menschen *niemals* als »res nullius« betrachtet«, i. m. 515. 1.

ség által, hanem csak foglalással juthatott! S ha Laveleye szerint a kezdetben létező kevés ember már elfoglalta az egész földet, akkor rie ő tegye nekünk azt az ellenvetést, hogy a foglalás által végtelen nagy terület juthatna egy ember birtokába! — vagy ha teszi, fejtsse is meg miképen? — Mi tagadjuk ezt

6. §. Az örökösödés.

Midón a communisták tagadják a családi tulajdon jogosságát, tagadják egyszersmind az örökösödés jogát is. E jog a család fogalmán alapul, amelynek fenállásához a tulajdon nélkülözhetetlenül szükséges, mint máshol jeleztük.

A halállal megszűnik az akarat és a személyiség ereje, mely a tulajdont addig összetartotta, s lesz uratlan jószág, marad tulajdonos nélkül. Ez esetben háromféle eljárás volna lehetséges: 1) Hogy az ily jószág annak válnék birtokává, aki először elfoglalja, ez azonban a legnagyobb rendetlenségekre vezetne és a hitelezők jogát esetleg nagyon sértené, kik ez által megkárosíttatnának. 2) Hogy az állam foglalná el. Igaz, hogy ekként a rend elérné, de ezen eljárás megszüntetné ismét a takarékoságra való törekvést és azon vágyat, hogy minél nagyobb vagyon hagyassék hátra. Ez pedig épen a társadalom karjával járna. Kellett tehát oly módozatot kitalálni, amely amint egyrészt a rendet biztosítaná, úgy másrészt megfeleljen a szerzési váagnak, szolgáljon a takarékoság öregbítésére és esetleg a hitelezők érdekei is megóvassanak. Ezen természetes alapon ismerte el az általános népjog 3) az örökösödést. A népek természetes józansága nyilatkozik tehát abban,

midőn az örökösödés törvényei általánosan alkalmazásba vették.¹⁾

Amint a családi vagyon egységes kötelékét alkotja a családnak, akként az örökösödés a család folytatatólagos fenmaradásának nélkülözhetetlen támasza és föltétele. Ezen örökagyás azon természetes érzésen alapul, mely szerint a család az egyént születésétől fogva fentartja, ez amannak segélyével és annak igénybevételével felnövekedik, onnan nyeri első elemeit további éjeiének, — mell ő tehát, hogy amit ő érette tett a család a vagyon által, ő is tegye másokért, kik nem idegenek, hanem egy test és vér ő vele!²⁾

Mily áldásthozó az összes társadalomra nézve az, hogy a szülők gyakran a legszükségesebbet megvonják maguktól, csakhogy gyermekeiknek szép vagyont hagyjanak hátra! Már ezen egy érv elegendő volna az örökösödési intézmény fenlrlására.³⁾

Az örökagyás nem egyéb, mint a vagyonnak a gyermekek részére való odaajándékozása, s e szerint ugyanazon törvények szerint ítélendő meg, mint a magántulajdon általában.

Amint erre nézve kimutattak, hogy nem ugyan természetjogi intézmény, hanem *quasi* természetjogi, akként az örökösödésre is azt mondjuk, hogy csak» *közvetve* és nem közvetlenül alapul a természetjogon. Csak következik ebből és természetjognak csak oly érlelemben nevezhetjük, hogy ez az örökösödés behozatalát *a bűnbeesett emberiség adott körülményei kö-*

¹⁾ Ferdinand Walter: Naturrecht und Politik, Bonn, 1863. 173. 1. Von der Vererbung.

²⁾ Linsenmann Theol. mor. 672. 1.

³⁾ Böven olvashatni erről Trendelenburg Naturrechtjében. Ugyan ezen alapon védi az örökösödés jogát a Rottek féle Staats Lexicon isb — »Eigenthum« czím alatt.

zött helyesli és megszenteli, — ép úgy, mint ezt a magántulajdonról mondtuk. Rendes természeti állapotban a természettörvény csak arra kötelezné a szülőket, hogy gyermekeik szükséges fenmaradásáról bármely úton gondoskodjanak, — de ez még nem maga az öröklési jog! Az öröklést úgy kell tekintenünk, mint a magántulajdon első behozatalának folytonos megújítását, és ugyanannak minden későbbi időkre való folytatását. — Isten a természeti és positiv törvény által megszentelte a magántulajdont, ép úgy, ugyanazon törvények által, megszenteli annak az utódokra való áthagyornányozását is!

Hogy a magántulajdon behozatott, — ez természetes dolog ugyan, de nem egyéb mint történeti tény; midőn azonban már behozatott, Isten veszi ótalma alá és a polgári törvények is megvédelmezik! így vagyunk az örökösödéssel is. Ha már az örökösödés behozatott, annak megsértését a természetjog tilalmazza, s ugyanezen *természetjogon* köteleztetik az örökös mindazon szolgálmányokat teljesíteni, melyek az örökölt vagyonnal bármiként is össze vannak kapcsolva. Minden vagyon terhelve van a társadalom érdekében bizonyos szolgálmányokkal! A társadalom, továbbá az egyesek és ezek magánvagyon! összesen véve egy nagy egésznek képeznek, teljes viszonyossággal, egymás iránt való benső lekötöttséggel. Amint a társadalom az egyesek jólétét van hivatva előmozdítani, akként az egyesek nemcsak személyi, hanem dologi, vagyonbeli tartozással is le vannak kötve az összesség, a társadalom iránt. Alább fogjuk tárgyalni, miszerint a tulajdonnak egyéni jellege mellett társadalmi feladata is van, E szempontból hangoztatjuk, miszerint a magánvagyon tulajdonosai kötelezettségekkel bírnak az összesség érdekében is, melyeket ha

polgári kötelmeiknek meg akarnak felelni, teljesíteni tartoznak. E szerint az ily öröklött vagyon nem is adatik tulajdonképen *ingyen*, hanem bizonyos ellenszolgáltatok fejében! Ezen igazság nem hangoztatható elégszer a mai korban, midőn épen az képezi a legszűrőbb szálkát a kommunisták és újítók szemeiben, hogy az illető »ingyen« jut a vagyon birtokába.¹⁾

Ezen álláspontot fogadta el a római jog is, melyet pedig a legtöbb jogi intézménynél méltán tekinthetünk bevégzett minta gyanánt. »Haeres et defunctus habentur pro una persona« tartja ez, vagyis az elhunyt kötelezettségeit átveszi az örökös. A kánonjog is e szempontból tekinti az öröklőt az elhunyttal egy személynek.

S maga a társadalom fönnállása nem követeli-e, hogy az egyszer létrejött kötelezettségek jogi folytonossága minden nemzetségeken és minden időközön keresztül sértetlenül fentartassék? Már pedig az öröklési jog ehhez lényegesen hozzájárul, aki tehát az öröklés ellen föllép, — az közvetve magán a társadalmon üt halálos sebet!

Ez a körülmény képezi a leghatalmasabb érvet az örökösödés állandó fentartása mellett!

Hiába mondják elleneink: A világ az élőké, senki sem teheti azt, hogy vagyonát halál után elajándékozza!

Ezt nem is tette az örökhagyó! Ő életében ajándékozott, csakhogy az ajándék egy ideig vissza volt tartva. Az örökhagyó halálával azonban kialusznak az ő szükségletei, előjogai és ekkor az ajándékozás — mely előbb meg volt kötve — teljes érvénybe lép! Igaz, nem tagadhatjuk, hogy a végrendelkezés oly

¹⁾ Weiss: Apologie etc. IV. 386. 1.

cselekményt rejt magában, melynek kihatása túlterjed az illető földi életén, azonban ez nemcsak a végrendeletnél van meg, hanem a legtöbb emberi cselekedetnél! Aki tehát ezen okból az örökösödést eltörölni kívánná, annak tagadnia kellene azt is, hogy lehet szerződéseket kötni, alapítványokat, rendelkezéseket tenni a halál után is kiható érvénnyel.¹⁾

Az örökösödés tehát, ha végrendelet tételik nem egyéb, mint ajándékozás az életben, s mint ilyen tartozik a személyi jogok közé.²⁾

Ha végrendelet nem tételik, akkor érvényesül azon természeterkölcsi egység, mely a családot egybe-kapcsolja. Az apa gyermekeiben természetileg és szellemileg tovább él, vagyonára átültette az ő személyiségének jellegét, amint tehát az apa személyisége nem vesz el teljesen, hanem fönmarad az ő fiaiban, akik ő neki mintegy kiömlése és tovább terjedése, úgy kell, hogy az ő vagyona is átmenjen gyermekeire, akik az ő személyiségének folytatólagos képviselői.³⁾

A szeretet, mint természetes érzés, a természet-törvény legjobb magyarázója! És vajjon nem azért iparkodik-e minden apa és anya, hogy gyermekeinek hátra hagyhassa vagyonát?

Már csupa ez a körülmény önmagában, hogy az örökhatóság szaporítja és tökéletesíti a *munkakedvet*, elegendő⁴⁾ érvül szolgálna az örökösödés érvényben tartása mellett! Úgy teremtette Isten az embert, hogy gyermekét szeresse és viszont a gyermeknek természetes igénye van az apa és az anya

¹⁾ Hitze Capital 131 1.

²⁾ V. ö. Thiers. Ueber das Eigenth. IX. Capitel: lieber die Erbschaft, 37. 1.

³⁾ P. Mathaei Liberatorc — Soc. Jesu — Institutiones ethicae ét juris naturae. Editio septima, Prati 1880. 179. 1.

⁴⁾ Thiers 40. 1.

szeretetére. E természeti hajlamot semmiféle törvény sem képes meggátolni. Ha eltiltatik az örökhagyás, akkor a szülő ingóvá teszi vagyonát, s annak árát életében oda adja gyermekeinek. Ekként a törvény, mely ellenkezett a természettel, — ki van játszva, meg van semmisítve!

A család természet-erkölcsi, collectiv személyiség, azért a családok tulajdonát a legtöbb nép úgy fogja fel, mint a család közös tulajdonát, s mi természetesebb, mint az, hogy ha a család feloszlik, — a családtagok osztozkodzanak a vagyon fölött! Csak kevés despotikus afrikai néger-államban fordul elő az az eset hogy a despota öröklí a családok vágyó-
nait, — de ezen eljárás a család fogalmának *fél-
nem ismerésén* alapul! A szabad végrendelkezési jog a tulajdon lényegétől elválaszthatatlan valami, ¹⁾ mondja Fichte.

E mellett azonban mégis meg kell végül jegyez-
nünk, miszerint az örökösödést nem szabad azon szempontból védelmezni, mintha a vagyon a tulaj-
donosnak *föltétlen* rendelkezése alatt állana, mert e rendelkezés sokféleképen korlátoztatik és a közjólét tekintetében korlátozandó is! Nem kell az öröklési jogot pusztán magánjogi intézménynek tekinteni, ellenkezőleg ennek is, mint a tulajdonnak általában, — amint erről még alább szólni fogunk, — magán jellege mellett még társadalmi jellege is van! E jelleg épen az, mely amint egyrészt a tulajdon fölött való föltétlen rendelkezést korlátozza, úgy másrészt az örökösödést szükségessé teszi és annak állandó fön-
maradását követeli!

¹⁾ Die Testirfreiheit . . . ist »vorn Wesen des Eigenthums unah-
tremiliches Hecht.« System der Ethik. II. Bänd II. Abtheilung. 194. 1.

A népjog csak ezen elveket juttatta elismerésre, midőn az örökagyást általánosan elfogadta, és magán, — valamint társadalmi szempontból teljesen körülírta és körvonalozta.¹⁾

7. §. *A munka keresztény szempontból.*

A munka oly természetes az embernél, mint a röpülés a madárnál²⁾ és a tisztességes ember nem veti azt el magától, ő szégyenlene mások terhére lenni!

A szabadság érzése, mely legbensőbb sajátsága az embernek, — összeesik a munkára való törekvéssel, hogy munkája által függetlenségét kivívja és biztosítsa. Azért az emberi méltóságot nem nyomhalta el jobban a római társadalom és az ember rendeltetését nem ismerhette félre jobban, mint a midőn kimondotta, hogy a munka lealacsonyítja az embert. Krisztus urunk születése előtt a munka szégyen volt!³⁾ Csak rabszolgák végezhatték azt, mint szabad emberhez illetlen cselekményt!

A kereszténység érdeme az, hogy a munkát megneemesítette. Szerinte nemcsak azért kell dolgoznunk, mert az élet fentartására szükséges, hanem azért is, mert a bűnöktől visszatart, lélekben fölemel!

Dolgozzál te is, úgymond, miként az Úr dolgozott a világteremtésén, miként az Istenfia nem szégyelte a munkát, hanem nevelő atyjával, sz. Józseffel az ácsműhelyben dolgozott! Dolgozzál, mert a munka téged megneemesít, önállóságot ad, Isten képét benned megdicsőíti! Dolgozzál, mert a munka neked érdemül

¹⁾Veiss: Apologie etc.:388-89. 1.

²⁾Jób könyve 5, 7.

³⁾Cic. de offic. I. 42.

tulajdoníttatik az örök életre, hol jutalmadat elve-
ended!

Íme ekként kötötte össze a kereszténység a testi fáradságot, melytől az ember visszariad, ennek legfőbb, ideiglenes és örökké tartó érdekeivel, — adhatott volna-e ennél nagyobb buzdítást a munkára? Nem lett-e a kereszténység már csak ezért is az emberiség legnagyobb jóltevője? Hiszen munka által szereztetik meg minden eszköz a lét fentartására! A természet nyers terményei az evangélium szellemében végzett munka által érdemszerzőleg fordíllatnak át a szükségletek fedezésére.

De vajjon miért gyötrő a munka, ha a létre okvetetlenül szükséges? . . . Erre a bölcsész hiába keresi a feleletet, — előtte az megfejthetetlen titok, vagy legalább is a teremtés valóságos hibája! De a kereszténység megfejti a társadalmi összélet ezen alapkérdését, — s oda mutat a paradicsom őslakóira, a bűnbeesésre Orczádnak verejtékével eszed kenyeredet, — szólott az Úr, s ezen ígéknek meg kell valósulniok!

A communisták nem ismerik ezt, — s azt gondolják, hogy a munka csak eddig volt gyötrelem, csupán azért, mert a társadalom rosszul van szervezve!

Élvezetté kell tenni a munkát, — mondják nagy tudatlansággal! De vajjon lehet-e az átkot, mely az emberiségre nehezedik, — tudomásul nem venni? Vajjon képesek-e ők az emberiség e nagy terhén könnyíteni, — ha nem ismerik a baj okát, a fájdalom forrását? Nem és soha nem!

S a kereszténység itt is megtette, amit tehetett! Ő ismerte a munka terességének valódi okát, tudta, hogy azt megszüntetni nem lehet, de kezében volt

az eszköz is *lelki* úton, a vallás hatalma által a munka nehéz izzadság cseppjeit örömkönnnyűkké változtatni! Elfogadta a munkát *bűnbánat* fejében, elégtételül a múlt vétkeiért, s kezességül a jövő boldogságára! így emelte föl azt az erkölcsi tökéletesedés magasztos eszközévé!

A kereszténység megtehetette ezt, mert benne ugyanazon isteni erő lakozik, mely az emberi természetet alkotta, s mint az Úr hatalmas a kövekből is feltámasztani Ábrahám fiait, úgy hozta ki a keresztény katolikus egyház is a rosszból a jót, s változtatta az átkot — áldássá.

Nem az képezi az óriási terhet, mely a szegénység vállaira nehezedik, hogy dolgoznia kell, hogy küzdenie kell a létért, hanem az, hogy félre isineri a munka erkölcsi értékét!

A most uralkodó nézet szerint mi a munka célja? — egyedül a nyereség, a kereset! S vajjon, ha a munkást ily tanokkal félrevezetik, nem természetes-e, hogy elkeseredik, ha látja, miszerint ő munkája daczára sem nyerhet korántsem annyit, mint a tőkepénzes karba tett kezekkel?

Igen, dolgoznia kell az embernek, hogy megélhessen, de nem *egyedül* azért! Dolgoznia kell, hogy bűneiért vezekelve eleget tegyen, hogy túlcsapongó rossz természetét megzabolázza, hogy az önuralom erejét elsajátíthassa, amelyen minden szellemi és erkölcsi tökéletesség alapul. Abnega temetipsum, tagadd meg tenmagadat!

Ha így fogjuk fel a munkát, akkor nyeri ez a legnagyobb társadalmi jelentőséget! . . .¹⁾

¹⁾ Aki bővebben akar erről olvadni, utaljuk SEDA ERNŐNEK A »TÁJÉKOZÓ« 1880-ik ÉVFOLYAMÁBAN MEGJELENT CZIKKÉRE: »A MUNKA«-RÓL, A MELYNEK *társadalmi jelentőségeiül* jelesen értekezik.

De a kereszténység nemcsak a munkát nemesítette meg, hanem a *munkásnak* is visszaadta emberi méltóságát! Aristoteles úgy nyilatkozik, hogy a rabszolgáknak, kik a munkát teljesítették, nincs emberi méltóságuk, *ők csak lélekkel és belátással bíró szerszámok!* A régi munkásnép, a rabszolga, családot sem alapíthatott, — ellenben a keresztény munkás családja szentély, hol béke és megelégedés honol, hol megőrizlelik minden kicsapongásoktól! A keresztény munkás akárhányszor boldogabb, mint a henye úr és e boldogságot sokan joggal megirigyelhetik tőle azok közül, akik a földi javak bőségében fuldadoznak! Miért nincs az a derült kedély a modern munkásoknál, amely az igazi vallásos munkást jellemzi? — mert elvették tőle hitét, a vallás vigaszát!

A kereszténység jól befolyásolja a munkást, mert ad neki egy napol, a vasárnapot lelki üdülésre és testi nyugalomra, hogy a következő héten újult erővel dolgozhassák.

Végre a munkaadót lelkiismereti törvényeivel korlátozza, nehogy kedvezőbb helyzetével visszaélve, a munkást kizsákmányolja.¹⁾

S a kereszténység szerint minden ember köteles dolgozni! Egynek sincs joga mások rovására élni. Épen az képezi főbaját a mai társadalomnak, hogy csak bizonyos rendű emberek vannak munkára kárhóztatva! Dolgozzék mindenki, ez alapítja meg a társadalmi jólétet, ettől függ a világ újjáalakítása!²⁾

Nem szabad azonban az összes emberiséget egy

¹⁾ Bremscheid idézett mű 114— 115. 1.

²⁾ Weiss: Apologie IV. 390. 1. Szerinte éhben rejtik a socialis kérdés megoldása

nagy műhelybe szorítani akarni, hogy ott mindenki egyaránt dolgozzék! Szükséges, hogy osztályok legyenek a társadalomban, melyek mindegyike sajátlagos jelleggel birjon és a neki megfelelő társadalmi munkát teljesítse! XIV. Lajos francia király akkor mérte a legnagyobb csapást az európai társadalomra, midőn a nemességet, mint külön osztályt, eltörülte! Nagy tévedés a munkásoktól az, hogy az *miya* </i munkát tudják csak becsülni, a szellemit pedig számításba sem veszik. Az emberiség történelme mutatja, hogy anyagi téren is az a nemzet érte el a legnagyobb virágzást, melynél a tudományok jobban ápolottak! Ki tudná megmondani, mennyit használtak az emberiségnek az új felfedezések és találmányok? Columbus felfedezte Amerikát, mert az irányítót használhatta! Egyik társadalmi osztály így, a másik másképp teljesítse a társadalmi munkát, egyik anyagi, másik szellemi munkával foglalkozzék, csak így lesz a társadalom közös célja előmozdítva. A koldus is akarjon dolgozni úgy ahogy tud, imádkozzék a közjólétért! Nem kell azt gondolni, hogy csak az hasznos a társadalomra, amit kézzel meg lehet fogni és mértékkel meghatározni! A koldus több hasznot hajthat a társadalomnak imája által, mint gyakran tehetetlen kézi munkája által! De dolgoznia minden embernek kell! Aki dolgozni nem akar, az ne is egyék — mondja az apostol. Ha valaki gazdagnak született, vagy örökség és ajándék által nagy vagyonra tett szert, dolgoznia még is kell, s erkölcsileg kötelezve van bármily téren a társadalomnak ellenszolgálatot teljesíteni.¹⁾ így fogja fel a munkát a kereszténység!

¹⁾ Weis: i. m. IV. 358—65. 1.

8. §. *A munka joga.*

Miután a magántulajdon jogosságát és szükségességét, amennyire tőlünk telt, kimutattak, külön figyelmet kell fordítanunk azokra, akiknek nincs tulajdonuk, akik modern szólásmód szerint *fölöslegesen* születtek! Értjük itt a szegény munkásokat, akiknek nincs egyéb birtokuk, mint két kezük, amelyekkel dolgozhatnak ugyan, de nincs semmi eszközük a termelésre. Vajjon ezek jogosan követelik e, hogy ők is létezhessenek, vagy jobb nekik a semmiségbe visszاسülyedniök, honnan későn jöttek elő, akkor, midőn már a földön nincsen számukra kihagyva birtok, s a természet nagy terített asztala mellett a székek már mind el vannak foglalva!¹⁾

1848-ban, midőn az előző század forradalmi eszméi új erővel és szélesebb körben, mint az előtt, lábra kaptak, a francia törvényhozó-testületben éles szóharcz keletkezett a fölött, amit a munkások rendszeren a »munka joga« czímmel illetnek.

A munkások u. i. azon elvből kiindulva, hogy minden embernek van joga létezni, követelték, hogy a társadalom lássa őket el munkával, s különösen, hogy az állam köteles munkát adni annak, aki nála bejelenti, hogy akar dolgozni és nincs munkája.

Midőn a munkások a munkára való jogot hangoztatják, részben igazuk van, részben nincs. Ha úgy vesszük a munka jogát, mely a revolutio kedves jelszava lett, hogy minden embernek joga van arra, miszerint neki élete fentartása végett általában munka adassék, — ez teljesen jogos követelés, sőt még *hozzá* tehetjük azt is, hogy társadalmilag becsületes eljárás,

¹⁾ Weiss: Apologie IV. 376. 1.; Hitzte Capital etc. 146. 1.

mert ők nem ingyen akarják az élvezetet, — mint az elpuhult római munkások, — hanem önnön munkájukkal akarják azt kiérdemelni. Szerintünk is a magántulajdon nem gátolhat meg senkit azon természetes követelésében, hogy élni joga van! Hiszen élni nagyobb jog, mint gazdagon, gondtalanul élni!¹⁾

Azonban a lázongó munkások nem ily értelemben követelték a munka jogát elismerni. Ők azt kívánták, hogy a munkajoga czímén a munka *teljes* jövedelme biztosíttassék nekik; ez az ami túlságos követelés, amit a francia parlament 1848. szept. 14-én leszavazott, s amit mi sem fogadhatunk el! Ez a pont az, ahol a keresztény nézet és felfogás elválik a forradalmitól.

Két végletet kell itt megkülönböztetnünk. A követelés *alsó határa* az, hogy a munka jogos, mert az élet fentartandó, *felső határa* pedig oda szögellik ki, hogy a teljes jövedelem a munkáé legyen.

Kétségtelen, hogy a munkásnak személyi joga és emberi méltósága megköveteli, miszerint a munka jövedelmében oly mértékben részesíttessék, hogy teherhordó állattá ne legyen, hanem jusson neki ideje üdülésre is; — de viszont a tőkének is meg kell adni a maga jutalékát, minthogy a tőkepénzes, a gyáros esélynek teszi ki azt a tőkét, melyet a munkába befektet, tőke nélkül pedig, mely anyagot szolgáltat a munkára, maga a munka sem volna lehetséges!

A *közép út* tehát a helyes a fenti két véglet között. Nem szabad se a munkának a tőkét, se a tőkének a munkát elnyomnia! Túlzás mindakettő: akár a munka despotismusa, akár a tőke anarchiája! A munkás és birtokos osztály, mint két egyenlő hatalom

¹⁾ Hitze, Capital 148. L

álljon egymás mellett a társadalom belsejében, amannak joga legyen magát a »kizsákmányoltatás« ellen megvédelmezni, emez tiltassék le amannak erőszakos megfosztásától.

Nem túlságos követelés a munkásoktól, hogy nekik is legyen joguk magukat, mint külön osztály! szervezni és az államban politikai munkás-pártot alakítani,¹⁾ de viszont a munkaadó osztálynak is megvannak a maga jogai, amelyek tekintetbe veendőek! Hasztalan iparkodik azonban a liberalizmus ezt a kérdést megoldani! Ő választotta szét az embereket ellenséges osztályokra, — összehozni ismét képtelen őket!

Ezt a kereszténység képes csupán keresztülvinni, nem a rideg concurrentia, melyet a liberalizmus képvisel. A verseny szükséges, hogy a termelés, a munka tökéletesíttessék, hogy a vevők kizsákmányoltatásának eleje vétessek, de csak addig, és oly fokban, míg az szívtelen életküzdelemmé, s a gyengébbeknek az erősebbek által való elnyomásává nem fajul. Ezt a mérsékletet a keresztény vallás adja meg. Csak ez tudja a munkaadó kemény szívét meglágyítani, hogy ne legyen egykedvű a munkásnak amúgy is nyomasztó sorsa iránt, hanem annak jólétéről gondoskodni erkölcsi és szeretetbeli kötelességének ismerje! Az újkor ép oly pogányul gondolkozik e tekintetben, mint a Krisztus előtt volt emberek, — csoda-e, ha ily módon a lassanként és nagy nehézen eltörült régi rabszolgaság helyébe egy borzasztóbb és embertelenebb új rabszolgaság, a fehérek szolgasága lépett?!

Viszont a munkásokat kellő alárendelt helyzet-

¹⁾ Hitze, Capital etc. 153.

ben tartja, midőn sz. Pál Apostollal figyelmezteti őket, hogy »uraiknak engedelmessé legyenek, mindenben kedvöket keressék, . . . mindenben teljes hűséget mutassanak, hogy a mi üdvözítő Istenünk tanításának dízére váljanak.«¹⁾

— Visszatérve a munkások azon követelésére, hogy az állam tartsa el őket munkával, ezt teljesen képtelenségnek kell mondanunk!

Ellenkezik ez a társadalom *céljával*. Midőn az emberek társadalmi kötelembe léptek egymással, korántsem oly célból tették azt, hogy egyik a másiknak köteles legyen munkát adni, hanem azért, hogy egymás kölcsönös védelme alatt dolgozzanak, közösen segítsenek egymáson, ha egyik-másik a munkában fáradságtól, betegségtől, vagy öregségtől ellankadva összeesik! — A magányban könnyen elveszne az ember, mert nem volna, ki őt fölsegítse!

Ily értelemben nem lehet elfogadni a munkajogát, mert:

1. Mi ezen követelésnek az alapja? Nem képezheti ezt valamely *szerződés* a társadalom alakulásakor, — ilyen szerződésről senki sem tud! A dolgok természetéből sem következik, mert igaz ugyan, hogy mindenkinek joga van létezni és így joga van azon eszközökhöz is, melyek az élei fentartására szükségesek, azonban a társadalomtól nem lehet kívánni, hogy ő gondoskodjék egyenként minden emberről! A társadalom betölti hivatását akkor, ha nagyobb szükség bekövetkezésének idejére gondoskodik élelmi szerekről, s általában a polgárok összjólétét minél jobban előmozdítja, de az önfentartás

¹⁾ Titushoz írt levél 2, 9-10.

mégis csak egyedi valami, a társadalom nem lehel felelős kinek-kinek egyenkénti fenmaradásáért!

2. Ha a munkás tudná, hogy az esetben, ha megszorul, fog kapni munkát, neki joga volna erre: e tudat henyeségre, gondatlanságra biztatná őt, s így nemhogy jobblét virradna a munkásokra, hanem tömeges nyomor!¹⁾

Az ily rendszer lerontaná a gazdagokban a szeretetet, a szegényekben pedig a hálát, s így eltörültetnék ugyan a »szégyenletes alamizsna«, de egyúttal az emberiség e két legszebb erénye kihalásra volna kényszerítve.

Azonban honnan adna munkát az állam? Ő maga ezt nem győzné, csakis a gazdagok szerfölötti megadóztatásával, mely azonban nem volna egyéb, mint a másik véglet, vagyis a gazdagoknak a szegények által való kizsákmányoltatása, közvetve pedig a magántulajdon eltörlése! És aztán kinek, milyen munkát fogna adni az állam? kérdés rendelkezik-e olyannal, mint amilyent a munkás kér! Melyiknek adja a terhebb, a hitványabb munkát? Talán gyárat állítana? — Eltekintve attól, hogy ebből óriási verseny következne be a magán-vállalkozók és az állam között, mely okvetetlenül az egyik fél bukásával végződne: a történelem eléggé megmutatta, hogy ezen képzelődés lehetetlen, s mindazon képtelenségek bekövetkeznek, melyeket a communismus czáfolatánál a munka elnyomásáról felhoztunk! — 1848-ban, midőn a párisi munkásműhelyek ily czélzattal felállítottak, az lett az eredmény, hogy néhány hét alatt 14 millió 478 ezer frankjába került az államnak százötvenezer hene munkás eltartása, akiknek munka-eredményök

¹⁾ S. Alphonsi theol. mor. II. 304. 1.

alig volt számba vehető. Siettek is a nagyszerű újjátással hamar abban hagyni!¹⁾

És ha a munkás szándékosan oda hagyja meserét, és nem dolgozik neki, mikor a mesternek legnagyobb szüksége van munkás kézre, köteles-e neki akkor az állam munkát adni? Nem volna ez egyéb, mint munkás sztrájkoknak állami védelem alá való helyezése! De vannak szellemi munkások is munka nélkül. Hány orvos, ügyvéd panaszkodik, hogy nincs keresete! Ezeknek az állam szándékosan adna megfelelő munka-teret? Betegségeket, ügyfeleket szerezne? íme mily sorozata a képtelenségeknek!²⁾

Míg a liberalismus átkos versenye uralkodik, hiába iparkodnak a munkások jogaikat érvényesíteni, hasztalanul törekeshnek a törvényhozók a munka igazi jogát körvonalozni, s a munkás és munkaadó közti viszonyt rendezni! Ahol felebaráti szeretet nincs, ott az önzés lép előtérbe, mely minden törvényt ki tud játszani! Egyedül a keresztény felebaráti szeretet nagy törvénye tud a lélek és a szív legbensejébe behatni, hová el nem érhet a törvény szigora, a rendőr fenyítő keze! Hívjuk segítségül a kereszténységet, az 'majd fel fogja találni azt a vékony fonalat, mely a munkás jogát a munkaadó jogától elkülöníti; ő szeretetet önt ennek szívébe, amazéba pedig alázatosságot és ha e két erény egymással találkozik, nem lesz többé szükséges a munka jogát feszegetni!

9. §. *A tulajdon egyéni jelleg mellett társadalmi jelleggel is bír, azért a magántulajdon korlátozandó.*

A pauperismus kérdésének tárgyalásánál³⁾ rámu-

¹⁾ Weiss, Apologie etc. IV. 379. 1.

²⁾ Thiers, i. m. 183-85. 1.

³⁾ Lásd fönnebb 50-55. lapokon.

tattunk azon bajokra, melyek a vagyon aránytalan megosztódásával járnak, főként akkor, ha a tőke urai önzésükben szeretetet és irgalmasságot nem ismerve, a szegény vagyontalan munkásokat kedvezőbb helyzetöknél fogva szívtelenül kizsákmányolják. Hangoztattuk, hogy a túlzott Individualismus ép oly félszegség, mint a communismus! Kell tehát valamely helyes közép útnak lenni, amelyen a jelzett ellentétek barátságosan kiegyenlíttetnek. Ezen utat felfogjuk találni, ha figyelembe vesszük a tulajdonnak *egyéni és társadalmi* jellegét.

Mi is a tulajdon célja? — Nem egyéb, mint az általános jólét! Már most, ha a tulajdon föltétlen rendelkezése alatt hagyatik az egyes embernek, aki — tegyük fel — még *hozzá* szívtelen, önző és a szeretetet nem ismeri, nem lesz-e a tulajdon célja kijátszva, fog-e az tovább is szolgálni az egyetemes közjólét össz-céljaira?

A római jog túllépte a mérséklet határát akkor, midőn a birtokosnak tulajdona fölött oly széles rendelkezési hatalmat adott, hogy azzal nemcsak élhetett, hanem *vissza is élhetett*.*)

A római, — quiriti — jog e lúlsapongása meg is szülte a társadalmi bajokat, s manap e bajok ismétlődnek, minthogy a liberalismus ugyanazon nézeteket általánosította most, mint amelyek a pogány rómaiaknál uralkodtak.

Ezen nézetekkel szemben Fichtévé²⁾ mi el nem

¹⁾ Így határozta meg a tulajdon fogalmát: »Dominium est jus *uteudi et abutendi* re sua, quatenus juris ratio patitur«. E korlát: quatenus juris ratio patitur, nem fejezett ki egyebet, minthogy a tulajdonos nem használhatta fel vagyonát a törvény által tiltott célra és vele mások jogainak csorbitására nem élhetett. Lényegében ugyanezen meghatározást fogadta el a napóleoni »code civil« is. V. ö. Laveleye i. rn. 516. 1.

²⁾ Fichte: System der Ethik, II. ± 70. 1.

fogadhatjuk a tulajdonos *föltétlen* rendelkezési jogát, bármily fülbemászóan hangozzék is ezen elv!

Sietett ugyan a római jog is tiltakozni a vagyonnal való visszaélés ellen, midőn hangoztatta: »Expediit reipublicae, *ne sua re quis male utatur*«, ezzel azonban az általános jogi nézetet meg nem változtathatta, a tiltakozás üres mondás maradi, és soha sem vétetett használatba. —

Értekezésünk folyamán láttuk, miszerint a magán és nyilvános elem kölcsönös viszonyban volt egymással mindig a tulajdon kérdésében, s majd az egyik, majd a másik jutott egymás föltött előtérbe. A tulajdon fentebb említett czélja e két elemnek bizonyos helyes egyesítését követeli. E két elem alapul a tulajdonnak magán és társadalmi jellegén. Az első jelleget megalapítja azon körülmény, mely szerint a tulajdonba a ráfordított munka által a személyiségnek bélyege nyomatik, s amint a physikai, vagy erkölcsi személynél a tagok *belsőleg*, úgy a tulajdon *külsőleg* kapcsolatik össze magával a személylyel, kinek birtokát képezi. E kapcsolat a birtokos és birtokolt tárgy között a szerzés esetleges ténye által keletkezik, olykép, hogy a megszerzett tulajdon a magán, vagy erkölcsi személy jogainak mintegy konkrét anyagává válik, egyedül az ő használatára fordítható és külreható működésének eszközéül szolgál.

Viszont a tulajdon társadalmi jellegű is, mert az emberek természetöknél fogva rendeltetnek társadalmi életre, kell tehát, hogy amint az ember egyéni jellege mellett egyszersmind társadalmi lény is, akként a tulajdon is hasonló jelleggel bírjon, mert ez az emberi életnek anyagi kiegészítője!

Azonföltül a tulajdon társadalmi jellegét bizonyítja az is, hogy a jogok összeütközése esetén,

akárhányszor korlátoztatik a magántulajdonos, így pl. a végső szükségben szenvedőnek természetadta joga van mások egyéni tulajdonából annyit elvenni, amennyivel magán segíthet. E jog semmi másból nem magyarázható meg, mint abból, hogy a tulajdon társadalmi rendeltetéssel is bír, vagyis a mellett, hogy valakinek, mint egyénnek, birtokát képezi, egyszerűs mind másnak is a társadalomban életfentartási eszközül szolgál!*)

Korlátolja a tulajdon fölötti föltétlen intézkedést az is, hogy minden tulajdon bizonyos tekintetben az összemberiség szerzeménye, a nagy polgári társadalom közös munkájának eredménye!

Vajjon a munkás egyedül maga hozza-e létre mindazon eszközöket, melyekkel a munkát megalkotja? Nem másoktól szerzi-e be a nyers anyagot, melyet feldolgoz, a szerszámokat, melyeket használ? Kétségtelen, hogy a társadalmi elem a magántulajdon keletkezésénél lényeges szereppel bír, szükséges tehát, hogy annak felhasználásában is részesüljön, s abból semmi czímen ki ne zárassék!²⁾

Azonban a tulajdonnak *első sorban* mégis egyéni jellege van, s csak *másod sorban* és mellékesen bír társadalmi jelleggel. Kiemeljük ezt mindazon nagyszájú újítókkal szemben, kik a közjólét hangzatos czíme alatt az egyéni tulajdon keretébe bátran betolakodni feljogosítottak vélik magukat!

Következik ez állítás igazsága abból, hogy az ember első sorban egyén, önálló lény, s csak másodsorban társadalmi! Ha ezt tagadni akarnók, akkor el kellene fogadnunk azon félszeg következtetést, mely szerint

¹⁾ Rosetti i. m. 377. 1.

²⁾ V. ö. Mayer Valentin, »Das Eigenthum«, i. m. 11—12. 1.

a tulajdon élvezetében másokat magunk elé volnánk kötelesek helyezni akkor is, ha a tulajdont egyéni, véres verejtékünkkel szereztük is meg! Ez ellenmond az ember természetének, mely pedig a természet-törvény legilletékesebb magyarázója! Hozzáteszszük, hogy az esetben, ha a társadalmi oldalt helyezni előtérbe, megszüntetnénk egy csapással minden magánjogot, aminthogy a communisták tényleg ide is jutottak!¹⁾

Ilyen kettős jellegű lévén a tulajdon, kell, hogy az nyilvános intézménynek tekintessék, s mint ilyen fölött joga legyen az állami hatalomnak bizonyos fokig rendelkezni. A népek természetes érzéke állandóan gyakorlatba is vétette ezt. Találunk a történelemben rendeleteket arra nézve, hogy bizonyos *személyek* a birtoklásból kizárassanak, mint pl. a szerzetesek, zsidók, idegenek; ismét bizonyos *tárgyak* vannak kivéve az egyéni rendelkezés alól: pl. fegyvert nem szabad tartani, mérget tilos árulni stb.; máskor meghatározzatik, hogy bizonyos iparágak csak korlátok között üzhetők, pl. a bányászat, tengeri kereskedés stb.; szabályoztatik az örökhagyó képesség, a talált jószágok birtoklása iránt megszorítások tételnek, fenn áll az elévülés, kisajátítás stb.; mind ez nem egyéb, mint a magántulajdonnak a társadalom érdekében való korlátozása.^{a)}

Túl esik célunkon részletezni azon jogokat, melyek az államnak az egyéni tulajdonnal szemben biztosítaridók,³⁾ csak azt kívánjuk itt még előhozni,

¹⁾ V. ö. Laveleye, i. m., bevezetés XX. 1.; Ahrens i. m. 237. 1.; Rossetti i. m. 379. 1.

²⁾ Weibs, Zur Lehre etc 10 — 11. 1.

³⁾ Böven elősorolja ezeket Weiss Zur L. 21—22. lapokon. V. ö. Rottek: Staats-Lexikon, »Eigenthum« cím alatt.

meddig terjedhet az államnak itt említett intézkedési joga?

Arról van szó, meg van-e az államnak, illetve bármily politikai hatalomnak az a joga, hogy az eddig fenálló kél tulajdonjogi alakzat, a magán- és társadalmi tulajdon közül egyiket, vagy másikat rákényszerítesse alattvalóira, vagy épen, mivel a magántulajdon tényleg fenn áll, van-e joga *vagyonközösséget* behozni!

Arra nézve, mennyire terjedjen ki a tulajdon egyik-másik faja a társadalomban, legyen-e bizonyos faja a vagyonnak, pl. a *telek-tulajdon* a közösség, a társadalom kezében, — lehet vitatkozni. Samter egész határozottan védi, hogy a telek társadalmi tulajdon legyen, s ezt egy külön e célból megírt művében³⁾ bebizonyítani is megkísérelte.

Mi e vitatkozás terén őt nem követhetjük, ez célunktól messze elvezetne.

Ellenben azon kérdés, van-e joga az államnak a *vagyonközösségei* hatóságilag alattvalóira kényszeríteni, már ide tartozik. Mi ezt Ahrenssel²⁾ tagadjuk.

Szerintünk jogellenesen járna el az állam, ha a *vagyonközösséget* be akarná hozni, mert neki nincs joga oly messzeható rendszabályokat igénybe venni, melyek a magántulajdont eltörölni, s egyáltalában a tulajdon intézményében alapbontó változtatásokat volnának hivatva létesíteni. Ezen álláspontunk nem

¹⁾ »*Gesellschaftliches, und Privateigenthum als Grundlage der Socialpolitik*«, Leipzig 1877. 201 lapos mű - Dr. Wagner Adolf, feiburgi tanár »*Die Abschaffung des privaten Grundeigenthums*, Leipzig 1870. A liberális tudós, habár a tulajdonra nézve az u. n. legaltheóriát védi, mégis a telektulajdont privát kezekben kívánja hagyatni. Kiadott nemzetgazdászattanában már kezd ingadozni e tekintetben.

²⁾ *Naturrecht*, 302—303. 1.

tűnhetik fel különösnek azok után, mikéi a magántulajdon »quasi« természetjogi jellegéről máshol elmondottunk. Csak annyit engedünk meg, hogy az államnak van beavatkozási joga a tulajdon kérdésébe!

Tény, hogy a magántulajdon könnyen elfajulhat, s ha útjában gát nem vettetnék, akkor az aránytalan vagyoni különbséggel járó társadalmi bajok csak szaporodnának.

Maga az a körülmény, hogy a termelés (productio) és kereslet mindinkább aránytalanabb lesz, és nagy társadalmi krízisek állanak be, mutatja, hogy a társadalom lassú, önmagában való fejlődésétől orvoslást várni nem lehet. Nem lehet reményleni, hogy azon bajoknak, melyekben szenved, önmaga hozza meg ellenszereit is. Az államnak feladata tehát kutatni oly társadalmi rendszabályok után, melyek által a magántulajdonnal járó rossz következmények kisebbíttetni fognak, ha kiirtani őket nem is lehet. Maga a socialismus, amennyiben erre törekszik, jó szolgálatot tesz a társadalomnak és *ennyiben* dicséretreméltó! Csak azt akarjuk ezzel hangoztatni, hogy nyomasztóan szükséges a józan reformok útjára lépni. De okos mérséklettel kell haladni! A *múltat* figyelembe venni, — de vissza nem kívánni; a *jelent* elviselni és amint lehet megjavítani; a *jövőben* reményleni és azt előkészíteni. Ez a helyes törvénye minden emberi intézménynek, — mondja Lamartin.¹⁾

Szükséges, hogy az államnak e nagy munkájában minden segélyére legyen! Az egyesek *alulról* — az önkénytes társulás által kíséreljék meg ezt a nagy munkát támogatni, amelyre az állam *felülről* fogott

¹⁾ Idézve Ahrens-nél 311. 1.

bele. De az állam ne mellözze *oldala* mellől se az egyházai, ezt a nagy hatalmat, mely a történelemben már megmutatta, mire képes!

Igaz, a keresztény vallásnak, nem közvetlen rendeltelése a társadalom földi jólétének előmozdítása?

Az Üdvözítőtől rendeli egyházi intézmények és parancsok a lelki és a jövő életre irányulnak, — de mégis azon nagy törekvésben, hogy a társadalom megtalálja a válságból kivezető utat, az egyháznak van legnagyobb ereje!

Az evangélium mutatja ki a bűn, munka, szegénység, nyomor és halál eredeti összefüggését. Megismerteti az ínség becsét és üdvhozó erejét, megszenteli a »kereszt követését«, az önmegtagadást; az emberiség nyomorának enyhítésére nem annyira a tudományt választotta, mely felfuvalkodottá lesz, hanem a könyörületes szeretet tetterejét! A szív tévédéit az emberiségben, minthogy a vallástalan bölcselet után ment! Az egyház a szívet képes átalakítani, tehát nála van a leghatalmasabb szer a szívtelenség betegségeinek meggyógyítására!

Mi volt a szegénység a pogány világ-nézetben? Plautus azt mondja: Aki a szegénynek nyomorát adakozásával hosszabbítja, — rosszat tesz vele; Horatius piszkosnak nevezi a szegénységet, Seneca óva int a szegényekkel való érintkezéstől. Quintilián így nyilatkozik: Talán csak nem alacsonyítod le annyira magadat, hogy *undorral* ne taszítsd el magadtól a szegényt?¹⁾ Ugyancsak Seneca beszéli, hogy a rómaiak, ha adtak is a szegénynek valamit, ezt utálattal teltek!

Horatius, Persius, Juvenalis eléggé hangoztatták, hogy a pauperismus ellen az elégedettség, önkorlá-

¹⁾ Idézi Karsch Lollion: »A tízparancsolat és századunk«, 485. 1.

tozás, a természetes szükségletekre való szorítkozás veendő alkalmazásba, — hogy se gazdag, se regény ne legyen többé, — de siket fülekre találtak!

Csak a kereszténység szellemével lépett fel egy világbékítő és kiegyenlítő hatalom! Ez a hatalom a lobbí között abban nyilatkozott, hogy egyeseket és sokakat a magántulajdonról való önkéntes lemondásra lelkesített a szegények és nélkülözők javára, — létre hozta a *szegény-ápolást*. Ennek története legfényesebb bizonyossága az egyház társadalmi hivatásának.

Nekünk e művecske szűk terjedelme nem engedi meg, hogy ebbe mélyebben bele merüljünk, nálunk sokkal avatottabb kezek Írták meg ennek történetét¹⁾; csak rá akartunk mutatni erre, mint az egyház társadalmi hatalmának bizonyítékára. Hasztalan iparkodik az állam önmaga átvenni a szegények gondozását, neki ez nem esik kezére.

Adóztatással nem lehet a szegénység nyomorán enyhíteni! Csak az egyház tud a szívekbe nyúlni, csak ő tanítja meg a szegényt türelemre, a gazdagot könyörrületre! Adják vissza az egyháznak a szegényápolást, nyújtsanak neki szabad kezet és az egyház meg fogja mutatni, hogy ő életre való, hogy tenni akar és tud is az emberiség érdekében. Ép oly szépen, mint hű igazsággal üdvözlé az egyházat egy szellemdús szónok úgy, »mint királynőt a fájdalom messzeterjedő országa fölött.« — A társadalom újjá szervezését a kereszténység fogja keresztül vinni, mely nem sejtett erőt rejt magában a megújulásra!²⁾ Ő örökké új, örökké üde, mert táplálékát fölülről, a menyekből veszi!

¹⁾ Lásd: Dr Ratzinger György: Az egyházi szegény-ápolás története. Főid. a pesti növ. papság. Budapest 1886; körülbelül 700 lapos munka.

²⁾ »Das Christenthum trägt noch eine ungeahnte Kraft der Erneuerung in sich«, mondja Laveleye Fichte után. I. m. bevezetés, XX. 1.

Csak gonosz rágalomnak nyilváníthatjuk azt, ha valaki azzal gyanúsítja a kereszténységet, mintha politikai hatalom után törne, vagy ezt a történelemben bármikor is megkísérelte volna. Mayer Valentin, aki különben általunk többször idézett művében komoly tudósnak mutatkozik, nagyon méltatlanná lesz önmagához, midőn a tulajdon történetében a kath. egyháznak akar oldal-kötést adni. Szerinte a kereszténység kezdetben egészen socialis jellegű volt, a tizedik századtól kezdve azonban kilépett belső, vallási sorompóiból a külső politikai élet terére, e törekvése azonban meghiúsul!! Mennyi rossz akarat és szántsándékos ferdítés van e rövid állításban! De még szörnyűbb a következtetés, melyet ebből von, hogy a meghiúsulás volt az ő »igazságának próbája«, s hogy ezzel kitűnt, miszerint a kereszténység nem képes a világ megújítására, hogy más, tisztán emberi elemnek van fentartva a társadalmi élet újjá szervezése! Hogy mi volna ez az elem, még ugyan — Mayer szerint — nincs meg, hanem kétségkívül fel fog találatni, sőt bizonyos prófétai ihlettséggel le is rajzolja ezt előttünk.¹⁾

Nem volna ez más — úgy mond — mint az egyenlő tagokból kiállított családoknak egyenjogú osztályokká, ezeknek egyenlő államokká való tömörülése, mely államok a tökéletes egyenlőség alapján ismét egy fenséges állam-unióba olvadnának, hol a szabadság és egyenlőség teljesen megvalósíttatnék, hol az ember, — Isten nélkül, — pusztán immanens lé-

¹⁾ » . . . und so liegt es auf der Hand, dass in dem Moment, wo sich diese ihre Ohnmacht offenharte, sich auch historisch ihre (érti a kereszténységet) Unwahrheit enthüllte, *auch historisch* constatirt ward, dass die Welt für andere Mächte praeformirt ist, dass sie anderen Mächten gehört, dass der Weltplan ein ganz anderer ist, als die Kirche meint«, i. m. 18. 1.

nyének megfelelőleg teljesen boldog volna, ekként a rég hiába keresett eszmény a földön megvalósítatnék. ¹⁾ Ezen új tudománynak megnevezi a szülő anyját is, mely nem más mint az új germán szellem, — neue germanische Geist — ez teszi fölöslegessé a vallást, az egyházat, s annak minden intézményeit! Szükséges, hogy ezek helyéi a merő emberi szellem foglalja el, hogy ezen egységes állami unió tisztán emberi, tisztán világi jeléggel bírjon. ²⁾

Nem lehet bele bocsátkoznunk ezen üres állítások czáfolatába, akkor művünket elülről kezdhetnők. Elég nekünk hangoztatnunk, miszerint az állam soha sem fogja megoldhatni a társadalmi kérdést, — mely mint mondottuk lényegben a tulajdon kérdéssel összeesik, — az egyház segítsége nélkül!

A kereszténység nevelte a népeket műveltségre, szellemi szabadságra és önállóságra! Ezek elfeledkeztek nevelőjükről, édes anyjukról, azt hitték, hogy nélkülözhetik őt, eltékozolták örökségüket büszkeségben és élvezet-vágyban. De most már kezdik érezni a nemzetek, hogy ifjú szenvedélyük kialszik, a kedély élete elszegényül, a szellemi jóllakás eszközei hiányzanak. — Ily körülmények között talán nem fog eredménytelenül elhangozni a kereszténységnek, mint jó anyának hívő szózata-, ki gazdag szeretetben, gazdag igaz kincsekben? A tékozló fiú csak meghallgatja tulajdon anyja szavát? ³⁾

Ragadjja meg mielőbb az állam ezt a kezét, mely a vész örvényében feléje nyújtatik, hallgasson az egyház szavaira, melytől eddig eltévelyedett.

¹⁾ i. m. 84. 1.

²⁾ »... muss nothwendig einen rein menschlichen, rein weltlichen Charakter haben«, i. m. 40. 1.

³⁾ L. Hitze: Die sociale Frage, Paderhorn, 1877. 300. 1.

Így kezét kézben fogva, közös erővel meg lesz oldható a nagy cél, a társadalom újjászervezése, csakis így menekülhetünk meg a communismus rémnapjaitól! . . .

Lamartine¹⁾ fenséges jelmondatával fejezzük be szerény művünket: Uralkodjék az emberek között a *szeretet hitvallása* és az *evangélium politikája*! E két oldalú életelv a valóságba átvive, fogja megoldani a tulajdon kérdését! E *politika* így nyilatkozik: Tartsd meg a magántulajdont, mert ez, daczára a vagyonszövetség szép álmainak minden egyes társadalom lényeges feltételének bizonyult. De a *szeretet* hozzáteszi: Tulajdonos! el ne felejtssd, hogy a tulajdon nem csupán miattad van rendelve, hanem az egész emberiség részére, úgy birtokold tehát azt, hogy az igazságosság, a hasznosság, a felosztás és a hozzáférhetőség elveinek megfelelj; tulajdonod fölöslegéből testvéreidnek anyagot kell adnod a munkára, hogy ők is élhessenek, s nekik is legyen birtokuk, mert el kell ismerned, hogy a tulajdonjog fölött van még egy magasabb jog, az emberiség joga!

¹⁾ L. Ahrens Naturrecht 311. 1.

FÜGGELÉK.

Communistikus Hiszekegy.¹⁾

A természet.

Nem hiszem, hogy a mindenség a véletlen műve, hanem hiszek a dolgoknak egy ős okában, a melyet „természet”-nek nevezek.

Hiszem, hogy haszontalan és veszélyes dolog egyáltalában kutatni akarni ezen ős-ok mibenlétét, mert az emberi értelem nem eléggé tökéletes arra, hogy azt felfogja és megismerje és rendszerint minden ilyenmű fürkészés csak vizsálykodást és véleményeltérést szül. Hiszek azonban ezen természetnek végtelen értelmében és előrelátásában, hiszem, hogy mindenható, legbölcsebb, legigazságosabb, legjobb és jótékony.

¹⁾ Művünk kiegészítéséül indokoltnak véltük e »communistikus credo«-t, mely Cabet tollából került ki, egész terjedelmében közölni. Ebből u. i. az újabb communismus szelleme egészen kiviláglik, jólehet Cabet, mérsékelt irányzatánál fogva, szorgosan kerül mindent, ami erőszakossága által visszatetszést szülhetne. Azonban épen e fülbemászó simaság jellemzi a kígyó csalfa politikáját és épen ez teszi veszedelmessé mert a gyengébbeket könnyen eltántoríthatja! Az ördög sokszor felölti magára a világosság angyalának alakját! A szelídnek látszó, de alapjában rossz elvek, rombolókká válnak a kivitelben. Cabet maga, kitől Stein e »Credót« közvetlenül szerezte, úgy nyilatkozott erről, mint oly okmányról, mely az ő nézeteit legrövidebben és legvilágosabban kifejezi.

Különb, hogy ezen alapjukban minden pozitív vallást nélkülöző, sőt támadó, s egyedül a természet-imádat dicsőítő elvek, a kivitelben lehetetlenek, végeredményökben pedig a fenálló társadalmi rend gyökeres fel forgatására vezetnének, arról meggyőződést szerezhetett magának a szíves olvasó e műnek figyelmes áttekintése után.

A szerencse.

Hiszem, hogy a természet akarata szerint az embernek a földön boldognak kell lennie

Hiszem, hogy a természetnek körülötte levő alkotásai, továbbá saját szervezete, jelesen pedig esze és értelme, elegendő arra nézve, hogy e szerencsét megtalálhassa.

Hiszem, hogy az, ha az ember szerencsétlen, nem a természet akaratának, hanem az emberiség ős tudatlanságának, tapasztalatlanságának, s első tévedéseinek, továbbá az életbe léptetett visszas intézményeknek, a hamis társadalmi és politikai szervezetnek tulajdonítandó, melynek kezdete beletnyúl a barbarizmus időszakába.

Ős-tudatlanság.

Hiszem, hogy az emberiség a vadság egy bizonyos állapotával kezdte életét, hogy az ember kezdetben hasonló volt az állathoz, teljesen tudatlan, a mint ezt az újonnan felfedezett országokban a vad népeknél találjuk.

Hiszem, hogy ezen általános tudatlanságnak következménye az, hogy mindenütt az erő, háború és hódítás joga jutott érvényre; a rabszolga, nő és gyermekek élete és halála fölötti jog, a kínzások, a babona, a *vattás tisztelete*, a rendek és kasztok, a születési előjogok, s egyáltalán a jogban, nevelésben és vagyonban uralkodó egyenlőtlenység, mind csakis ezen őstudatlanság szüleménye.

Hiszem, hogy czélszerűtlen és esztelen dolog a régi népek bölcsességét, ártatlanságát, s tapasztalatlanságát vissza-idézni akarni! Mert minél közelebb megyünk az emberiség bölcsőjéhez, annál fiatalabbnak, de egyszersmind kevésbé felvilágosult és tapasztaltnak találjuk azt, míg ellenben az emberiség mai nap sokkal érettebb és tapasztalat-dúsabb, mint volt bármely más előző korban.

Hiszem, hogy a társadalmi és politikai szervezet még mindenütt igen tökéletlen és hibás, de ezen nincs mit csodálni, hiszen az emberiség még igen fiatal!

Az értelem.

Hiszem, hogy az ember valója szerint értelmes, tökélyesülésre képes és társulásra hivatott lény.

Hiszem, hogy csak nagyon csekély azon emberek száma, akiknél az értelem valóban az, amivé lehetett volna, ha fejlődése helyes politikai szervezet alatt ment volna végbe.

Hiszem mindazonáltal, hogy az értelmi tehetség, az intelligencia, amely az embert a többi élőlényektől megkülönbözteti, ha a tapasztalat által megélesített, elegendő arra, hogy az emberiséget tökéletesebbé tegye.

Tökélyesülésre való képesség.

Hiszem, hogy az ember saját mivolta szerint, a nevelés és tapasztalás által képessé lesz a tökélyesülésre, és hogy az emberiség kezdettől fogva egész a mai napig folyton tökéletesedett; hogy jelenleg képzettebb, mint volt bármely előző korban és hogy lehetetlen meghatározni, meddig fog még tökéletesedni.

Társulás.

Hiszem, hogy az ember önnön mivolta szerint társas életre született és hogy tényleg mindenkor és mindenütt kisebb-nagyobb társaságokban élt.

Hiszem, hogy a társadalom természetes valami és hogy amit polgári, vagy politikai társadalomnak neveznek, nem egyéb, mint folytatása, fejlődése és tökélyesülése a természetes társulásnak az ész és tapasztalás útján.

Természetes jóság.

Hiszem, hogy az ember, mivel természete szerint társas életre született, épen ezen oknál fogva természetesen vonzódik a hozzá hasonlóhoz, hogy embertársával együtt érez, iránta könyörületes, szeretetteljes, jótékony, s kész testvéreire segíteni, őket gyámolítani.

Hiszem, hogy a testvériség, szeretet, odaadás, — természeti sajátságok, vagy ösztönök, melyek az értelem és tapasztalás hatása alatt fejlődnek és erősödnek.

Hiszem, hogy az emberiség bűnei általában a hibás politikai és társadalmi szervezet kifolyásai, legfőként pedig az egyenlőtlenségei, amely önzést, közönyösséget, irigységet és gyűlölséget támaszt.

Hiszem, hogy meg fog szűnni minden bűn és helyét a polgári szeretet és odaadás fogja elfoglalni, ha a társadalmi és politikai szervezetben az egyenlőtlenség helyébe az egyenlőség fog lépni.

Testvériség.

Hiszem, hogy a természet közös anyja az emberi nemnek, hogy az emberek egyformán gyermekei neki, s azért egymás között testvérek és hogy az emberi nem, vagyis az emberiség, egyetlen családot képez.

Hiszem, hogy a természet nem osztotta fel gyermekeit kasztokra, osztályokra, törzsekre, testületekre és kategóriákra; nem a természet rendelkezése az, hogy az egyik úr legyen és hatalmas, gazdagságban úszszék és semmit se tegyen, minden előjogot élvezzen és semmi terhet se viseljen, boldog legyen és tejben-vajban fürödjék, — a másik ellenben rabszolga, alattvaló, szegény legyen, a munka alatt görnyedve minden terhet viseljen a nélkül, hogy a legkisebb előnyt is élvezné, szerencsétlen legyen, s legszükségesebbeket is nélkülözze!

Sőt ellenkezőleg hiszem, hogy az emberek közli testvériség az egymás közli egyenlőséget fogja maga után vonni.

Egyenlőség.

Hiszem, hogy a test-alkat, erő stb. közti különbség semmiképp sem zárja ki a jogok, kötelmek és boldogságban való részvétet, ép úgy, mint a gyermekek egymás közt való különbsége nem szolgál akadályul arra, hogy egyaránt igényt tartsanak a szülők szeretetére, miként a polgárok között fenálló különbség nem állja útját annak, hogy a törvény előtt egyenlők legyenek.

Hiszem, hogy a természet mindazt, ami e földön felkelhető, az egész emberi nem számára alkotta, mindent mindenki számára; hogy mindnyájuk részére ugyanazon szükségleteket rendelte, következőleg megadta a jogokat mindnyájuknak azon eszközökhöz is, amelyekkel e szükségleteket kielégíthetik, s meg vagyok győződve, hogyha a természet szétosztotta volna javait gyermekei között, mindegyiknek egyenlő osztalék jutott volna viszonyai és szükségletei szerint. Hiszem azonban, hogy javait sohasem osztotta szét, *hanem minden javait mindenkinek közös birtokul hagyta hátra* és mindenkinek egyforma jogot is adott a földhöz és annak terményeihez, miként egyforma jogot adott a levegőhöz, világosságához és a melegséghez. f

Nem hihetem, hogy a természet azért adott volna értelmet az embernek, s csak azért tette volna őt társulásra hajlandóvá, hogy az értelem és a társaság a testvéri viszonyt és a jog-egyenlőséget feldúlja. Ellenkezőleg hiszem, hogy azért adott neki értelmet, tökéletesülési képességet és társulási ösztönt, hogy az értelem és a társaság annál tökéletesebben megvalósítsa az egyenlők boldogságát.

Hiszem, hogy a társadalmi és a politikai egyenlőtlenség behozatala a természet törvényének megsértése.

Hiszem, hogy ezen társadalmi és politikai egyenlőt-

lenség csakis azért keletkezett minden nem/élnél, mivel az emberiség a teljes vadság és tudatlanság állapotában kezdette élet-pályáját.

Nem hiszem, hogy a népek szerencsétlenségének tulajdonképeni, s egyedüli oka a monarchiái kormányforma volna, minthogy a történelem úgy a köztársaságban, mint a monarchiában boldogtalanságot mutat fel.

Hiszem, hogy ezen egyenlőtlenség, mely csak a kisebbségnek biztosít gazdagságot és uralmat, az emberiség túlnyomó többségét pedig nyomorúságra és elnyomatásra kárhoztatja, okozza az országok és a népek bűneit, úgymint az önzést, hírvágyat, nagyravágyást, fősvénységet, érzéketlenséget és embertelenséget, — a szegények részéről pedig féltékenységet, irigységet és gyűlöletet.

Hiszem, hogy ez képezi forrását minden versenyés és ellenségeskedésnek, minden rendetlenségnek és viszálykodásnak, az összeesküvéseknek és a lázadásoknak, a bűntetteknek és a szerencsétlenségeknek.

És hiszem, hogy ezen eredmények mindaddig meg nem szűnnek, amíg ugyanazon ok fenn fog állani, és hogy az emberiség szerencsétlenségének egyetlen gyógyszere az lenne, ha az aristokraciái rendszer, vagyis a társadalmi és politikai egyenlőtlenség helyébe a demokrácia, vagyis egyenlőség lépne.

Tulajdon.

Hiszem, hogy a természet akkép intézkedett, hogy a föld *közös és osztatlan* tulajdonuk legyen az embereknek, miként a levegő, a világosság és a melegség, hogy osztást csupán a termékekre és egyesek szükségleteire elkerülhetetlenül szolgáló dolgokra hozott be és hogy *a közösség a legtermészetesebb rendszer.*

Hiszem, hogy a tulajdon tisztán emberi találmány és intézmény.

Hiszem, hogy a tulajdonjog behozatala majd minden nemzetnél, összefügg az egyenlőtlenséggel és az elidegenítői joggal, pedig ez tévedés, s talán a legszerencsétlenebb tévedés valamennyi között.

Hiszem, hogy a tulajdonjog korlátlansága, a vagyoni viszonyok közti függetlenséget vonta maga után és hogy ez lett főforrásává a gazdagságnak és nyomornak, az emberiség minden bűnének és szerencsétlenségének.

Hiszem, hogy e szerencsétlenségnek lényegileg szükségkép fenn kell maradnia mindaddig változatlanul, míg a tulajdonjog fenn áll és hogy a hatás megszűnjék, szükségképen az okot kell megszüntetni.

Hiszem, hogy az egyesek gazdagsága, s a többség nélkülözése helyett inkább az egész emberiség javát kell szem előtt tartani, s hiszem, hogy ez csak a természetes vagyonszereplés által érhető el, bizonyos fokú tökéletesedés mellett.

A mai szervezet hibái.

Hiszem, hogy a mai társadalmi és politikai, valamint családi szervezet hibái oly szembetűnők és ismeretesek, hogy fölösleges azokra közelebbről rámutatni.

A közösség rendszere (communauté).

Hiszem, hogy a közösség három szempontból tekinthető, t. i. személy, vagyon és iparközösség.

Népközösség.

Hiszem, hogy valamely nemzet, vagy nép a közösségben csupán egy testvérekből álló családot kell, hogy képezzen, egy oly társaságot, melynek tagjai egymás közt egyenlők, ép úgy a jog és kötelesség, mint a munka és élvezet tekintetében.

Hiszem, hogy ezen egyenlőségnek tökéletesnek és határnélkülinek kell lennie, amint mayának a lehetőségnek nincs határa.

Hiszem, hogy a testvéreknek, azaz a társadalom polgárainak egyenlőknek kell lenniök, egyformán választók és választhatók legyenek mindnyájan, egy és ugyanazon elemi képzésben részesítendőök, kell, hogy mindnyájan egyformán alávetve legyenek a törvénynek és egyképen dolgozzanak.

Felségjog.

Hiszem, hogy a felségjog a népet illeti, amelyet ez az alkotmány és törvény által gyakorol.

Alkotmány.

Hiszem, hogy az alkotmányt a népnek kell megállapítania és elfogadnia, az határozza meg a közös lét alapjait, amennyiben elvileg minden kérdést eldönt, amely a táplálkozást, ruházatot, lakást, s több effélét illeti.

Hiszem, hogy lehetne kézzel fogható és példákban feltüntetett indítványokat tenni, s hogy minden vitakozás, a mely czívódássá fajulhatna, avagy jelentékeny bajokat idézhetne elő, elkerülendő, — a közös lét alapjait illető vélemények u. i. most még csak egyéni jellegűek lehetnek; — a néphez fog tartozni, minden dolog felett határozni.

Törvény.

Hiszem, hogy a törvénynek az összakaratot kell visszatükröznie, hogy azt minden polgár által választott, képviselet fogja kidolgozni, úgy mindazonáltal, hogy amennyire lehet a nép-akarat méltányoltassék.

Hiszem, hogy a törvény, ha ily módon mindenkinek hozzászólásával és beleegyezésével megalkottatott, szükségkép a közérdeket fogja szolgálni és senkinek sem fog alkalmatlan

lenni egy oly törvénynek magát alávetni, amely a közöslét érdekeinek megfelelő.

Szabadság a közöslétben.

Hiszem, hogy a törvénynek, vagyis az összértelemnek és akaratnak mindaz! szabályoznia kell, amit a közrend és közjólét megkövetel, s hogy a közöslétben a szabadság abból fog állani, hogy tehesse kiki azt, amit a törvény el nem tilt, s elhagyhassa azt, amit elő nem ír.

Hiszem, hogy az egyenlőtlenség uralma alatt a nagy többségnek, amely a törvényhozásban részt nem vesz, egyáltalán semmi szabadsága nincs, ez azonban a közöslétben meg van, minthogy itt senkinek sem kell más szabálynak engedelmeskednie, mint amelyet ő maga szükségesnek elismert.

Házasság a közöslétben.

Hiszem, hogy tekintettel a férfi és nő közt levő nemi viszonyra, a házasság leginkább megfelel az emberi méltóságnak, és ez leginkább képes az egyesek szerencsáját, s a közrendet biztosítani.

Hiszem, hogy mindazon bajok, melyek a házasságoknál manapság észlelhetők, nem a házasságból önmagában véve származnak, hanem csak következményei az egyenlőtlenségnek és a kiházásítási rendszernek, s hogy az egyenlőség és közöslét uralma alatt, jó nevelés és tökéletes választási szabadság mellett, amely csak az egyéni tulajdonságok és hajlamok szerint igazodik, — szükség esetén megengedve az elvált is, — a házasság csak előnyöket fog felmutatni és semmi rosszat.

Hiszem, nem csak azt, hogy minden embernek meg kell házasodnia, hanem, hogy mindenki hajlandó is lesz ezt megtenni, ha a közöslét kinek-kinek, mérsékelt munka fejében, biztosítja a lét eszközeit.

Család a közösségben.

Hiszem, hogy a családos ólét inkább megfelel a természetnek, mint a gyermekeknek elválasztása szülőiktől, s hogy ez egyike a legnagyobb élvezeteknek, amelyben az ember részesülhet; hogy a szülők és gyermekek között levő kölcsönös hajlam, bármily élet-eleven legyen is az, az egyenlőség és közösség rendszere szerint szervezett társadalomban egyet sem fog felmutatni azon bajok közül, amelyek az egyenlőtlenségnek mostani rendszerével járnak.

Nevelés.

Hiszem, hogy a közösségben mindennek alapját a nevelés képezi.

Hiszem, hogy a nevelés célja nem egyéb, mint az ember testi, erkölcsi és értelmi kiképzése.

Hiszem, hogy a gyermekek általános, vagyis elemi nevelését egész a 16, 17, vagy 18-ik évig *együttesen* kell eszközölni, s e nevelésnek mindannyiokra nézve egy és ugyanannak kell lennie, a különös, vagyis hivatásbeli nevelésnek, valamint magának a hivatás gyakorlásának, csak e kor értével kell kezdődnie.

A közösség földterülete.

Hiszem, hogy az egyes országokat úgy kell tekinteni, mint a társadalom osztatlan birtokát. Hiszem, hogy a társadalomnak, vagy képviselőinek tisztjéhez tartozik, gondozni e közös vagyon kezelését, s a polgárok által való megművelését, nekik kell a terményeket összegyűjteni, az élelem, ruházat és lakáshoz szükséges eszközöket a különböző műhelyekben elrendezni, s a nyerterményeket és iparcikkeket szétosztani.

Hiszem, hogy az ily gazdálkodásnak eredménye az lesz, hogy a határ-elkülönítések megszűnnek, minden sivár vidék

termékenynyé tétetik, a mezőgazdaság megjavul, sokkal több hasznot hoz, kétszeres, háromszoros, sőt talán tízszeres eredménnyel fizetvén vissza a befektetett munkát.

Ipar a közösségben.

Hiszem, hogy az összes iparágakat úgy keli tekinteni, mint közös, társadalmi ipart, mely a közakarat kormányzása alatt áll.

Hiszem, hogy a társadalomnak kell a munkát beosztania és vezetnie, ő neki kell felállítania a műhelyeket, azokat felszerelni, s a munkásokat berendelni.

Hiszem azt, hogy minden műhelynek egy külön iparágat kell művelnie, a munkásokat egy és ugyanazon szakban egyesítenie, s minden cikket nagy mennyiségben előállítania.

Hiszem azt, miszerint a gépek, melyek jelenleg a szegényekre oly üdvtelen hatással vannak, a közösség rendszerében lehetőleg sokszorosítanotok, hogy minden kínzó, veszedelmes, vagy undort gerjesztő munkák a gépek által foganatosítandók, s hogy az emberi értelemnek teljes erejével azon kell lennie, hogy feltalálja azon módokat, melyek segítségével az ember szerepe csupán a gépek vezetésére fog szorítkozni.

Hiszem, hogy minden lehető meg kell tenni arra nézve, hogy a munka könnyű és kellemes legyen.

Hiszem, hogy a munka különböző nemei, mivelhogy azokat a társadalom egyformán megköveteli, egyenlő becsülésben részesítendők.

Hiszem, hogy a polgároknak, mind munkásoknak (ouvriers) kell lenniök, hogy mindenkinek a neki legmegfelelőbb mesterséget kell választania, s mindenkinek egyenlő ideig kell dolgoznia.

Hiszem, hogy ily iparmódszer mellett el lesz kerülve a kétszeres befektetés (double-emplois) és veszteség, ennek

következménye pedig nagymérvű megtakarítás lesz és a gyártmányok legalább is meg fognak tiszszereztetni!

A közösség áldásos hatásai.

Hiszem, hogy a közösség rendszere, mely mindenkinek jó nevelést és jólétet nyújt, minden rendellenességnek, bűn és gáztettnek elejét veszi, s a legtökéletesebb közrendet, békét és boldogságot biztosítja a polgárok részére.

Hiszem, hogy a közösség távol attól, hogy a nyomor egyenlőséget hozza létre, inkább általános jólétet és egyenlőséget fog eredményezni.

Hiszem, hogy a közösség rendszere ellen nemcsak hogy nem tehető semmi oly kifogás, melyet könnyen minden nehézség nélkül nem lehetne megcáfolni, hanem azt is hiszem, hogy kivülről semmi más rendszer nem képes valamennyi társadalmi és politikai kérdést oly szerencsésen megoldani.

Hiszem, hogy a közös létben nemcsak korhelyek, tolvajok, s naplopók nem létezhetnek, hanem a perek és csődbe jutások is teljesen ismeretlenek lesznek, törvényszékek, büntetések, börtönök, zsandárok, s hasonlók pedig egészen fölöslegessé válnak.

Szükség, haszon, élvezet.

Hiszen, hogy első sorban arról kell gondoskodni, hogy a polgárok a szükségletekkel ellátassanak; később mindazzal el kell őket látni, ami mindnyájukra nézve hasznos, s miután mindannyian egyenlőkép el lesznek látva szükséges és hasznos dolgokkal, lassankint arra is lehet törekedni, ami csupán kellemes, de azon kikötéssel, hogy ehhez mindenki törvényszerűen hozzá járuljon, s egyenlőkép vegye is ki abból részét, mert az élvezetben tökéletes egyenlőségnek kell uralkodnia!

Szép művészetek.

Hiszem, hogy távol attól, mintha a szép művészetek elnyomandók lennének, e rendszer inkább azoknak kifejlődését és tökéletesítését fogja eredményezni, mert oly mértékben egy rendszer sem képes összpontosítani a nemzeti erőt; továbbá a közösséget semmi sem akadályozza abban, hogy a nyilvános emlékekben minden fényt és művészetet érvényre juttasson, s minden műveiben a legnagyobb olegantiát fejthesse ki polgárainak élvezetére.

A közösség gyakorlati kivihetősége.

Hiszem, hogy azon vélekedés, mely a közösséget agyrémnek és utópiának mondja, s mint ilyet elveti, nem egyéb előítéletnél, melynek beható tanulmányozás és vizsgálat után el kell oszolnia.

Hiszem, hogy a közösség, amennyiben mindenki számára egyenlő jólétet kell szereznie, s így nagy termelő erőre van szüksége, sokkal könnyebben létesíthető a nagy, kereskedelmet űző nemzeteknél, mint egy kis nemzetnél, ahol még ipar nincs. Hiszem, hogy ez manapság sokkal lehetségesebb, mint bármely előző korban, mivel most az ipar hatalmasabb, mint bármikor volt, s hogy évről-évre könnyebbé válik ennek megvalósítása.

A közösség behozatala.

Nem hiszem, hogy erőszakos úton be lehetne hozni a közösséget, s hogy azt egy győzelmes kisebbség ráerőszakolhatná a többségre.

Hiszem, hogy ha egy kisebb párt a nagy és kis birtosok akarata ellenére a tulajdonjogot megszüntetni, s a mai vagyonos osztályt munkára szorítani akarná, az ily minden fenálló szerzési jogot, közbizalmat és existenciát feldúló vál-

lalat sokkal több akadályba ütköznék, mint bármely más társadalmi és állami átalakítás.

Hiszem, hogy eltekintve a nyilvános hatalom ellentállásától, maga a tunyaság ellentállása is elég volna arra, hogy az ügy zátonyra jusson.

Hiszem, hogy a közösség csakis a közvélemény hatalma, a nép akarata, közmegegyezés, vagy legalább is a többség határozata, szóval törvény útján volna létesíthető.

Hiszem, hogy ha a közösségről szóló tan hamis alapokon nyugodnék, sohasem lehetne azt megvalósítani, mert a hamisat könnyen ki lehetne mutatni. De hiszem, hogy a communisták, akik e tant igaznak és legjobbnak tartják, minél kevésbé kételkednek annak jelességében és diadalán, annál örömebbek alávetik azt a megbeszélésnek.

Hiszem, hogy esztelen és czélszerűtlen dolog volna fenyegetés és erőszakoskodás által az ügyet előmozdítani akarni, s hogy a communistáknak tanaik magasztos és kitűnő voltát türelmességök, s mérsékletök, jóakarataik és testvéri szeretetök által kell mindenki, de leginkább azok iránt kimutatniuk, akik gyorsabb, vagy lassúbb léptekkel iparkodnak a reform útján előrehaladni.

Hiszem, hogy a communistáknak csak akkor lehet igazi kilátásuk tervök megvalósulására, ha önmagukat reformálják, ha szorgosan kerülik mindazt, ami szakadást idéz elő, s ha példájuk által prédikálnak; s a társadalmi erények gyakorlásával ellenfelüket meggyőzik arról, miszerint a közösség nem egyesek szerencsétlenségét, hanem valamennyi embernek szerencséjét czélozza.

Hiszem, hogy tekintve az eseményeket, melyek manapság Európát előre nem sejthető átalakulásra készítik elő, mely vagy minden demokratikus sektát eltemet, vagy pedig az egyenlőség előrehaladásának végtelen útját fogja megnyitni: a communistáknak már csak hazafias érzületből kifolyólag, s a közösség iránt való érdeklődésből is minden

egyéb szempontot és érdekel alá kell rendelniük annak, hogy egyik legyenek önmaguk közt, s egyetértésben a demokrácia többi vezérférfiaival.

Hiszem, hogy a nehézségeknek könnyebb legyőzése tekintetéből, a létező ellenfelek önérdekeit érinteni nem szabad, sőt inkább nyíltan ki kell mondani, hogy a jelen nemzedék sem tulajdonától meg nem fosztatik, sem munkára nem szoríttatik, hanem a vagyonközösség rendszere csak a jövő nemzedékre nézve lesz kötelező, a melyet nevelés útján kell arra előkészíteni.

Választási reform.

Hiszem, hogy parlamenti és választási reform okvetetlenül szükséges, melyet minden demokratának el kell fogadnia eszköz gyanánt, hogy minden társadalmi és politikai reform békés úton kivihető legyen, ez képezi előfeltételét a közösség megvalósításának, amely a demokrácia végcélja.

Átmeneti, vagyis előkészítő államjog (Régime).

Hiszem, hogy azon esetben is, ha a reform a néptől indulna ki, vagy forradalom útján czéloztatnék annak megvalósítása, nélkülözhetetlen volna bizonyos átmeneti, vagyis előkészítő államjog, s ebbe, miként más elkerülhetetlen dologba, bele kellene nyugodni.

Hiszem, hogy ezen átmeneti államjog csakis a demokrácia lehet minden következményeivel, bele véve a közösség elvét, s az állandó törekvést arra nézve, hogy ez az egyenlőségek tervszerű foganatosítása és az egyenlőség következetes gyarapítása által behozassák, nem mellőzve semmi rendszabályt, mely a végnélküli közösséget előkészítheti.

Hiszem, hogy ezen átmeneti államjogba minden baj nélkül beilleszthetők azon eszközök, mellek segélyével a nép-, vagy köztulajdon gyarapítható a nélkül, hogy maga a tulaj-

donjog megszüntetnének, pl. hogy szabad megegyezés útján kivitetik a mellékágakon való örökösödés, a végrendelet és ajándékozások eltörlése. Kivihető ez folytonos tőkésítés, nagy testületek és részleges közösségek behozatala, a munka szabályozása, a munkadíj rendezése által, végre, ha megszüntetik a nyomor, s a szabad nevelés általánosíttatik.

Hiszem, hogy ezen átmeneti államjog hosszabb, vagy rövidebb ideig fog tartani a szerint, amely haladást tesz majd a közvélemény a közösség tekintetében, hiszem, hogy ez már közvetlenül is nagyban hozzájárul a nép sorsának javításához, s hogy hihetőleg több, vagy legalább is annyi relatív szerencsét hoz majd a népre, amely ezen államjogot élvezzi, mint a közösség azon nemzedékre, mely ennek számára neveltetett.

Végre hiszem, hogy nincs rendszer, mely oly határozott állást foglalna el az agrár-törvény, a pusztítás, rablás, igazságtalanság és elnyomatással szemben, mint a közösség rendszere, s hogy nincs rendszer, mely képesebb volna jobban kifejleszteni a testvériességet, odaadást, minden nemes hajlamot és társadalmi erényt, mint éppen ez.

Cabet.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Lap.
Előszó	3
ELSŐ FEJEZET.	
<i>A communismus fogalma és a socialismushoz való viszonya</i>	
A tulajdon meghatározása	5
MÁSODIK FEJEZET.	
<i>A communismus történeti áttekintése.</i>	
I. Régibb jelenségek a francia forradalomig	19
II. Újabbkori communismus	
1. §. Keletkezésének okai	46
2. §. Az újabb communismus a történelemben	56
A) Babeuf	57
B) Cabet. — Előzmények —	65
Cabet élete és elvei	69
C) La-Mennais	74
HARMADIK FEJEZET.	
<i>A communismus czáfolata</i>	78
A communismus alapjaiban vizsgálva	79
A communismus következményei.	
1. §. A communismus lerontja a munkát	94
2. §. A communismus elnyomja a szabadságot	102
3. §. A communismus lerontja a családot	108
NEGYEDIK FEJEZET.	
<i>A keresztény vallás álláspontja a tulajdon kérdésében.</i>	
1. §. A keresztény vallás méltatlanul gyanúsíttatik communismusról	113

	Lap.
2. §. A keresztény vallás elítéli a communismust és védelmezi a magántulajdont	120
5. §. A magántulajdont követeli az ember személyisége	128
4. §. A magántulajdon általános tény	130
5. §. A foglалás, mint ős szerzési cím	143
6. §. Az örökösödés	149
7. §. A munka keresztény szempontból	155
8. §. A munka joga	100
9. §. A tulajdon egyéni jelleg mellett társadalmi jelleggel is bír, azért a magántulajdon korlátozandó	105

FÜGGELÉK.

<i>Communistikus Hiszekegy</i>	177
--------------------------------	-----